EVA TUCKER

BERLİN BİR MOZAİK

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN
BELKIS ÇORAKÇI

Can Yayınları: 676
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 1666

Berlin Mosaic: A Family Chronicle, Eva Tucker
© Eva Tucker, 2005
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2005

1. basım: Eylül 2007

Yayına Hazırlayan: Seçkin Selvi

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Hayriye Kaymaz
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Şefik Matbaası

ISBN 978-975-07-0851-0

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM. DAĞITIM. TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Eva Tucker
BERLİN
BİR MOZAİK

BİR AİLE TARİHİ

ROMAN

İngilizce aslından çeviren
BELKIS DİŞBUDAK

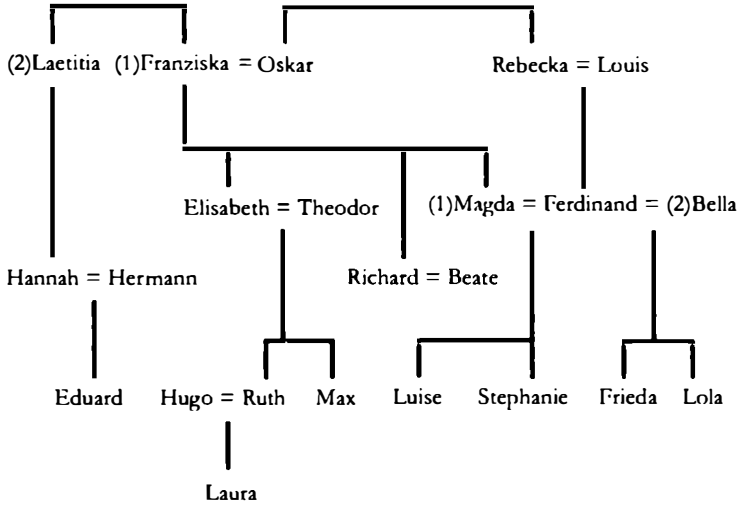
CAN YAYINLARI

Eva Tucker, Berlin'de doğdu; ailesi o çocukken İngiltere'ye yerleşti. Öyküleri *The London Magazine*'de ve başka dergilerde yayınlandı. Tucker, *Berlin Bir Mozaik*'ten önce *İlişki* ve *Boğulma* adlı iki roman daha yazdı. Yarı Yahudi olan Eva Tucker, sonradan din değiştirerek Quaker inancını kabul etti. Joseph Roth'un *Radetzky March*'ını İngilizce'ye ilk o çevirdi. Tucker ayrıca İngiltere PEN'in Hapisteki Yazarlar Komisyonu'nda uzun yıllar görev yaptı. Tucker, halen üç kızıyla birlikte Londra'da yaşıyor..

Belkıs Dişbudak, 1938 İstanbul doğumlu, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi mezunudur. 1968 yılında başladığı simültane tercümanlığı sürdürmekte, eğitimin çeşitli alanlarında çalışmaya büyük ilgi duymakta, 1971'den bu yana da İngilizce'den kitap çevirileri yapmaktadır. Bugüne kadar çevirdiği kitapların sayısı 300'ü aşmıştır.

Felix ve Doris Opfer'in anısına

SOYAGACI

(2)Laetitia
(1)Franziska = Oskar
Rebecka = Louis
Elisabeth = Theodor
(1)Magda = Ferdinand = (2)Bella
Hannah = Hermann
Richard = Beate
Eduard
Hugo = Ruth
Max
Luise
Stephanie
Frieda
Lola
Laura

I

1891 – 1901: YUKARI SİLEZYA

Dışarıda köknar ağaçları eylül sıcağında hareketsizdi. O sırada içerde doktor, "Ellerimin altında kan kaybediyor, kayıp gidiyor!" diyordu. Bir yerlerden, kapalı bir kapının ardından, yeni doğmuş bir bebeğin ağlaması duyulmaktaydı. Yatak odasında ölmek üzere olan anne, "Söz ver..." diye fısıldadı.

"Söz mü?" Laetitia ablasına korku dolu bakışlarla baktı.

"Onunla evleneceğine söz ver!"

"Ama Franziska..."

"Çocuklar... Laetitia, söz veriyor musun?" Sesi hafifliyor, adeta yok oluyordu.

"Çocuklar tamam, elbette, ama..."

Franziska başını kaldırmayı başardı. "Oskar'la evleneceğine söz ver!" Başucundaki Kutsal Kitaba baktı. "Kitaba el bas..."

Laetitia elini Kutsal Kitaba koydu.

"Söyle, Laetitia. 'Oskar'la evlenmeye söz veriyorum,' de."

"Oskar'la evlenmeye söz veriyorum." Ablasının elini, kendi elinin üzerinde hissediyordu.

"Öp beni!"

Laetitia eğilip Franziska'yı öptü.

Odadan ayaklarının ucuna basa basa çıkarken, acaba hangimiz ölüyoruz, diye düşünüyordu.

Doktor, Oskar'a, "Yanına girebilirsin," dedi.

Laetitia yatak odasının dışında, elindeki mendili kıvıra kıvıra dolaşıyordu. Fransizka Berlin'e mektup yazıp onu buraya çağırmıştı. "Ah, lütfen eve dön, bu sefer korkuyorum." Oskar'dan da tek satır: "Ailenin sana ihtiyacı var. Gel!" Laetitia ablasını çok seviyordu; ama Oskar'ın onu sevdiğinden pek o kadar emin değildi. Kalkıp gelmişti tabii. Cebinde bir mektup daha vardı. Sevgilisi Lorenz'den. Onunla Freie Bühne'de[1], Otto Brahms'ın yeni eserinin provalarını sürdürmekteydiler. Laetitia'nın hayatı, tiyatro sahnesinden ve Lorenz'den oluşuyordu. Cebindeki mektubu da ezbere biliyordu: "Provalar sensiz çok tatsız geçiyor. Seni seviyorum. Geri dön!" Burada, Gleiwitz'le Ratibor'un arasındaki bu yerde, ailesinin ihtiyaçları onu adeta söndürüyordu; hayatı, sevdiği adam, soluk gölgelere dönüşmekteydi. İnsan ölmekte olan ablasına verdiği sözden dönebilir miydi? Lorenz'in mektubunu avucunda buruşturup top haline getirdi.

Başını eğmiş, gözlerini onun ayaklarına dikmişti. Oskar karısının yatak odasından çıktığında, eli saatinin kösteğindeydi. Hiçbir şey söylemedi... ama Laetitia anlamıştı. Elini uzattı, o da kollarını açıp onu kucakladı, kendine çekti.

"Çocukları getir," dedi sonra.

"Çocukları mı?"

"Elisabeth'le Richard annelerine veda etmeli!"

"Ama o öldü!"

"Laetitia, lütfen..."

Laetitia hızlı adımlarla uzaklaştı.

* * *

[1] Berlin'in ünlü tiyatro topluluğu Özgür Sahne. (Y.N.)

Bebek kız Magda çabucak büyümeye başlamıştı. Oskar ona bayılıyordu. Elisabeth'le Richard da bayılıyorlardı. Franziska'ya çok benziyordu ama büyüdükçe o işlek zekâsını daha çok Laetitia'dan aldığı anlaşılıyordu.

Lorenz'in mektubu bumburuşuk, ceplerden birinin dibinde unutulup gitmişti. Laetitia ona cevap yazmayı bir türlü göze alamamıştı. Franziska'nın ölümünden sonra birkaç hafta boyunca salon pencerelerinden köknarlı yola dalgın bakışlarla bakıp durmuş, hayalinde o görüntüye Lorenz'in yüzünü oturtmuş, derken o yüz büyümüş, büyümüş, kendi yüzüne kapanmış, Laetitia her seferinde bayılır gibi olmuştu. Eğer beni seviyorsa, bir yolunu bulur, diye düşünüyordu. Oskar benimle evlenmeye kalkışana kadar en az bir yıl geçer nasılsa. Ama öyle olmadı.

"Ne bekliyorsun?" diye soruyordu Oskar.

Laetitia bu sorunun gerisinde kötü niyet sezmekteydi. Sanki durumu o da biliyormuş gibi. Biliyordu aslında. Lorenz'den gelen mektuplardan iki tanesini yakalamış, el koymuştu. Laetitia içinden, Lorenz beni gerçekten seviyor olamaz, diye düşünmekteydi. Oskar'a, sadece ismen karısı olmak şartıyla kendisiyle evlenebileceğini söyledi. Oskar söz verdi. Ama evlenmelerinden birkaç ay sonra sabırsızlanmaya başladı. Laetitia onun çocuğunu doğurma fikrine hiç dayanamıyordu. Üç yıl boyunca gebe kalmamayı başardı, ama bunu sürdüremedi. Sonunda Oskar'ın üç kızı arasında en güzeli olan Hannah doğdu.

Magda o sıra henüz dört yaşında olduğu halde kendini Hannah'dan sorumlu hissediyordu. Onun meleksi yüzünü ilk gördüğü andan başlayarak. Daha sonra Hannah, düşüp dizini sıyırdığı, bebeğini kırdığı zaman Magda'ya koşar oldu. Bir tek kere çıkış yaptı Magda'ya:

"Benim annem senin annen değil. Senin annen öldü."

"Biliyorum!" dedi Magda. Bunu öyle kesin bir sesle söylemişti ki, Hannah konuyu bir daha hiç açmadı.

Aslında ikisinin de annesi yok sayılırdı. Küçük kızlar Laetitia'nın yanındayken gözleri hep yerdeydi. Bazen azarlıyordu Laetitia onları. Oskar duyarsa, Franziska'nın hiçbir zaman sesini yükseltme gereğini duymadığını söylüyordu. Elisabeth büyüdükçe, küçük kızları oyalayacak bir şeyler bulabilmeye başlamıştı.

Laetitia'nın açıkça belli olan mutsuzluğu Oskar'ı da baskı altına almaktaydı. Ablası Rebecka'nın yaşadığı Berlin'e bir gidişinde Laetitia'yı da götürmeyi önerdi. Ama Laetitia, o kentin bir zamanlar o kadar sevdiği sokaklarında Oskar'ın karısı olarak dolaşmayı düşünemiyordu bile... ya eski arkadaşlarından birine rastlarsa? Ya da Lorenz'e? Oskar'ın Berlin dönüşü okuyup bir kenara bıraktığı bir *Vossiche Zeitung* gazetesinde, eski sevgilisinin resmini görmüştü. Gerhard Hauptmann'ın yeni oyunu *Die Weber*'de[1] Lorenz başrol oynuyordu. Fotoğrafın alt yazısı, kadın başrol oyuncusuyla evlendiğini duyurmaktaydı. Kadının resmi de onunkinin yanındaydı. Laetitia gazeteyi odanın öbür tarafına fırlattı. Oskar dışarda giderek daha çok zaman geçirmeye başlamıştı. Gleiwitz'de, düğme fabrikasına yakın yerde kiraladığı evde kalıyordu. Nerede kaldığı Laetitia'nın umurunda bile değildi, yeter ki kendisine yakın olmasın!

Bir keresinde Oskar, fabrika müdürüyle karısını, hafta sonunu geçirmek üzere konuk olarak getirmişti. Laetitia odasına kapanarak tepki verdi. Oskar çok kızmıştı. Ev sahibesi rolünü genç Elisabeth üstlendi, çok da başarılı oldu. Küçük kızlar, müdürün kendilerine verdiği düğme örneklerini pek sevdiler. Her tür düğme vardı: gümüş, bakır, pirinç, bağa, mine, cam. Magda'yla Hannah düğmelerini Laetitia'ya gösterdiklerinde, o başını çevirdi.

[1] Dokuma İşçileri. (Y.N.)

Ev adeta esrarengiz bir sessizliğe gömülmüştü. Richard okula gitmiş, Elisabeth İsviçre'ye, "finishing"[1] okuluna gönderilmişti. Magda ile Hannah, dadılarıyla birlikte apayrı bir hayat yaşamaktaydılar. Oskar eve pek seyrek geliyor, ama Laetitia'ya ne kadar güzel bir evde yaşamakta olduğunu, herkesin ona nasıl imrendiğini tekrar tekrar söylemekten geri kalmıyordu.

Laetitia kendisine kimin imreneceğini düşünemiyordu. İnsanlarla tanışmak için hiçbir çaba göstermiyor, arayanları asla geri aramıyordu. Hayatını bir yük olarak görmediği zamanlar, Elisabeth'in atı Cyganka'ya binip dörtnala uçtuğu zamanlardı, o kadar.

Elisabeth İsviçre'ye doğru yola çıkarken, gözlerinde yaşlarla ona, "Atıma anlayışlı davran," demişti.

Laetitia da çok seviyordu atı... ama tepelerde dörtnala giderken, atı fazla zorlamamak pek aklına gelmiyordu. Kendini kısrağın sırtında bulunca, Lorenz'le birlikteyken tattığı o *birleşmişlik* duygusunu yaşıyordu.

Bu gezilerin birinden dönüşte, evin pencerelerinden içeriye güneş dolduğunu gördü. Şöminede odunlar çıtır çıtır yanıyor, dakshant[2] cinsi köpekleri Karlchen, ateşin önüne kıvrılmış uyuyordu. Salona kahve ve erikli kek getirildi. Laetitia kendini neredeyse mutlu hissediyordu. Yeşil ebru kapaklı defterini alıp yazı yazmaya koyuldu. "Teşekkür ederim, Lorenz," diye başladı yazısına. Aslında bunca yıldan sonra onunla temasa geçecek değildi. Kendisi nasıl eski Laetitia değilse, o da eski Lorenz olmayacaktı nasılsa. Ama ablasına söz verdikten sonra ortaya çıkan öteki benliği devreye girdiğinden bu yana düşünmeye bile cesaret edemediği, eskiden var olmuş olan o iki genç insanın varlığından bazı anıları korumak istiyordu. "Görev" sözünün ardında bir acılık, bir suçluluk gizliydi. Oskar'ın yatağına

[1] Genç kızlara konuşma, görgü kuralları, davranış biçimi vb.nin öğretildiği "hanımefendilik" okulu. (Y.N.)

[2] Kısa bacaklı bir cins Alman köpeği (Dachshund) (Y.N.)

gelmesine izin vermek, onun çocuğunu doğurmak, bir zamanlar uğrunda yaşadığı her şeyden koparmıştı onu. Küçük Hannah'ya, o cıva gibi, cin gibi çocuğa baktıkça, içinden "benim çocuğum" demek gelmiyordu. Doğum sancıları başladığında ona destek olan da yine Lorenz'in hayali olmuştu. Acaba Lorenz'in de çocukları var mıydı?

Dakshant uykusunda titredi, Laetitia yazmayı sürdürdü. Ömrünün sonuna kadar sürdürebilecek miydi yazmayı? İçini çekti. Bir boşalmaydı o iç çekişi. Bir tür kendine gelişti. "Senden bir çocuk doğursam, onu çok sevebilirdim, Lorenz, öyle bir..." Yanakları şöminedeki ateşin sıcağından alev alev, tam "güven" diye yazacaktı ki, kapı açıldı, Oskar'ın kocaman elini göğsünde hissetti.

"Çok güzel görünüyorsun, tatlım!" Oskar kalemi ve defteri onun elinden aldı.

Laetitia'nın yanakları daha da kızardı. Ayağa kalktı, defteri onun elinden kapmaya çalıştı. Oskar soluk soluğa, defteri odanın karşı tarafına savurdu. Ama Laetitia'yı kendisine doğru çekmesine fırsat kalmadan, karısı şöminenin demirini kapmış, ona vurmaya başlamıştı. Bunu adam yere devrilene kadar sürdürdü. Arkalarında açık duran kapıda, beş yaşındaki kızları Hannah durmuş, olayı seyrediyordu.

* * *

Oskar kendine gelince, ikinci karısını Breslau'daki bir akıl hastanesine kapattırdı, evi satışa çıkardı, Berlin'in Tiergarten'inde geniş bir daire tuttu, işlerinin düzenini değiştirdi, düğme fabrikasıyla ilişkisini sadece finansal düzeye indirdi. Yakında Richard büyür, işleri o ele alırdı. Bu arada, fabrika müdürü nasılsa durumu idare ederdi.

İsviçre'den geri çağrılan Elisabeth, babasının neden tüm aileyi köklerinden sökmeye karar verdiğini bir türlü anlayamıyordu. Laetitia ile arasında geçenleri ona pek üstünkörü anlatmıştı. Sırf kendisine öfkelendi diye onu tımarhaneye kapatmış olabilir miydi gerçekten? Herhalde böyle bir neden, bu sonucu getirmeye yeterli olmamalıydı. Elisabeth, babasıyla üvey annesi arasında bir şeylerin tam yolunda olmadığını her zaman hissetmişti. Üvey annesi aynı zamanda teyzesiydi tabii. Elisabeth hayvanları seven birine kalbinin kapılarını asla kapatamazdı. Laetitia onların evine geldiği andan beri, en çok sevdiklerinin köpekle at olduğu apaçık ortadaydı. Oskar, yüzündeki korkunç çürüklerin nedenine ilişkin bir şey söylemiyordu. Bir yanağına neden kalın bir plaster yapıştırılmış olduğunu da anlatmıyordu.

"Kaygılanma, iyileşiyor, yaralar güzelce kapanıyor," demekle yetinmişti.

Richard'ın okulu bırakıp gelmesi istenmemişti. Oskar, "Doğrudan Berlin'e gelir," demişti.

"Ama herhalde o da isterdi buraya..." Elisabeth kardeşinin bu eve veda etmek isteyeceğinden emindi, ama bu da babasına söylenebilecek bir şey değildi. Oskar bir an önce buradan ayrılmayı kafasına koymuştu.

Taşınma işlerinin yolunda gitmesini sağlamakla fazlaca meşgul olan Elisabeth, başlangıçta Hannah'yı Laetitia'nın odasında, çıt çıkarmadan otururken gördüğünde, eşyaların dışarı taşınmasını, halıların kıvrılıp rulo yapılmasını seyredişinde bir acayiplik sezmemişti. Ama küçük kız, oda boşaldıktan sonra bile oradan çıkmak istemiyordu. Dadısı onu ikna etmeyi başaramayınca, kucakladığı gibi alıp kapıya yönelmiş, kız haykırmaya başlamış, bu sefer köpek havlamaya koyulmuştu. İşte o zaman bu işte bir terslik olduğunu Elisabeth de hissetmişti.

Oskar koşarak gelmiş, "Çocuğu kontrol edemiyor musun! Şu lanet olası köpeği de yolun üstünden çek!" diye bağırmaya başlamış, her şeyi daha beter etmişti.

Dadı ruhsuz bir reverans çakmış, Hannah başını babasından uzağa çevirip ağlamayı sürdürmüştü.

Elisabeth babasına, "Ne olmuştu bu odada?" diye sordu, ama onun cevabını beklemeden sözünü sürdürdü: "Baba, bir ara gelip seninle konuşmak istiyorum."

Bir anda, artık ondan korkmaz olmuştu. Elisabeth ilk defa olarak kendi benliğiyle yüzleşiyordu. Evet, babasını sevdiği doğruydu, ama o sevgiye her zaman biraz da korku karışmıştı. Şimdi korku artık yoktu. O anda babasını çaresiz bir sakar olarak gördü. Yüzündeki çürüklerle, acınacak biri.

Oskar büyük kızına şaşkın bakışlarla baktı. Ona emir vermeye alışkındı... kadınların kendisine itaat etmesine alışkındı.

"Pekâlâ, bir ara gel," dedi, Hannah'nın sürüp giden çığlıklarını duymamak için iki elini kulaklarına kapattı.

Elisabeth sesinde yepyeni bir otoriteyle dadıya, "Şimdi gidebilirsiniz," dedi.

Yalnız kaldıkları anda Hannah hemen Elisabeth'e koştu, ağlayarak yüzünü onun eteklerine gömdü: "Anne, anne, anne..."

"Üzülme canım, ağlama. Annen yakında gelecek." Elisabeth çocuğu avutmaya çalışırken, bu söylediğinin yalan oluşundan rahatsız değildi. Bazen sözcükler kendi başlarına bile tedavi edici etki gösterirdi. Belli zamanlarda o sözlerin söylenmesi gerekirdi... arkası gelmeyecek olsa bile.

Hannah kendini Elisabeth'in eteklerinden sıyırdı, kaskatı kesildi, yeniden ağlamaya, çığlıklar atmaya koyuldu.

"Annemi istemiyorum, korkunç, kötü anne, baba-

ma vurdu, istemiyorum..." Hannah hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyulmuştu. "İstemiyorum... istemiyorum..."

Elisabeth annesinden kalma dantelli mendilini çıkardı, Hannah'nın gözlerini sildi. Hannah mendili onun elinden aldı. "Kendim silerim!"

Elisabeth onu alnından öptü.

Birlikte köknarlı yola çıktılar. "Bakalım ormanda böğürtlen bulabilecek miyiz, ister misin?"

"Haydi," dedi Hannah. "Ben sepetimi getireyim." Dönüp eve doğru bir koşu kopardı.

Bu olaydan kısa bir süre sonra Berlin'e taşındılar. Atı Cyganka'yı bırakıp gitmek Elisabeth'in yüreğini burkmuştu, ama en azından köpeği yeni eve getirebilmek için babasından izin koparmayı başarmıştı.

II

1901 - 1914: BERLİN

Yılbaşını Berlin'deki yeni apartman dairesinde kutladılar, erimiş kurşunları omuzlarının üzerinden arkaya atıp düştüğünde ne şekil alacaklarına baktılar. Elisabeth kendi kurşununun kalp biçiminde düştüğü kanısındaydı.

Kendisinden on yedi yaş büyük bir uzak akrabası ona kur yapıyordu. Theodor doktordu. Friedrichstrasse'deki muayenehanesi iyi çalışıyordu. Durumunu daha da iyiye götürmek için, paralı bir eş bulmalıydı. Berlin'in köklü Yahudi ailelerinden birinin çocuğuydu. Kuşaklardan beri o ailede serbest mesleği seçen ilk kişi oydu. Babası mısır ticaretiyle uğraşırdı. Theodor tiyatrodan, sanat sergilerinden, konserlerden hoşlanan biriydi. Piyano çalar, hem de büyük bir şevkle çalardı. Hayatta paradan daha büyük beklentileri vardı, ama parasız yaşanabileceğine inanacak kadar da saf değildi. Paradan yoksun üç güzel kız ona ilgi göstermiş, evlenmek istemişti. Olamazdı. Elisabeth'i çocukluğundan beri tanıyordu. Şimdi büyümüş, sakin, güzel bir genç kadın olmuştu... belki yaşına göre biraz fazlaca ciddi biriydi. Theodor onun gözlerine baktığında, kızın bütün yüzü pırıl pırıl aydınlanıyordu.

"Sizi ziyarete geldiğimde annenin eteklerinin ardına saklanırdın," diye takıldı ona. Aralarında bir anlık huzurlu bir sessizlik oldu, ikisi de Franziska'yı hatırladılar.

Birlikte dans ederlerken, Theodor'un eli onun sırtına dayandığında, bıyığı da yanağını gıdıklıyordu. Üstünden hafif bir puro kokusu yayılır gibiydi. O koku Elisabeth'e güven veriyordu. Doktor oluşu da Elisabeth'in çok hoşuna gidiyordu. Doktorlar hayatlarının yararlı geçip geçmediği konusunda hiç kuşku duymazlardı. Hoş, kendisi de hayatını yararlı geçirip geçirmediğine kaygılanmakla vakit geçiren biri değildi. Evin düzenli işlemesini, küçük kızların iyi bakılmasını sağlamak onu yeterince meşgul ediyordu.

Magda sorun değildi. Çok zeki bir kızdı. Elisabeth onun entelektüel açıdan yakında kendisini geride bırakacağının farkındaydı. Theodor'la sohbet etmeye bayılıyordu Magda. Onu soru yağmuruna tutuyordu: "Kırık bir kolun iyileşmesi ne kadar sürer", "insanın kızıl hastalığına yakalandığı ne kadar sonra ortaya çıkar" (karantinada olduğu için şu ara okula gidemiyordu), "hiç kimseyi ameliyat ettin mi", "kadınların başı neden erkeklerden daha sık ağrır", türünden sorular. Theodor onun başını okşar, kimseyi ameliyat etmediğini, kendisinin pratisyen hekim olduğunu, cerrah olmadığını sabırla anlatır, bu soruları sormaya devam ederse başının yakında ağrımaya başlayacağını söylerdi. Ama Elisabeth bu sohbetlerden onun da hoşlandığının farkındaydı.

Hannah'ya gelince; Theodor'un sesini duyduğu anda bir yerlerden fırtına gibi kopup geliyor, kendini dosdoğru onun kollarına atıyordu. Bu da hoşuna gidiyordu Theodor'un. Hannah pek afacan bir kızdı. Dadı Berlin'e geldikten sonra fazla dayanamamış, Elisabeth de başkasını tutmamıştı. Hannah'ya kendisi bakıyordu

artık. Karlchen'in tasmasını takıp birlikte çıkıyor, Tiergarten'e gidiyorlardı. Oradaki bakımlı çimenlere basmak kesinlikle yasaktı. Bazen yeni Siegesallee'ye de gidiyorlardı. Hannah orada defnelerle çevrili mermerlerin birinden öbürüne sıçrayıp duruyordu. Ara sıra tepelerinde "zeplin"in uğultusu da duyuluyordu. "Babamın purosu gibi!" diye haykırıyordu Hannah. Gelip geçenler bunu duyunca gülümsüyordu.

Elisabeth nefret ediyordu zeplinden. Gökyüzünde dolaşırken Elisabeth'in omurgasında ürpertiler yaratıyordu. Kötülük timsali bir canavar. O hantal biçimi, çirkin gürültüsü, Tiergarten'deki ağaçlarla kuşlara, kızıl sincaplara bir tehdit gibiydi. Zeplin gözden kaybolunca Elisabeth soluğunu salıp rahatlıyordu.

Bazen öbür tarafa yöneliyor, Unter den Linden'de yürüyüp Krantzler'in köşesinden Friedrichstrasse'ye sapıyorlardı. Hannah gördüğü tabelaları heceleye heceleye okumaya çalışıyordu: "K-o-d-a-k, H-o-t-e-l B-a-u-e-r". Berlin'e ilk taşındıklarında, Friedrichstrasse'de işleyen otomobillerin (artık motorlu taksiler bile vardı) ve üstü açık otobüslerin sesi Elisabeth'e biraz fazla gelmişti, ama yavaş yavaş alışıyordu. Ne de olsa, Theodor'un muayenehanesi buradaydı. Theodor henüz teklif etmiş değildi gerçi... ama Elisabeth ilerde onun eşi olacağını için için biliyordu.

Theodor da Elisabeth'le evleneceğini biliyordu. Çok geçmeden Oskar'la konuşacak, kızını isteyecekti. Ama Laetitia'nın akıl hastanesine kapatılmış olmasını henüz içine sindirebilmiş değildi. Laetitia'yı capcanlı, genç bir kadın olarak hatırlıyordu. Lessing'le Schiller'in yarı literatürünü ezbere bilen bir kadın. Franziska sağken bir ara, ikisi birlikte Schiller'in *Die Rauber*'ini ezbere okumuşlardı. Freie Bühne'deki işi çok heyecanlandırıyordu Laetitia'yı. Franziska'nın ölümünden sonra Theodor o kabına sığmayan kadının Oskar'la evlen-

diğini duyunca pek inanamamıştı. Şu ara, onun da Berlin'e getirilmesi, ailesine yakın olması için elinden geleni yapıyordu, ama Oskar inatla onun Breslau'da, olduğu yerde kalmasından yanaydı.

"O... hastaneye... dünya kadar para ödüyorum... cep harçlığı da veriyorum... *basta!*"

Theodor, Elisabeth'in üzerinde zaten çok fazla sorumluluk olduğunu düşündüğü için ona henüz üvey annesinden söz etmemişti. Elisabeth'in yüzünün pırıl pırıl aydınlanışını öyle çok seviyordu ki! Ne kadar güzel, güven dolu gözleri vardı! Theodor onu güldürdüğü zaman ışıl ışıl oluyordu o gözler. Magda'nın yeterince temiz hava alıp almadığına, Hannah'nın erkek çocuk gibi davranışlarına kaygılanıp durmaya bir süre ara verse iyi olurdu. Kendi çocukları olduğunda nasılsa bu tür kaygılar yeniden çoğalacaktı. Birden Theodor'un gözleri parladı. Yakında Elisabeth'in doğum günü geliyordu. Yeni çıkan, herkesin dilinden düşmeyen o kitabı hediye edecekti ona... Thomas Mann'ın *Buddenbrooks*[1] kitabını. "Sevgili Elisabeth'ime, Theodor'dan," diye yazacaktı kitaba. Ne mükemmel bir eş, ne fedakâr bir anne olacaktı! Birden aklına geldi. Herhalde Elisabeth evliliğin fiziksel yanı hakkında pek az bilgiye sahipti. Her şeyi ona kendisinin öğretmesi gerekecekti. Yahudi bir koca, karısının evlilik yatağından zevk almasını sağlamakla da yükümlüydü.

* * *

Elisabeth bir an önce Theodor'la evlenmeye can atıyor, onu gerçekten seviyordu. Düğün öncesinde babası için evi çekip çevirecek bir yardımcı buldu. Babası şu ara artistlere şampanya içirmek için gereğinden fazla para harcamaktaydı. Magda ile Hannah okulday-

[1] *Buddenbrooklar*, Can Yayınları, 2006.

dılar. Elisabeth her ay Breslau'daki hastaneye gidiyor, Laetitia'yı ziyaret ediyordu. Bu arada Theodor ona, bu kadar sınırlayıcı olmayan bir düzen sağlama zamanının geldiğinden söz etmiş, o da bu düşünüşe katılmıştı. Laetitia ona hiç de delirmiş gibi görünmüyordu. Bir anda kontrolünü kaybetmiş, ne yazık ki o arada şiddete teslim olmuştu, ama sonradan kendini toplamaya bol bol vakti olmuştu. Bir keresinde defter ve kalem istemiş, Elisabeth hiç soru sormadan, ne yazılacağını bilmeden, istediklerini götürmüştü. Ama defterler boş kalmıştı. Bir keresinde de Elisabeth giderken küçük köpek Karlchen'i yanına almıştı. Karlchen artık şişmanlamış, yaşlanmıştı. Ama dönüşte onu Laetitia'dan ayırmak öyle acı olmuştu ki, bir daha köpeği oraya götürmemişti. Laetitia'ya Magda'dan ve Hannah'dan söz ettiğinde, o başını başka tarafa çeviriyordu. Özellikle Hannah'nın adını anmak, Laetitia'nın ağzının fena halde seğirmeye başlamasına yol açıyordu.

Theodor'la Elisabeth 1902'de evlendiler. Oskar yeni damadını hevesle karşıladı. Aileye bir doktor girmesi onu pek sevindirmişti. Elisabeth için müthiş bir drahoma verdi, ayrıca Franziska'dan kalma pırlanta gerdanlığı da verdi.

Düğün gecesinin şoku bir kere dağıldıktan sonra, doktor karısı olmak Elisabeth'e çok yakışmıştı. Gerçi ona neler beklemesi gerektiğini kimse önceden anlatmış değildi, ama Theodor anlayışlı davranmış, Elisabeth onun erotik ihtirasını paylaşamasa bile, bunların kendisine duyulan sevginin yarattığı şeyler olduğunu kavramıştı. Anne olmayı büyük bir neşeyle bekliyordu. Bir yıl sonra kızı doğduğunda, birtakım dindar arkadaşlarının oğlan olmadı diye üzülmelerine karşın, kendisi hiç tedirgin olmuyor, inanılmayacak bir mutluluk duyuyordu.

Theodor'un da böyle bir üzüntü duyduğu yoktu.

Oskar'ın da. Küçük Ruth'u dizinde hoplatıyor, Elisabeth'in hiç hatırlayamadığı şekilde onunla yakın ilişki kurabiliyordu. Oskar'ın artık burnu kırmızı, göbeği şişkindi. Friedrichstrasse'ye birkaç kere zilzurna sarhoş gelmişti. Elisabeth onu yatırmış, şekersiz koyu kahve içirerek kendine getirmeye çalışmıştı. Bu tür durumlar baba-kız arasında daha önce hiç olmadığı kadar yakınlaşmaya yol açmıştı. Ama Oskar yine de Laetitia'dan söz etmeme konusunda inadını kırmıyor, onun bu bağışlamaz tutumu da Elisabeth'e pek ters geliyordu. İnsanların ettiğini bulması Tanrı'ya mahsustu, Elisabeth hakkaniyetli bir Tanrı'ya inanıyordu.

"Tanrı'nın o işle hiçbir ilgisi yok!" diyordu Oskar.

Theodor ona bu kadar çok içmekle bünyesini mahvettiğini söylemeye çalışıyor, ama bu vaazları da fazlaya kaçırmamaya dikkat ediyordu. Kayınpederinin işadamı niteliklerinde bir azalma yoktu. Askerî üniformalar için yüklü bir düğme siparişi almıştı. Elisabeth'in drahoması sayesinde Theodor'un muayenehanesi de en yeni, pırıl pırıl cihazlarla doluydu. On odalı dairenin salonu zevkli bir servetin yansıması gibiydi... yerlerde Acem halıları, kuyruklu piyanonun üzerinde brokar örtü, gül ağacı mobilyalar, Meissen biblolar dikkati çekiyordu. Her şey tam Theodor'un umduğu gibi olmuştu. Yahudi ve Hıristiyan hastalarının sayısı da her ay artıyordu.

* * *

Elisabeth'in küçük Ruth doğduktan sonra bile Laetitia'ya yaptığı ziyaretleri aksatmaması, Theodor'u çok duygulandırmıştı. Bir süre önce Willy Hellpach'in yazdığı bir kitap geçmişti eline; *Nevroz ve Kültür.* Artan sinir hastalıklarından ötürü yeni teknoloji çağını suçluyor, geçmişin köylerine özlemini seslendiriyordu. Theodor gerçi ruhsal hastalıkları değil, bedensel hasta-

lıkları teşhis etmek üzere eğitim almıştı, ama yine de bu okudukları onu bir yandan etkiliyor, bir yandan da sanki itiyordu. Teknolojik ilerleme çağında yaşamaktan gurur duyan bir insandı. Herhalde Laetitia'nın başına gelenlerin teknolojiyle bir ilgisi olamazdı... ama belki sürekli geçmiş zamanı özlemek, biraz bu konuyla ilgili olabilirdi. Laetitia olayında, özlenen şey, kırsal yaşamdan çok, geçmişin kentsel Berlin'i olsa gerekti.

Theodor'un eline Sigmund Freud'un *Rüyaların Yorumu* kitabı da geçmişti. Orada okuduklarının çoğu ona biraz hayalî, biraz uygulaması zor şeyler gibi gelmişti, ama belki bir ara Laetitia'ya, sohbet havasında, rüyalarını hatırlayıp hatırlamadığını sorabilirdi. Henüz Breslau ziyaretlerine katılmış değildi. Aileden birinin tımarhaneye kapatılmasını fazla acı verici buluyordu. Sonunda oraya gittiğinde, olayın beklediğinden de acı olduğunu gördü.

Laetitia sanki küçülmüş gibiydi. Yanakları çökmüş, ağzı incecik bir çizgiye dönüşmüş, saçları sımsıkı arkasına toplanmıştı. Elisabeth'i görünce gözlerinde ufacık bir pırıltı belirmiş, ama Theodor elini dostça uzattığında hemen kaybolmuştu. Yüzünü sürekli onlardan uzağa çevirmekteydi. Sepet dolusu ev yapımı yiyecekler getirmişlerdi, ama bu bile onu etkilemedi. Theodor'la Elisabeth, sürekli bebek Ruth'dan söz ediyorlar, Laetitia belki Ruth'un kim olduğunu sorar diye umuyorlardı. Büyükanne olduğuna dair haberi pek anlamışa benzemiyordu. Elisabeth en yeni çekilen fotoğrafı getirmişti yanında... Theodor'la ikisi, aralarında da Ruth... arkalarında fotoğraf stüdyosunun dekoru... bir tekne resmi.

Laetitia bebekten hiç söz etmeksizin, "Deniz kenarına mı gittiniz?" diye sordu.

Theodor ona sağlığıyla ilgili birkaç soru sorarken, cevap beklemeksizin, iyi uyuyup uyumadığını da bilmek istedi. "Rüyalarınızdan hiç hatırladıklarınız var mı?"

"Rüyalar!" diye patladı Laetitia. Sesi boğuk bir çığlık gibi çıkmıştı. Bu kelime tüm vücudunu sarstı, hıçkırarak ağlamaya başladı.

"Onu kızdırdın," dedi Elisabeth. Kocasına ilk defa çıkışıyordu.

Theodor, "Gitme zamanı," diye öneride bulundu.

Elisabeth, "Haydi, anne, şu erikli pastadan bir lokma ye; bu senin en sevdiğin," demeye çalıştı.

"Rüya! Rüya!" diye bağırdı Laetitia. Pasta dilimini kaptığı gibi Theodor'a doğru fırlattı.

Hemşirelerden biri koşarak geldi. "Neler oluyor? Bizim Laetitia'mız hiç böyle şeyler yapmaz!"

Laetitia etkilenmedi. "Onları bir daha görmek istemiyorum! Asla! Asla!" deyip ayağını yere vurdu.

Elisabeth'le Theodor oradan ayrıldılar. Elisabeth ağlıyordu.

Onlar gidince Laetitia sakinleşti, sepetteki yiyeceklerin keyfini çıkarmaya koyuldu, ciğer ezmeli sandviçleri bitirince ağzını şapırdattı.

Berlin'e dönerlerken trende Theodor, Elisabeth'in elini avucuna aldı. "Bulunduğu yerde kalması daha iyi, tatlım," dedi. "Belki senin de onu bu kadar sık ziyaret etmene gerek yok. Vaktini Ruth'la geçirmen daha yararlı olur."

"Ama gitmem gerekir... genelde beni gördüğüne çok seviniyor. Seni ne dürttü de rüyaları sordun? Canı ona sıkıldı. İnsanları kendi haline bırakamıyorsun, değil mi? Hele aileden olanları! Hastaların tümüyle yabancı oldukları halde onlar için yaptıklarını düşünüyorum da!"

Vagonda başkaları da vardı, ama Theodor yine de eğilip eşini alnından öptü. Onu her gün biraz daha çok seviyordu. O Sigmund Freud denen adama gelince; ne dediğini bilmiyordu besbelli.

* * *

Elisabeth iyi bir eş, anne ve evlat olabilmek için elinden geleni yapıyordu. En çok sevdiği şey, bebeğiyle birlikte olmaktı. Eski dadıyı Silezya'dan geri getirmişlerdi. Kadıncağız yaşlanmanın etkilerini artık iyice hissetmeye başlamıştı. Elisabeth gerçi etrafta tanıdık bir yüz görmekten hoşnuttu, ama dadı Ruth'u kucağından düşürebilir diye de korkuyordu. Biberonu hazırlarken omzuna alıyordu çünkü bebeği. Laetitia'yı ziyaret edip eve döndüklerinde, Ruth beşiğinde yeni uyanıyordu. Gözlerini açıp Elisabeth'i görünce, yüzünde utangaç bir gülümseme belirdi. Theodor o sıra çalışma odasından gelip ikisine de birer öpücük yolladı.

Çok mutluydu Elisabeth. Yemek odasının arka bahçeye bakan penceresinin önüne, dikiş koltuğuna yöneldi. Bahçeden bahçıvanın karısı ona el salladı, o da elini sallayarak karşılık verdi. Açınca genişleyen dikiş kutusunu açtı, Ruth için işlemekte olduğu *broderie anglaise*[1] elbiseyi çıkardı. Broderie'de delik açmak için kullandığı gümüş aleti çıkardığında, Ruth pırıltıyı gördü, almak üzere elini uzattı.

"Yakındır, tatlım. Annen sana da öğretecek nasıl yapılacağını!"

Elisabeth iğneye ince koton ipliği geçirdi, deliklerin çevresini zarif küçük ilmiklerle çevrelemeye koyuldu. Kızının geleceğini hayal etmeye çalışıyordu. Ev işleriyle ilgili bildiği her şeyi öğretecekti ona. En mükemmel ev kadını olarak yetiştirecekti onu! Aklından ona layık olabilecek bir delikanlıyı düşünmeye çalıştı, başaramadı. Kendi kendine gülümsemeden edemedi. Biraz fazla abartıyordu galiba bu işi.

Theodor tekrar odaya girdi. Elindeki mektubu havada sallıyordu. "Londra'da bir tıbbi konferansa davet edildim. Doktorların eşleri de davetli. Gelmek ister misin?"

---

[1] İngiliz fistosu, desenli kumaş üzerine yapılan bir tür nakış. (Y.N.)

"Sen gelmemi istediğinden eminsen."

"Elbette!"

Elisabeth bir tek yabancı ülke görmüştü, o da İsviçre'ydi. Oranın Almanya'dan pek farklı olduğu söylenemezdi. Manş'ı geçmek çok heyecanlı olacaktı. Theodor'a, başka Yahudi doktorların da kongreye katılıp katılmayacağını sordu.

"O ne biçim soru öyle!" Theodor tedirgin olmuştu. "Önemi mi var! Ben Alman delegasyonu içinde davet edildim; bu uluslararası bir kongre. Önemli olan, fikirlerin paylaşılması. Pek çok şey öğrenmeyi umuyorum." Biraz rahatlar gibi oldu. "Sonunda şahane bir akşam yemeğiyle dans da var!" Ne de olsa, eşi çok gençti henüz.

Bir an için Elisabeth, İngiltere konusunda bir uğursuzluk duygusuna kapıldı... sanki... öf, bilemiyordu. Saçmaydı tabii. Batıl inançlara eğilimi olduğunun farkındaydı. Theodor sık sık takılıyordu ona bu konuda.

Ama sonunda Londra'yı çok sevdi. Onları Tıp Konseyi davet etmişti. Carlton Oteli'ne yerleştirilmişlerdi. Theodor gündüzleri Harewood Gate'deki konferanslara, tartışmalara katılırken, Elisabeth de eşlerin grubuyla birlikteydi. Londralı doktor eşleri onlara St. George, Charing Cross, St. Thomas, Westminster gibi önemli hastaneleri gezdirdiler. Westminster Hastanesi'nin duvarındaki bir yazı, "Gönüllü katkılarla desteklenmektedir," diyordu. Elisabeth kadınların bağımsızlığından çok etkilenmişti. Kendi ülkesine göre buradaki kadınların daha fazla hareket özgürlüğü olduğunu hissediyordu. Ayrıca, modaya uygun vücutları da etkilemişti onu. Eh, tamam, bazı Yahudi eşler, ötekilerden daha az zayıftı, Berlin'de tanıdığı Yahudi eşlerden oldukça da farklıydı. Ecnebi gibi görünüyorlardı Elisabeth'e. Herhalde bu ülkeye yeni göçmüş kimselerdi.

Son geceki baloya, düğününde giydiği elbiseyi

giydi. İngiliz centilmenler eşlerinden bile zayıftı. Kazık gibi dimdik bir halleri vardı. Akşamın sonuna doğru Theodor'la dans etmek onu rahatlattı. Theodor kollarını ona sımsıkı sardı, salonda ondan güzel bir kadın olmadığını fısıldadı. Karısına bir kaşmir şal almıştı. Elisabeth onu Berlin'dekilere gösterip caka satmaya heves ediyordu. Tanıdığı hiç kimsenin öyle bir şalı yoktu.

Friedrichstrasse'de taksiden inerlerken, "Fevkaladeydi," diyordu. "Çok hoş insanlar." Gitmeden önceki kuşkularını tümüyle unutmuştu.

* * *

Elisabeth'in küçük kardeşleri Magda'yla Hannah, Friedrichstrasse'ye ziyarete geldiler. Bebek Ruth'un çenesinin altını gıdıkladılar, Elisabeth de onlara sultana pastasından koca koca dilimler ikram etti. Evlendiğinden beri kızlara biraz uzak düşmüştü. Onların artık Oskar'ın ablası Rebecka Hala'ya daha sık gittiklerini biliyordu. Rebecka'nın Oranienburgerstrasse'deki koyu kahverengi döşeli dairesindeki koyu kahverengi masaya oturup Rosenthal porselen tabaklardan renkli pötifurlar yiyorlardı. Halanın evi, altın kubbeli sinagogun tam karşısındaydı. Önemli bayram günlerinde aile genellikle o sinagoga giderdi. Magda'nın hayran bakışları, Rebecka Hala'nın genç oğlu Ferdinand'ın üzerinde olurdu. Delikanlının solgun yüzü ve hülyalı gözleri çok ilgisini çekiyordu. Ama onun Magda'ya da, Hannah'ya da önem verdiği yoktu.

Epey zaman sonra, günlerden bir gün iki kız yine pötifurları mideye indirip halalarıyla Roşaşana[1] Günü giyecekleri elbiseleri konuşurken, Ferdinand onların sözünü kesti, sinagoga gitmenin çağdışı bir şey olduğunu

[1] Musevi takviminde eylül ya da ekimde kutlanan yılbaşı. (Y.N.)

söyledi. Hepsinin Alman olduğunu, kendisinin de yirmi bir yaşını doldurur doldurmaz vaftiz olacağını ekledi. Annesi bu sözleri hiç duymamış gibi yaptı. Kürk tüccarı olan babası Louis ise zaten pek ortalarda görünmezdi.

Magda kuzenine şaşkın bakışlarla baktı. Alman olmakla Yahudi olmanın bir arada gidemeyeceğini daha önce hiç fark etmemişti.

Ferdinand ona dikkat etmeye yeni yeni başlıyordu. Magda ona, şimdiye kadar karşısına çıkan kızlardan daha zekiymiş gibi görünmekteydi. Ona içini açmaya başladı, odasındaki çekmecede sakladığı gümüş haçı ve "Eski Ahit"i gösterdi. Magda'nın aklı karışmıştı. Bunun günahı mı, yoksa selameti mi temsil ettiğine karar veremiyordu. Onların evinde babalarının başucunda da İbranice Eski Ahit dururdu. Ama Magda, babasının o kitabı pek sık açıp okuduğunu sanmıyordu.

Ferdinand parmağını dudaklarına götürerek, "Anneme tek kelime söylemek yok," dedi, sonra Magda'nın elini tutup sıktı.

Onun kendisine gerçek bir insan gibi davranması Magda'nın hoşuna gitmişti. Gerçek bir insanım, diye düşünüyordu içinden.

Rebecka'yla Ferdinand, Magda'nın doğum gününü tebrike geldiklerinde, Ferdinand onu iki yanağından kardeşçe öptü, bakıştılar ve ikisi de kızardılar. Magda'ya göre, fazla solgun olmamak yakışıyordu Ferdinand'a. Bir yandan da, yanaklarını ben kızarttım, diye düşünmekteydi! Yeni gelişmekte olan kimlik duygusu bir kere daha öne çıkıyordu.

Rebecka oğlunun Magda'yı öpüşüne bakmış, bu öpücüklerin o kadar da kardeşçe sürmeyeceğini anlamıştı.

Elisabeth de oradaydı. Küçük Ruth'la gelmişti. Babasına, Roşaşana Günü sinagogda onu ve kızları göremediğini söyledi. Oskar kaçamak bir tavırla, "Şey, evet... şu

ara öyle şeyler biraz ihmale uğradı," demekle yetindi.

"Ama Magda'yla Hannah kim olduklarını bilerek yetişmek zorunda," dedi Elisabeth.

Ferdinand, "Onlar birer genç Alman vatandaşı," diyerek araya girdi. "Yahudi olmaları ikinci derecede bir ayrıntı. Hem zaten yaşları geldiğinde belki de karar verip..."

Elisabeth onun "vaftiz olurlar" diyeceğini bilıyordu, ama onun bu kadar uçuk bir düşünceyi seslendirmesine izin veremezdi.

"Seni anlayamıyorum, Ferdinand," dedi yumuşak bir sesle. Doğum gününü tartışmalarla mahvedecek değildi, ama içinden, keşke Theodor da burada olsaydı, demekten kendini alamıyordu. Ne de olsa, hiç kimse Alman olmaktan Theodor kadar gurur duyamazdı, ama dinini değiştirmek onun aklının ucundan bile geçmezdi. Bu günlerde kocasını çok az görebiliyordu. Muayene işleri onu gündüz de, gece de pek meşgul etmekteydi. Hiçbir çağrıyı reddetmezdi Theodor.

Ferdinand ne demek istediğini anlatmaya kalkışınca Elisabeth başka tarafa yönelip ondan uzaklaştı.

Daha sonra Ferdinand, Magda'ya, "Ablan anlamıyor," diyordu. "Eğer ülkemizin kalkınmasında önemli bir rol oynayacaksak, tam birlik faktörünün ne kadar önemli olacağını anlamıyor. Hıristiyanlık zaten Yahudilik dininin doğal bir gidişatı. Ne de olsa, Mesih İsa'nın doğumu da Eski Ahit'te öngörülmüştü. Arkaik inanç ve uygulamalara sıkışıp kalmamalıyız; buna izin veremeyiz."

Magda ona şaşkın gözlerle baktı. Daha on sekiz yaşındaydı Ferdinand... ama ne müthiş bir otoriteyle konuşuyordu!

Magda'nın bir sonraki doğum gününden hemen önce, bir akşam babasına iyi geceler dilerken, ön kapıda sesler duyuldu, Ferdinand hizmetçinin girip bilgi

vermesini beklemeden salona daldı. Magda onu hiç bu kadar solgun görmemişti. Zihninde "hayalet gibi" diye bir söz belirdi.

Oskar, "Ne oldu yavrum, ne var?" diye patladı. Olağanüstü bir durum olduğu belliydi.

"Babam... bir kaza olmuş... kano yaparlarken... bir arkadaşıyla... alabora olmuşlar... babam boğulmuş!"

"Ah Tanrım! Ulu Tanrım!" Oskar yeğenini kucakladı.

Magda dehşet içinde, öylece kalakalmıştı. Annesinden bu yana, ailede hiç ölen olmamıştı. Böyle bir tecrübe yaşamış değildi. Zaten ölüm, kimsenin söz ettiği bir konu da değildi. Kendini Franziska'nın ölümünden sorumlu hissetmesin diye ailenin çok dikkatli davrandığının farkındaydı. Seyrek gördüğü, ama her seferinde o tatlı gülümsemesinden pek hoşlandığı Louis Enişte... boğulmuştu, ha? İmkânsız bir şey! Böyle şeyler başka insanlara olurdu. Tanımadığınız insanlara. Magda, Ferdinand'ın neredeyse ağlayacak durumda olduğunu görebiliyordu.

"Lütfen, Oskar Enişte, lütfen, lütfen annemi görmeye gelin. Kendinde değil gibi..."

"Elbette, elbette, keşke telefon etseydin, onu yalnız bırakmasaydın!"

"Yo, yalnız değil. O genç adam... babamın arkadaşı orada. Gölde gezintiye birlikte çıkmışlardı babamla."

"Genç adam mı? Hangi genç adam?" Oskar'ın sesi sert çıkıyordu.

Hiçbir zaman adını koymadığı, gerçek anlamda düşünmediği bir şey, şimdi yerine oturmaya başlıyordu. Louis'nin aile toplantılarına pek seyrek gelişi boşuna değildi demek. Rebecka hep onun adına mazeretler uydururdu. Kürk ticareti işleri çok seyahat gerektiriyordu, falan. Oysa herhalde Louis aslında atletik delikanlılarla keyfetmekteydi! Oskar'ın kafasından, "müs-

tahak olmuş ona" gibi bir rüzgâr, düşünce olarak değil de, duygu olarak geçti.

* * *

Louis'nin ölümünden sonra Rebecka'yla Ferdinand, Oskar'ı ve kızları görmeye daha sık gelir oldular. Magda, Ferdinand'ın annesinin mantosunu büyük bir sevgiyle tutuşuna, kapıları ona açışına, sandalyeyi çekişine baktıkça, bunları dokunaklı buluyordu. Aynı şeyleri kendisi için yapacağı günleri hevesle ve kesin bir güvenle bekliyordu. Ama şimdilik, Ferdinand ancak genel konularda sohbet etmekle yetiniyordu... Robert Koch'un verem üzerindeki çalışmaları nedeniyle Nobel Ödülü alışı, Max Weber'in *Protestan Etiği ve Kapitalizm Ruhu* adlı kitabı gibi şeyler. Ferdinand'ın ağzından "Protestan" sözünü duyduğunda Magda'nın yüzü kızarıyor, pespembe oluyordu.

Oskar, "Birinin ötekiyle ne ilgisi var, anlayamıyorum," dedi. Kapitalizm ruhunu pek destekliyordu.

Ferdinand, "Ben kendim de tam anlayabilmiş değilim," diye karşılık verdi. "Sanırım servetin eşitliksiz dağılımını Tanrı'nın işi sayıyor. Ama eğer Yeni Ahit'i doğru anlıyorsam..."

Oskar bu sefer, "Bana sorarsan Hıristiyanlar en antika fikirleri bulmakta birinci," deyiverdi.

Ferdinand'ın bir sonra okuduğu kitap, Otto Weininger'in *Irk ve Karakter* adlı kitabıydı. Bu kitap onu şaşırtmıştı. Hıristiyanlığa duyduğu eğilim, onu Yahudi düşmanı yapmış değildi. O tür görüşler zaten Hıristiyanlığa da hiç uymazdı. Kadınların günah ve kötülük kaynağı olduğuna da, kendisinin kötü güçlerin elinde bir kurban durumunda olduğuna da inanmıyordu. Annesini çok seviyordu. Genç kuzini Magda da giderek hayatının önemli bir parçası haline geliyordu. Yahudi-

lerin ve kadınların hiçbirinde karakter gücü yoktur demek, gülünçtü tabii. Bunlara ilişkin düşüncelerini Oskar'dan çok Theodor'la konuşmanın daha kolay olacağını düşünüyordu.

Theodor, "Eğer dejenerasyondan söz edeceksek... ki bu da benim hoşlandığım bir terim değil... o zaman esas kendisi dejenere, demek zorundayım," dedi. "Weininger'in dediği yoldan gidilirse insan nesli tükenir!"

Ferdinand rahatlar gibi oldu. Bir an için, din değiştirme meselesi daha az acil gibi göründü.

Theodor'un kendisine neredeyse eşit davranmasından hoşlanıyordu. Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıkları Önleme Derneği'nin yaptığı önemli çalışmalardan söz etmeye koyuldular.

Theodor, "Bunlar sosyal gerçekler işte... bize de yapacak dünya kadar iş yükleyen şeyler... rüyaları kovalamaya zaman bırakmaksızın," dedi.

Ferdinand şaşırmış görünüyordu.

"Şu Sigmund Freud denilen adamı düşünüyordum," diye devam etti Theodor. "Bence gizli kalması gereken alanlarda uçup duruyor!"

Ferdinand henüz Sigmund Freud'u keşfetmemişti.

Bu arada Magda babasını sürekli işlemiş, okul bitince tıp eğitimi almasına razı etmişti. Evdeyken, sürekli Friedrichstrasse'de yeğeni Ruth'la oynamayı yeğleyen kardeşi Hannah'ya zor dayanabiliyordu. Magda oraya gitmemek için bahaneler uyduruyor, genellikle Hannah'yı evin kâhyası Frau Schulz oraya götürüp getiriyordu.

Ruth'la Hannah birlikteyken yükselen çığlık ve gürültüler Elisabeth'in de sinirine dokunmaktaydı. O sıra yeni bir bebek bekliyordu Elisabeth.

Hannah, Ruth'a, "Annen çok şişman," dediğinde,

Ruth, "Karnında bebek var, ondan," diye karşılık vermişti.

Hannah ona dik dik baktı. "Bebekleri leylek getirir, bunu herkes bilir," dedi ama içine bir kere kuşku kurdu düşmüştü.

Max doğduğunda, aile olayı coşkuyla, önemseyerek kutladı. Oskar, "Eh, bu sefer oğlan olması hoş ne de olsa!" dedi.

Kızlar başlarını eğdiler, ama Elisabeth'in gözleri ışıl ışıldı.

Ailenin merkezi olmuştu Elisabeth. Her pazar öğleden sonra birlikte kahve içiyor, gereğinden fazla kekler ve pastalar yiyorlardı: Sandtorte, Streuselkuchen, Mohnkuchen, Kasekuchen, Apfelstrudel,[1] sonbaharlarla da o güzelim mayalı erik pastası. Bu pasta Elisabeth'e hep Laetitia'yı hatırlatırdı. Breslau'a gittiğinde götürmek üzere birazını artırmaya çok önem verirdi.

Oskar da geliyordu kahve partilerine. Ama Elisabeth ne kadar uğraşırsa uğraşsın, Laetitia'yı Berlin'e getirme konusunu bir türlü onunla konuşamıyordu. Richard arada sırada Silezya'daki fabrikadan uzaklaşıp gelebiliyor, Ruth'a, numune kartlarına dikilmiş çeşitli düğmeler getiriyordu - cam, mine, bağa, pirinç, bakır, gümüş... her türlü düğme. Elisabeth kardeşinin gelebilmesine çok seviniyordu. Çocukluğu hakkında bir tek onunla konuşabiliyordu çünkü. Magda'ya gelince; Rebecka'yla Ferdinand'ın da sık sık orada olduğunu duyunca, o da gelmeye başlamıştı. Ferdinand her seferinde ona yakın bir yere oturmayı başarıyordu. Hannah kesinlikle Ruth'un karşısına oturuyor, sohbet sıkıcı bir havaya girince ona komik suratlar yapıyordu.

Hannah evde babasıyla birlikte yaşamayı çok büyük baskı saymaktaydı. Bazen gözünü dikip babasının yüzü-

[1] Sırasıyla: Kartopu pasta; tereyağı/şeker/un serpintili pasta; haşhaşlı kek; cheesecake; elmalı pay. (Y.N.)

ne dikkatle bakıyor, acaba o yara izleri hâlâ görülebiliyor mu, diye merak ediyor, bunu yapmakta olduğunu birdenbire fark edip vazgeçiyordu. Çok dikkatli bakılırsa, evet, izler hâlâ oradaydı. Sol şakağında ince beyaz çizgiler ve sol kulak memesinde buruşukluk. Sonbahar yaprağı gibi titriyordu kulak memesi. Oskar onun baktığını görünce yaraları eliyle kapatmaya çalışıyor, ama ikisi de bir şey söylemiyordu. Hannah, Elisabeth'in hâlâ Laetitia'yı ziyarete gittiğini biliyordu. Kendisi "annem" sözünü aklından bile geçirmeye cesaret edemiyordu, nerede kaldı onu görmeye gitmek. Elisabeth'in onu da götürmeyi çok istediğini biliyordu oysa. Laetitia'nın kendisini hiçbir zaman sevmemiş olduğuna inanıyordu Hannah. Gerçi hiç sevilmemiş olma duygusu yavaş yavaş zayıflamaya başlamıştı, ama elinde şömine çubuğuyla deliriveren kadının hayali hâlâ zihninde çakılıydı. Karlchen, küçük dakshant köpek, artık ölmüştü. Ben evlendiğimde, çocuklarımın gerçek bir annesi olacak, diye düşünüyordu – onları seven bir anne. Yanakları pembeleşiyordu birdenbire. Bu düşünce onu çok mutlu ediyordu.

Theodor da mutluydu. Tanrı ona da, Elisabeth'le çocuklara da, iyi davranmaktaydı. Hiçbir zaman kelimelere dökmese de, bir yandan iyi bir Alman, bir yandan da iyi bir Yahudi olmanın mümkün olduğunu Tanrı'nın yeterli bir açıklıkla ortaya koyduğunu hissediyordu. Cumartesi sabahları eğer hastaya çağrılmazsa, kalkıp Oranienburgerstrasse Sinagogu'na gidiyordu. Çok geçmeden savaş çıkacak deyip duran o kara gün peygamberlerine sabrı yoktu. İnsanların temel içgüdülerine hitap ederek en kötü cins milliyetçiliği kışkırtıyorlardı. İngiltere'yle Fransa, onca ortak yönleri olduğu halde neden Almanya'ya karşı birleşsinlerdi ki? Theodor Paris'te toplanacak olan bir sonraki tıp kongresini hevesle bekliyordu.

Prenses Viktoria Luise, Braunschweig Herzog'uy-

la evlenirken, geçit törenini seyretmek üzere bütün aile Oskar'ın balkonunda toplandı.

"Bakın, bakın, işte Çar!" Richard bu olup bitenlere heves mi duysun, yoksa korksun mu, pek bilemiyordu. Silezya gibi Polonya'ya çok yakın bir yerde yaşamak, Rus kökenli her şeye tepki duymayı biraz köreltiyordu. Hoş, kendisi Polonyalılarla da özdeşleşiyor değildi tabii. Ama kesin olan bir tek şey varsa, Yahudileri ne Ruslar, ne de Polonyalılar seviyordu.

"Şu da İngiltere Kralı George," dedi Oskar.

Derken Kayzer göründü, tezahürat büsbütün coştu.

Hannah, "Hepsi de birbirine benziyor," dedi.

Oskar, "Hepsi kuzen oluyorlar da ondan," diye açıkladı.

En küçük kızının gelişmesinden memnundu. Hâlâ uçarı bir kızdı, ama görebildiği kadarıyla, saygınlığı olmayan eğilimler söz konusu olduğunda, pek annesine çekmemişti. Laetitia'yla ilgili düşüncelerin bu güzel günü mahvetmesine izin vermemeliydi. Dikkatini yeniden geçit törenine yoğunlaştırdı.

Elisabeth, denizci giysileri içindeki Ruth'la Max'ı ellerinden tutmuştu. Babasına döndü. "Bence Laetitia da olsaydı, bunlardan zevk alırdı," dedi.

Oskar ona kaşlarını çattı. "Kuzen onlar," diye yineledi deminki sözünü. "Birbirlerine tabaktaki bezelyeler kadar benziyorlar!"

Magda içinden, bezelyelere dikkatle bakınca hiç de o kadar benzeşmediklerini düşündü. Hemen yanı başında Ferdinand duruyordu. Ferdinand'ın babası öldüğünden bu yana, aralarındaki ortak yönlerin daha da arttığını hissetmekteydi. Artık ikisinin de tek ebeveyni vardı.

Salona döndüklerinde Theodor, "Bütün bunlar savaş olasılığını çok saçma gösteriyor," dedi.

Elisabeth her zamanki sadakatiyle, "Akla hayale sığmaz," diyerek onun düşüncesini yankıladı.

III

1914 – 1918: BERLİN

1914'te, saçma olan, akla hayale sığmayan, gerçekleşti: Savaş ilan edildi. Elisabeth daha birkaç yıl önce Londra'da gördüğü o sevimli insanları düşman olarak düşünmekte zorluk çekiyordu. Theodor hemen askerî tıp hizmetlerine gönüllü yazıldı, bir ekibin başına verildi. Richard ise, orduya gerekecek düğmelerin önemi nden ötürü kendisini ihtiyat saydıklarını, fabrikadaki görevini sürdürmesine karar verdiklerini öğrenince pek bozuldu. Ferdinand eğitimini tamamlayınca kendini Theodor'un ekibine aldırttı – oysa aslında pratisyenliğe yönelmeyip araştırmalar yapmaya karar vermişti. Artık o planlar da savaşın bitmesini beklemek zorundaydı. Rebecka oğlunun cepheye gönderilmeyeceğine pek sevinmişti. Yeğenleri için elinden gelen her şeyi yapmaya koyuldu. Onların aslında kendilerine yol gösterecek sağlam birine çok ihtiyaçları vardı. Erkek kardeşinin vaktini de, parasını da, şaraba, kadınlara, şarkılara akıtıp son derece sorumsuz davranmakta olduğunun farkındaydı.

Kalkıp Karlstrasse'deki küçün fırına gitti. Orada o güzel pötifurlardan yapıyorlardı. Yeğenleri geldiğinde onlara her zaman pötifur ikram ederdi. Oraya vardığın-

da fırıncı ona, mallar vesikaya bağlandığına göre artık bu pötifurları yapabileceğinden pek de emin olamadığını söyledi. Vitrinde sürekli olarak bir eksen üzerinde dönüp duran Baumkuchen'den[1] de vazgeçmek zorunda kalabilirdi.

"Ne? Baumkuchen de mi olmayacak? O zaman burası Berlin olmaz ki!" dedi Rebecka. Fırıncı ona hazırladığı kutuya fazladan birkaç pötifur daha koydu.

Kentte başka bazı değişiklikleri de fark ediyordu. Yabancı dilden sözcükler içeren ilanlar yok olmuştu. Artık *palais de danse*'a[2] giderken *corsets gracieux*[3] giymek yoktu. Takım elbiseler *Prens dö Gal* kumaştan sipariş dikilmiş değildi. Sevgili Louis sağ olsa ne kadar nefret ederdi bu olanlardan! Oysa o da herkes gibi, vatanı için seve seve ölmeye hazırdı. Derken aklına, müteveffa eşinin askere çağrılmayacak kadar yaşlı olacağı geldi, içini çekti, onun adına, geç de olsa, rahatladığını hissetti. Richard'ın üniformalara düğme üretimini denetlemektense, kendisi üniforma giymeye pek hevesli olduğunu biliyordu. Ne mükemmel bir genç olmuştu yeğeni! Kendine uygun bir eş bulamamış olması doğrusu yazıktı. Yakışıklı değil tabii, diye düşünmek zorunda kaldı Rebecka. İnsanların ne uğruna savaştığı hakkında zerre kadar fikri yoktu – herhalde o Arşidük, Saraybosna'da vuruldu diye! Gerçi "Ferdinand" adını her zaman sevmişti, ama Arşidük yaşamış ya da ölmüş, umurunda bile değildi. İnşallah atını yaralamamışlardır, diye geçirdi aklından. Ne kadar sürerdi acaba bu savaş? Bazıları altı ayda biter deyip duruyordu.

Eve döndüğünde, *Vossiche Zeitung* gazetesini eline aldı. Gazetede pek bir şey okuduğu yoktu, ama bu gazete Louis'nin en sevdiği gazeteydi. Abonmanını iptal

[1] Üst üste gelen halkalar biçimindeki bir Alman pastası, ağaç pasta ya da kutuk pasta denilebilir. (Y.N.)
[2] Dans Sarayı. (Y.N.)
[3] Zarif korse. (Y.N.)

etmeyi içi götürmemişti. Eğlence sayfasını açtı. Bir yığın konser vardı hâlâ... savaş olsun ya da olmasın. Arthur Schnabel'in adı iri ve kalın harflerle yazılmış olduğundan dikkat çekiyordu. Belki Ferdinand'a söyler, konsere birlikte giderlerdi. İşlerden biraz uzaklaşmak ona da iyi gelirdi. Daha önemlisi, din değiştirme düşüncesine biraz ara vermiş olurdu. Ne saçma! Bir tıp öğrencisinin, elleri ayakları çivilenmiş, haç üstünde işkenceyle öldürülen birine tapan bir dine geçmek istemesi acayipti doğrusu. Başka Yahudilerin ihanetine uğrayan bir Yahudi. Korkunç bir hikâyeydi gerçekten! Acaba oğlu, Hıristiyan olmanın kendisini Almanların gözünde daha kabul edilebilir kılacağına gerçekten inanıyor muydu? Ne saçmalık! Yahudiler de vatan uğruna savaşmak üzere, soylarına bakılmaksızın askere alınıyordu. O yetmiyormuş gibi, giderek daha çok sayıda meslekler Yahudilere açılmaktaydı. Kimdi o Yahudi Reform Hareketi'ni başlatan? Louis'nin dilinden düşürmediği bir isimdi, ama kendisi şu anda unutmuştu işte! Rebecka bir an gözlerini yumdu, Louis'yi konuşurken hayal etmeye çalıştı... Evet, evet, Arnold Bernstein'dı o isim, tamam. Ayrıca bütün büyük mağazaların sahipleri de Yahudi'ydi... kendisi hep Tiets Bros.'dan alışveriş ederdi. Büyük mağaza fikrini Amerika'dan alıp ilk getiren de onlardı. *Vossiche*'yı yayınlayanların da Yahudi olduğunu biliyordu. Mosse değillerdi, ötekilerdendi... yine "stein"li bir şey... hah, Ullstein. Hiçbirinin de boynuna haç falan taktığı yoktu. Sinagoga pek sık gittiklerini de sanmıyordu ama, önemi yoktu. Kendisi de artık hemen hiç gitmez olmuştu zaten. Ama Yahudilikten vazgeçmiş değildi asla. Neyse, az konuşan, çabuk anlaşırdı. Belki de Ferdinand'ın Hıristiyanlık merakı zaman içinde söner giderdi.

Kolundaki saate baktı. Neredeyse gelmesi gerekirdi Ferdinand'ın. Birkaç dakika geçmeden, kilitte dönen

anahtarın sesini duydu. Ama Ferdinand yalnız değildi. Oskar'ı, Richard'ı ve iki kızı da yanında getirmişti.

Oskar bir buket krizantemi Rebecka'nın eline tutuşturdu. "Bunların suya ihtiyacı var, öyle değil mi?" dedi.

Beni tavlamaya çalışıyor. Sürdürdüğü hayat hakkında neler düşündüğümün farkında. Ama yine de... eğer aileler savaş zamanında birbirine sahip çıkmazsa, geriye hiç umut kalır mı? Çiçekleri annesinden kalma, rengârenk bir Japon vazosuna koydu. Oskar vazoyu hatırladı, uzanıp ablasının yanağını okşadı. Sonra Richard'ın Berlin'e, ordudan yeni düğme siparişlerini almaya geldiğini söyledi.

"Hızla üretilip vaktinde teslim edilmelerini sağlamak zorundayız!"

Ferdinand, "Üniforma düğmeleri mi?" deyiverdi. Sesinde tiksinir gibi bir ifade vardı. O sabah bir organ kesme operasyonunda bulunduğunu anlatırken kendini biraz önemsiyor gibiydi. "Zavallı adamın bacağı diz altından kopmuştu, gerisini de biz kesip almak zorunda kaldık!"

"Nerede olmuş bu?" diye sordu Oskar.

Ferdinand, "Manevralarda," diye mırıldandı.

"Yüzkarası!" Rebecka çileden çıkmıştı.

Hannah sabırsız adımlarla volta atıp duruyordu. Babasıyla birlikte olmak ona hiç yaramıyordu. Kimse soru sormadan buradan süzülüp çıkabilse çok iyi olacaktı.

Oskar ona, "Neyin var senin?" diye sordu. "Tiklerin mi tuttu?"

Rebecka büfenin önünde uğraşıp duruyordu. Üç erkeği birden ağırlamak, pek sık karşılaştığı bir durum değildi. Likör kadehlerini çıkardı, bir şişe vişne likörü buldu, ne olur ne olmaz diye sakladığı bir kutu çikolatayı da getirdi.

"Elisabeth'le Theodor da gelse, aile tamam olacak," dedi.

Oskar, "Artık onların kendi ailesi var," diye yorumda bulundu. Geç saatte Friedrichstrasse'ye uğramayı planlıyordu. Elisabeth'in o nefis soğuk "supe"lerinden birine yetişebilirdi. Hiç kimsenin *sauerkraut*'u[1] onunki kadar lezzetli olamazdı.

Richard, Ferdinand'ın üniformasına imrenerek bakıyordu. Eğer düğme üretmek savaş için o kadar önemliyse, neden kendisine de üniforma giyme izni vermiyorlardı? Hiçbir kız dönüp ona bakmazdı artık. Aile ondan uygun bir eş bulmasını bekliyordu, bunun farkındaydı... ama olmuyordu bir türlü işte.

Hannah buradan bir an önce kurtulup gece yatısına arkadaşı Ute'ye gitmek için can atıyordu. Okulda arkadaş olmuşlardı... okul da yakında bitecekti, çok şükür! Tabakların arasına konacak minik örtüler işlemeyi, gül yapraklarının suyundan mobilya cilası yapmayı kim isterdi ki! Hele savaş varken! Şimdi de içine belli oranda şalgam katılmış frambuaz reçeli yapmayı öğreneceklerdi. Ute, birlikte "her şeyi" yaptıklarını söylediği erkek arkadaşının (o da her ne demekse), akşam yanında bir başka arkadaş daha getireceğine söz vermişti. Hannah için.

Oskar, "Eve geliyor musunuz, küçükhanımlar?" diye seslendi. Ferdinand'la çene çalmakta olan Magda'nın zayıf bir sesle, "Evet, baba," demesi üzerine Hannah öfkeden deliye döndü. Magda'yı öldürebilirdi. Elinden geldiği kadar doğal bir sesle, "Ben eve gelmiyorum," dedi.

Oskar onun nereye gitmeyi planladığını duyunca, "Seni Richard götürsün," diye önerdi.

"Gereği yok, baba." Hannah kendi sesinin kararlılığına kendi de şaşıyordu.

---

[1] Beyaz lahana turşusu/salamurası. (Y.N.)

Oskar omuz silkti, "İkiniz de evlenip barklanınca rahat bir soluk alacağım," demekle yetindi.

Ferdinand'la Magda birbirlerine gülümsediler.

Ferdinand, "Savaş fazla uzun süremez," dedi. "Bizim ordumuz Fransızlarınkinden de, İngilizlerinkinden de o kadar daha disiplinli ki!"

Hannah, "Bizim düğmeler sayesinde herhalde!" diye patladı.

Oskar gülmekten kendini alamadı. "Tabii, yavrum, elbette bizim düğmeler sayesinde! Ben de Richard'la Gleiwitz'e döneyim de biraz yardım edeyim!"

Bu sefer aynı şeyi söyleme sırası Richard'a gelmişti: "Gereği yok, baba!"

* * *

Hannah arkadaşının evine vardığında, kendisi için getirilen komik küçük adamı görünce oldukça afalladı. Hiç yakışıklı değildi. Ama Hermann bir kere konuşmaya başlayınca, yüzünde iyiye doğru büyük bir değişiklik oluyordu. Olağanüstü bir şeyler söylediğinden değil... izninin tadını çıkarmak istediğini, en iyi birayı satan barı arayıp dolaştığını, içi talaş dolu sosislerden uzak durmaya çalıştığını falan anlatıyordu, ama konuşurken gözleri parıldıyordu... sözlerinin altında sanki bir vaat vardı... neyin vaadi olduğunu Hannah pek anlayamıyordu ama o vaat onu heyecanlandırıyordu.

Gittikleri birahane de, dans pisti de, resmiyetten uzak bir havadaydı. Kartvizit vermeler, dam-kavalye seçmeler yoktu burada. Hannah ömründe böylesine bir sıcaklık ve rahatlık yaşamamıştı. Hermann'ın beline dolanan kolu, sanki hep oraya aitti. Derken Hermann birdenbire, "Savaş bitince otomobil işine gireceğim; sence iyi bir fikir mi?" diye sorduğunda, Hannah şaşırıp kaldı.

Sanki onun fikrinin önemi varmış gibi! Hayır, dese, otomobiller kötü bir fikir dese, başka bir işe mi yönelecekti yani? Orkestranın müziğine uyup vals yaparlarken başını evet anlamında salladı. Otomobiller iyi fikir diyormuşçasına! Ama bu cevabı verene kadar, sorunun ne olduğu kafasında bulanıklaşmaya başlamıştı bile.

Danslar arasında frankfurter'leri hardala batırıp yediler. Fena değildi. Yanında da bira içtiler. Hannah aslında pek bira sevmezdi, ama bu akşam her şey çok farklıydı. Derken Hermann onu bıraktı, başka birini dansa kaldırdı, sonra daha başka birine yöneldi. Ute'nin erkek arkadaşı Hannah ile bir kere dans etti. Uzun boylu ve sarışındı. Resimli kitaplardan fırlamış bir Alman gibiydi. Ama onunla dans etmek sıkıcıydı, Hermann'la dans etmek gibi değildi. Bir-iki üniformalı adam gelip onu dansa kaldırdı, ama o, Hermann'ın bir an önce kendisine dönmesini bekleyip durdu. Sonunda Hermann geldiğinde, Hannah'nın elini güven verircesine sıktı. Hannah içinden, acaba öbür kızların elini de böyle sıktı mı, diye merak etti. Hermann'ın yüz ifadesi bir tek kere karardı, o da, Hannah ona orduda tam ne görev yaptığını sorduğu zaman oldu... topçu demek, kocaman silahlar demekti, değil mi?

"İzindeyim – daha üç koca gün boyunca!"

Demek ki ya çok gizli bir görevdeydi –ki bir onbaşı için bu pek uzak bir olasılıktı– ya da askerlik bir felaketti. Hannah ikincisinin doğru olduğunu seziyordu.

Herkesten duyduğu sözü yankılamayı seçti: "Eh, herhalde savaş fazla uzun süremez."

"Süremez mi?" Hermann kuşkulu gibiydi. "Umarım haklısındır! Ama biz asla pes etmeyeceğiz. Almanya sonunda kazanacak. Ne kadar uzun sürerse sürsün!"

"Ve kaç gencimiz ölürse ölsün!" Hannah kendi sesini duyduğu anda, bunu söylediğine pişman oldu.

"Onu düşünme!" Hermann onu kaptığı gibi piste, polka yapmaya sürükledi.

Ertesi gün evine döndüğünde Hannah kendini pek de iyi hissetmiyordu. Hermann'ın veda ederkenki öpücükleri epey ciddi gibiydi. Ama acaba sahiden öyle miydi? Biriyle konuşmaya ihtiyaç duyuyordu. Birinin ona anlayışlı davranmasına ihtiyaç duyuyordu. Magda bu günlerde dersleriyle Ferdinand'a odaklanmıştı. Geriye bir tek, babasının hizmetçisi Frau Schulz kalıyordu. Pratik, tümüyle güvenilir biriydi, ama insanın pek ısınabileceği biri sayılmazdı.

"Babam evde mi?" diye sordu Hannah ona. Tabii aslında babasına Hermann'dan söz edecek değildi. Ama Oskar'dan kurtulmayı ne kadar isterse istesin, bir yandan da onun tarafından korunduğunu hissediyordu.

Frau Schulz kafasını evet anlamında sallarken tek parmağını da dudağına götürdü. Hannah bunun anlamını kolayca çözdü. Babası yine akşamdan kalmaydı ve uyuyordu.

"Ağabeyimle birlikte fabrikaya gidecek sanıyordum!"

"Belki yarın... belki daha da sonra."

"Richard gitti mi?"

"Evet," diye gülümsedi Frau Schulz. "Ne tatlı bir delikanlı. Günün birinde şanslı bir kızı çok mutlu edecek!"

Hannah ağabeyini hiçbir zaman öyle biri olarak düşünmemişti.

Frau Schulz'un peşi sıra salona yürüdü. Kadın orada dolaptan kesme kristal kadehleri çıkarıyor, parlatıyor, kırmızı, mavi, yeşil, leylak, kayısı renklerindeki pırıltılarını görünce kaldırıyordu. Kimi yayvan şampanya kadehi, kimi de top gibi yuvarlak ya da koni biçimindeydi.

"Ne güzeller, değil mi?" Frau Schulz mor bir kade-

hi kaldırmış, ışığa tutuyordu, ama Hannah'nın dikkati oraya dönük değildi. Bir süreden beri kendisini rahatsız eden şey, birdenbire patlayarak dudaklarından döküldü:

"Frau Schulz, Yahudilerin yanında çalışmak sizi rahatsız ediyor mu?"

Frau Schulz neredeyse kadehi elinden düşürüyordu. "Bu da nereden aklına geldi?" dedi. "Niye rahatsız olayım? Aklımdan bile geçmez. Baban ara sıra içkiyi fazla kaçırsa da, iyi adamdır. İnsanların hangi dinden olduğu bana vız gelir. Bu savaşta hep birlikteyiz, öyle değil mi? Hem zaten..." Mor bardağı dolaba kaldırdı. "...o da çok fazla Yahudi değil, değil mi?"

"Kadehlerin parlatılmasına yardım edebilir miyim?"

Hannah'nın içi bir süreliğine rahatlamıştı.

Onu asıl tedirgin eden, Hermann'ın onun Yahudi olduğunu öğrendiğinde ne diyeceğiydi. Kadehleri rüyadaymış gibi parlatıp dururken içi hep güvensizlik duygularıyla doluydu. Keşke küçük dakshant köpeğimiz sağ olsaydı, diye düşünüyordu. Hannah ne zaman mutsuz olsa o hemen anlar, gelip o ılık, ıslak diliyle suratını yalamaya başlardı. Birdenbire tir tir titremekte olduğunu fark etti, elindeki kadehi bırakmak zorunda kaldı. Yıllardır aklına gelmeyen bir sahne, Laetitia'nın demir çubukla Oskar'a tekrar tekrar vuruşu, yeniden canlanmıştı gözünde.

"Ne oldu, yavrum?" Frau Schulz telaşlanmıştı. O da elindeki kadehi bırakıp kolunu Hannah'ya sardı. "Yok bir şey, yok bir şey... her neyse, geçti artık. Her şey geçer, inan bana. Gel, mutfağa geçelim. Yeni pişirdiğim Streuselkuchen'den birer parça yeriz!"

"Bazı şeyler hiç geçmez," dedi Hannah. Ama mutfağa doğru yürürken, Frau Schulz'un kolunu omzunda hissetmekten çok memnundu.

Kahve bulmak hayli zorlaşmış olsa da, ailece toplanıp kahve içme partileri devam ediyordu. Elisabeth aile için kurduğu sofranın fakirliğinden pek utanç duymaktaydı. Haftada bir vesikayla alınan 250 gram et, bir hayli kilo vermesine yol açmıştı. Ara sıra Richard, Silezya'daki köyden bir tavuk ya da birkaç yumurta bulup getiriyordu. Sulandırılmış kahvelerini yudumlarken, yine Laetitia'yı konuşuyorlardı. Savaş koşullarında Breslau'ya gitmek de zorlaşmıştı, ama Oskar yine de Laetitia'yı Berlin'e getirme taleplerine kulak tıkıyordu. Rebecka, Magda'nın doktor olma hevesinden hâlâ hoşnut değildi... Ferdinand'la Magda gayri resmî olarak nişanlanmış sayılsa bile, kız inadından vazgeçmiyordu. Evli bir kadının o kadar akıllı olmasına bir gerek var mıydı yani?

Magda kahve partilerinde pek konuşmazdı, ama bir pazar günü, her iki taraftaki can kayıpları konuşulurken, "Savaş ne işe yarıyor?" diye sormaktan kendini alamamıştı.

Ferdinand, "Onları yakında yeneceğiz," dedi ama sesi bir yıl önceki kadar güvenli çıkmıyordu.

Hindenburg genelkurmay başkanlığına yeni getirilmişti. Aile içinde, onun zaferi erken sağlayacak kişi olup olmadığı tartışılıyordu.

Theodor, "Neyse, o zıpçıktı Liebknecht'i tutukladılar bari!" dedi.

Oskar, "Lanet olası komünist!" diye patladı.

Elisabeth, "Barış istemek neden vatana ihanet sayılıyor, anlayamıyorum," diyerek herkesi şaşırttı.

"İsteyen komünistse, öyle sayılır!"

Bu sefer, Elisabeth, "Eğer savaş daha da uzun sürerse, gelecek kuşağa genç erkeğimiz kalmayacak," deyiverdi.

Erkekler ona itiraz etmek üzereyken küçük Max, "Ben kalırım!" diye patladı.

Durumun ciddiyetine rağmen kimse gülmesini tutamadı.

Lenz'in *Soldaten*'inden[1] bazı pasajları Tilla Durieux sahnede okuyacaktı. Ferdinand, Magda'yı o toplantıya götürdü. Çok heyecan verici bir gece oldu, ikisi de savaşın bir an önce bitmesi için daha da büyük özlem duydular... askerlerin de eskisi gibi basit erkekler olabileceği günlere ulaşmak istediler.

O aşamaya kadar, aralarında namuslu öpüşmelerden başka bir şey olmamıştı, ama o akşam, öpüşmeler ihtiras kazanmaya başladı. Oranienburgerstrasse'deydiler. Rebecka yatıp uyumuştu. Ferdinand artık kendini tutamadı. Magda da günün birinde ulaşacağından emin olduğu bir eksiksizliğe doğru açılmakta olduğunu hissetmekteydi. Ve böylece... böylece... Magda'yla Ferdinand kendilerini doğal yapılarının temel güçlerine teslim ettiler. Hannah'nın "her şeyi" dediğini yaptılar. Birbirini seven erkeklerle kadınların her zaman yaptığı şeyi yaptılar.

Ferdinand evlenmelerini ertelemek için hiçbir neden göremiyordu. Savaş düğünü olacaksa, olsundu. Rebecka'nın tüm beklentilerine aykırı olarak, nüfus sicil dairesinde nikâhlandılar. Ferdinand henüz vaftiz olmuş değildi, ama sinagog düğününe de dayanabileceğini sanmıyordu. Balayı yapmadılar. Ferdinand gelini alıp bir Hugo Wolf Liederabend'e[2] götürdü. Transa girmiş gibi oturdular, her şeyi unuttular, bir tek, birbirlerine âşık olduklarını düşündüler.

Ertesi gün gazetelerde Rusya'daki ihtilalin haberleri vardı. Bunun yansımaları, daha yakın coğrafyalara da sıçramıştı. Kiel'deki denizciler arasında tedirginlik vardı. Bir süre sonra o tedirginlik, tam bir isyana dönüştü. Yeni yıl girdikten az sonra Berlin'deki cephane

[1] Askerler. (Y.N.)
[2] Şarkı gecesi. (Y.N.)

işçileri greve gitti. Savaş fazla uzun sürmüştü. Artık kazanmayı düşünenler yalnızca Tirpitz'le Dehmel gibi fanatiklerdi. Halk artık çatışmaların bitmesini istiyordu.

Oskar, "Burada ihtilal olursa Tanrı yardımcımız olsun!" dedi.

Theodor, "Kayzer varken olmaz," diye ona güvence verdi.

Ama Almanya'da olup bitenler Theodor'u da çok rahatsız ediyordu. Alman Vatan Partisi'nin aşırı milliyetçiliğini kabullenemiyordu. "Zafer" sözcüğü bile, her yanda milyonlarca insan ölürken anlamını kaybediyordu. Yeni kurulan Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'yi de içine sindiremiyordu. Oysa o partiye çok sayıda Yahudi de katılmıştı. 1918 Kasım'ında Kayzer tahttan çekilip de oteller kralı Lorenz Adlon ona bir buket yaban çiçeği sunduğunda (müthiş dokunaklı bir jest), Theodor gözlerine yaşlar yükseldiğini fark edip utandı.

Hemen gözlerini sildi. Ne ayıp şey! Ailesi savaştan sağ çıkmıştı. Savaş yılları boyunca, Elisabeth'e duyduğu aşk daha da büyümüştü. Karısı onca derde dayanırken, sonunda her şeyin düzeleceği inancını asla kaybetmemişti. O benden daha iyi bir insan, diye düşündü Theodor. Eğer Kayzer'in çekilmesi ihtilali teşvik edecekse, eh, varsın olsundu.

IV

1919 – 1922: BERLİN VE YUKARI SİLEZYA

Savaş bitmişti. Ebert'in yeni Weimar Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı olması, gerilimin büyük ölçüde gevşemesine yol açtı. Sonunda normal bir hayat yeniden mümkün görünmeye başlıyordu... ama sakatların, körlerin, mermi şokundan sarsılmış olanların sayısı da çok yüksekti. O patırtıdan sağ çıkmış bu gençlere, yenilgi ortamında, nasıl umut verilebilirdi?

"Eski günler gerilerde kaldı artık," diyordu Oskar. Hayli yaşlanmıştı. "Tek umudum, bu Ebert'in komünistleri dışarıda tutabilmesi!"

Theodor, "Elbette tutar," diye karşılık verdi. "O ilerici bir liberal."

"Liberal-miberal... yeterince güçlü mü, o önemli! Berlin'de, burnumuzun dibinde olanları fark etmiyor musunuz?" Oskar pek ikna olmuşa benzemiyordu.

Olanlar belliydi. İşçiler ayaklanıyor, bunu da komünistler örgütlüyordu. Durum kentte moral kaybına yol açıyor, savaşta bile olmayan bir karamsarlık hüküm sürüyordu.

"Sosyal Demokratlar Zirkus Busch'u ele geçirdi," diye bilgi verdi Oskar damadına.

"İnanmıyorum!" Theodor sayısız işsizlerin tedavisine gömülmüş olduğundan, haberleri pek izleyemiyordu.

"İster inan, ister inanma, doğru söylüyorum!"

Gustav Noske ile Reichswehr'i, komünistlerle uğraşıp duruyordu, ama kentteki genel hava yine de olumsuzdu, çünkü çok geçmeden Liebknecht'le Rosa Luxembourg cinayetlerinin haberi gelmişti.

"Sonu gelmiyor; o ikisinin kötü insanlar olduğuna inanmıyorum." Elisabeth her türlü şiddetten nefret ediyordu.

Theodor, "Yanıltılmışlar," dedi.

Acımasız Noske, Savunma Bakanlığı'na getirilmişti. Elisabeth, "Bana kendimi güvende hissettirmiyor," diyordu.

Bir gün Oskar, Friedrichstrasse'ye damladı, Elisabeth'in kızarmış pilicinin başına çöktü, keyifle yedi, sonra birden, kendini pek yorgun hissetti, dinlenmek üzere uzandı ve öldü.

Elisabeth çok sarsılmıştı. Bunun böyle hiç hazırlıksız, kendi evinde olması korkunçtu! Annesinin ölümüyle ilgili anıları da canlanmıştı içinde... özellikle Fransizka öldükten sonra Oskar'ın çocukları bir vedalaşma törenine sürüklemesi! Ama Theodor, yaşadığı şokun üzerinden gelmesine yardımcı oldu. Ruth'la Max'ı düşünmek zorundaydı. Kendini yeise kaptıramazdı. Kuşakların dışına itiliyormuş gibi garip duygulara yer yoktu.

Weissensee Yahudi Mezarlığı'ndaki cenaze sakin ve gururlu bir tören oldu. Ailenin görüştüğü çevrede artık hemen hiç kimse dindarlar gibi bir hafta yas tutmuyordu. Magda'nın hamileliği hayli ilerlemişti. Babası için fazla tasalanamıyordu. Ergenlik günlerinden beri hayatındaki en önemli erkek Ferdinand'dı. Hannah

da içinde kesinlikle bir rahatlama duygusu hissediyordu. Oskar son yıllarda ona anlayışlı davranmak için çaba göstermiş olsa da, kendisinin ona başarısız bir evliliği hatırlattığını çok iyi biliyordu. Dedesini en çok özleyen, küçük Ruth'du. Ona getirdiği çikolatalı drajeleri, kalp biçimindeki bademezmelerini unutmamıştı. "Küçük güvercinim" diyen sesi hâlâ kulaklarındaydı. Annesine dönüp, "Franziska'ya ne kadar çok benziyor, değil mi?" deyişini de hatırlıyordu. Onu hiç tanımadığı büyükannesine benzetmesi hoşuna gitmişti.

Ruth'un Oskar'ı bu kadar özlemesi Elisabeth'e dokunaklı geliyordu. Kızını ev işlerine teşvik etmeye çalıştı, ama Ruth yemek pişirmeye de, çarşafları saymaya da, vazolara çiçek yerleştirmeye de ilgi duymuyordu. Max ablasının ne kadar mutsuz olduğunu görünce, kendi gümüş kumbarasını ona verdi. Kumbara kitap biçimindeydi, sırtında madenî paralar için bir de ince deliği vardı.

Theodor sürekli olarak, tüm paralarının zaten o kumbaradakinden pek de fazla olmadığını söyleyip sızlanıyordu. Enflasyon çığrından çıkmış, onların servetini de götürüyordu. Tüm yurtsever vatandaşlar gibi Theodor da varını yoğunu Deutsche Reichsbank'a yatırmış sayılırdı. Komünistlerle ilgili düşünceleri çok karamsardı. Onlar da örgütlenip partilerini kurmuşlardı artık. Herkes eşit derecede fakir olsa, herhalde memnun olurlardı! Ateistlere nasıl güvenilebilirdi peki? Ebert'le Scheidemann'a ve Weimar grubundaki ötekilere gelince; onlar da adamakıllı kaypaklaşmaya başlamışlardı. Oskar'ın kuşkularını hatırlıyordu Theodor. Yaşlı adam pek de yanılıyor sayılmazdı. En çok, Kayzer'in ölümüne yanıyordu. Onun gününde böyle siyasi cinayetler olmuyordu. Bu ilkel pazarlıklara da asla izin vermezdi o. Yarım kilo tereyağı karşılığında, tiyatroda iki koltuk! Bir bardak biraya çamaşır sepeti dolusu pa-

ra ödemek gerekiyordu. Gerçi Weimar Cumhuriyeti'nde Yahudilerin daha bir entegre olduğu doğruydu, ama Theodor'a göre Yahudiler dürüst davrandıkları sürece her zaman yaşamlarını sürdürebilen insanlardı. Şu aydın denen insanların zırvalıkları da bir başka âlemdi! "Dada"nın babası Baader! Hülsenbeck'in "sanat boktur" iddiası! Savaş sonrasında yönünü bulmaya çalışan gençler için ne mene bir örnekti bu yaklaşımlar? Spengler denilen adamın "Batı inişe geçti" diye yırtınması boşuna değildi yani.

Theodor, mezuniyetinde babasının hediye ettiği tabloya, Adolph von Menzel'in Berlin çatılarını gösteren eserine sevgiyle baktı. Onu hiçbir şey için takas edecek değildi. Birisi ona, büyük koleksiyoncu Cassirer'in New York'ta otel faturasını tablolarla ödediğini anlatmıştı! Çalışma odasındaki kasayı açtı, Elisabeth'in drahoma olarak getirdiği bazı mücevherleri çıkardı. Bunları elinden geldiği kadar muhafaza edecekti. Herhalde Ferdinand'ın, diyabet araştırmaları için desteğe ihtiyacı vardır, diye geçirdi aklından. Ama görünüşe bakılırsa, aralarında enflasyondan en az etkilenen de Rebecka'ydı. Louis akıllılık etmiş, İsviçre'deki bankalara biraz para yatırmıştı. Theodor pırlantaları yeniden kasaya kaldırdı.

* * *

Magda artık Ferdinand'ın araştırmasında başasistan durumundaydı. Hamile kaldığında, eve çekilme konusunda kimse onu ikna edememişti. Anneliğin çalışmalarını engellemesine izin vermemekte kararlıydı. Bereket versin parasal sıkıntıları yoktu. Rebecka çok cömert davranmaktaydı. Savignyplatz'daki daireleri şık döşenmişti. Bebek geldiğinde gereken yardımcıları tutabileceklerdi.

Magda'nın günü yaklaşırken, Ferdinand Protestanlığa geçme konusunu yine ortaya getirdi. Çocuğun Hıristiyan olarak büyümesini istiyordu. Oğlan olursa, onu kesinlikle sünnet ettirmeyecekti. "Modası geçmiş, barbarca bir uygulama!" diyordu.

"Ama ne yaparsak yapalım, yine de Yahudiyiz, değil mi?" Magda'nın kafası daha ampirik çalışıyordu.

"Hiç de değil, Protestan Alman olacağız!" Ferdinand şoka kapılmış gibiydi.

Böylece kiliseye kabul edildiler. Gerçi haç da, Yeni Ahit de, Magda için pek bir anlam taşımıyordu, ama bunların Ferdinand için son derece önemli olduğunun farkındaydı. Hıristiyanlığa geçmiş Yahudilerden olan Yeniden Yapılanma Bakanı Walter Rathenau'nun o sıralarda, "Benim halkım Alman halkıdır, vatanım Almanya'dır, inancım da tüm dinlerin üzerinde olan Alman inancıdır," diye demeç vermesi, Ferdinand'a çok ters gelmişti. Tamam, o da kendini sapına kadar Alman hissediyordu, ama bazı konular kesinlikle milliyet kavramından daha derindi. Onun Hazreti İsa'ya imanı mutlaktı. Sonunda Rebecka'ya, kendilerinin artık Lutheryen olduklarını söylediğinde, Rebecka duymazlıktan geldi. Bebek Luise doğduğunda, din konusu arka plana itildi. Neyse, kız olduğuna göre, sünnet konusu kendiliğinden çözülmüş oluyordu bari.

Ferdinand, bebeğin minik parmakları kendi eline sarılırken, "Annesiyle babasının Yahudi olduğunu hiçbir zaman bilmesi gerekmeyecek," dedi.

Magda dayanamadı, "Ama Yahudi akrabaları olacak, öyle değil mi?" diye sordu.

Magda'nın çok geçmeden laboratuvara, çalışmaya dönmesi Ferdinand'ı biraz şaşırttı. Magda'yı şaşırtan da, ne kadar çabuk tekrar hamile kaldığıydı. Stephanie doğduğunda Luise daha on beş aylıktı.

Stephanie'nin saçları kuzguni siyahtı. Gözleri do-

ğumunda menekşe rengiyken, sonradan kadife gibi koyu kahverengine dönüşmüştü. Onu kaç papaz vaftiz ederse etsin, görünüşü Sefardik Yahudi atalarına çekmişti. İki kardeş birbirine hiç benzemiyordu. Luise'in teni inci gibi ve şeffafken, Stephanie'ninki zeytine çalıyordu. Luise'in saçları ince telli, açık kumral, Stephanie'ninki kopkoyu ve parlaktı. Ferdinand yeni kızına şaşkınlıkla bakıyordu, ama Magda ona, Luise'e ısınamadığı kadar ısınıverdi... Stephanie'de son derece doğal bir şey vardı. Anne-kız birbirlerine müthiş bir bağlılıkla bakıyorlardı. Ferdinand yine de bir dereceye kadar Yahudi olduğundan, oğlan çocuk ummuştu, ama iyi bir insandı ne de olsa. İki yıl sonra Stephanie, doğum gününde elinde bir buket menekşeyle odaya girdiğinde, onu hemen kucağına aldı.

"Baban seninle gurur duyuyor!" dedi. Doğruydu da.

Ne var ki Magda üçüncü kere hamile kaldı. Bu seferki kesinlikle oğlan olurdu herhalde.

Magda'nın bütün keyfi kaçmıştı. Ne oğlan istiyordu, ne de kız. Evde dadı da, hizmetçi de bulunmasına rağmen, bir çocukla daha başa çıkamazdı. Kendini işine vermek istiyordu. Başlangıçta Ferdinand'la sevişmelerinde çok ihtiraslıyken, sonraları ona yaklaşmaya bile korkar olmuştu. Cinsel açıdan tam uyanmış durumdaydı, ama hamile kalma korkusu onu buz gibi donduruyordu. Ferdinand'ın kendisinden karısı ve çocuklarının annesi olarak gurur duyduğunu biliyordu, ama aslında iş arkadaşı olarak gurur duymasını istiyordu.

Aklına gelen fikri biriyle konuşmak zorundaydı. O fikir başlangıçta imkânsız görünmüş, ama uykusuz geçen birkaç gecenin sonunda, sanki olabilirmiş gibi gelmeye başlamıştı. Keşke Ferdinand'la da konuşabilseydi bu konuyu! Keşke kocası o kadar sofu olmasaydı! Onunla açık konuşamadığı için, evin içinde sinirli davranmaya başlamıştı. Kocasına karşı da, kızlarına da.

Ferdinand bunu hamileliğin erken haftalarına yorumluyor, ona sakin olmasını, gevşemesini söylüyordu. "Benimle laboratuvara gelmene gerek yok," diyordu. Artık genç bir öğrencisi geliyordu yardıma. Bir delikanlı. Angarya işleri o yapıyordu. Magda ona buz gibi gözlerle baktı. Birlikte çalışmanın kendisi için ne anlam taşıdığını anlayamıyor muydu bu adam? Sonunda kız kardeşi Hannah'ya açtı konuyu. Hannah babasının ölümünden beri Friedrichstrasse'de, Theodor ve Elisabeth'le kalıyordu.

Cafe Krantzler'de buluştukları anda, Hannah bir terslik olduğunu hemen anladı, ama kremalı köpüklü kahvelerini yudumlarken Magda ona, kürtaj yapacak birini tanıyıp tanımadığını sorduğunda, yine de buna hiç hazırlıklı değildi. Hannah artık bir erkekle "her şeyi yapmanın", sonunda bebekle noktalanabileceğini anlayacak yaşa gelmişti. Yine de, arkadaşı Ute ona alınabilecek bazı önlemler olduğunu söylüyordu. Ayrıca Ute, işler sarpa sararsa gidip kürtaj yaptırmanın mümkün olduğunu da söylüyordu. Bu konuları ablasıyla hiç konuşmamıştı Hannah. İçin için, kürtajın yanlış bir şey olduğunu hissediyordu. Hele de insan evliyse ve bol bol da parası varsa!

Konuyu Ferdinand'la konuşması için Magda'ya ısrar etti.

"Yapamam; büyük şoka kapılır!"

"Ama eğer onu seviyorsan?"

"Elbette seviyorum!"

"O da seni?"

Magda başıyla evetledi. Ferdinand'ın sevgisinden emindi... ama kendisinin istediği biçimde bir sevgi değildi onunki.

"Bak, ben işimde çok iyiyim, Hannah. İyi olmaya da devam etmek istiyorum. Laboratuvarda önemli bir buluş yaptık. Daha pek çok test yapılması gerekiyor,

tüm diyabetiklere yardımı olacak bir şeyi keşfetmiş olabiliriz! Aslında tıbbi açıdan bakarsan, yeniden çocuk sahibi olmamam için bir neden yok... bu durumu sürdürmeyi neden istemediğimi Ferdinand asla anlayamaz..." Magda kardeşinin koluna sarılmıştı.

Hannah kendisinin de anlayabildiğinden emin değildi, ama Magda'nın umutsuzcasına ciddi olduğunu görebiliyordu. Sonunda arkadaşına sormaya söz verdi.

Tabii Ute soruyu duyar duymaz, nedenini bilmek istedi.

"Kaygılanma, kendim için değil!"

"Kim o zaman?"

"Birisi işte." Hannah ablasını ele veremezdi.

Ama Ute ısrar etti... "Ablan, ha! Ama o bir doktorla evli, kendi de doktor olma yolunda! O durumda olanlar bile bunun bir yolunu bulamıyorsa..."

"Kocası çok dindar," dedi Hannah.

Binbir çabanın sonunda Hannah nihayet Ute'den bir adres koparabildi. Magda'yla bir kere daha Cafe Krantzler'de buluşmak üzere randevulaştı.

"Moabit mi?" Magda adresi görünce bozulmuştu. Orası Berlin'in en kötü mahallelerinden biriydi.

"Yaptırmak zorunda değilsin!" Hannah gözyaşlarının eşiğindeydi.

"Zorundayım, mecburum!" Magda histeriye doğru gidiyordu.

"Ama Ferdinand'a ne diyeceksin?"

"Düşük yaptım diyeceğim... zaten düşürmeye çalıştım, ama olmadı. Ayrıca, sana teşekkür ederim!" Magda eğilip kardeşini iki yanağından öptü. "Bu iş bitince birlikte kutlarız. Günün birinde ailem benimle gurur duyacak!"

Magda evde Ferdinand'a, önerisine uyup bir gün izin yapacağını söyledi. Eski bir okul arkadaşını ziyarete gidecekti.

Ferdinand laboratuvara gitmek üzere evden çıkarken onun yanaklarından hafifçe öptü. "Günün keyfini çıkar, sevgilim!" dedi.

Magda ona bakamıyordu bile. Beni gerçekten sevse, anlardı, diye düşünmekteydi. Bunun gerisinde, daha tedirgin edici bir başka düşünce vardı. Kendisi de onu gerçekten sevse, konuşmakta zorluk çekmezdi. Aralarındaki engel yalnızca onun dindarlığı mıydı?

Taksiciye adresi verdiğinde adam önce ondan tekrarlamasını istedi. "Emin misiniz, Gna Frau?"

"Evet, eminim." Magda'nın sesi kararlıydı. Sonra arkasına yaslandı, gözlerini yumdu.

"Geldik işte." Magda inerken taksici bu sefer ona Gna Frau demedi.

Kapıdaki numaraya baktı Magda. Sonra ağır kapıyı itti, kurum kokan avluya girdi. Aradığı kapıyı bulunca, bir an eşikte durdu, keşke başkası olsaydım, diye düşündü... sonra uzanıp zile bastı.

* * *

Magda'nın embriyosunu çekip alan yaşlı kadın, acil durumda araması için kendisine verilen telefon numarasını çabucak buldu. Theodor'la Elisabeth'in eviydi orası. Bereket versin telefona Hannah cevap verdi.

"Çabucak gelseniz iyi olur, ellerimin altında kanayıp gidiyor!"

Hannah Moabit'e vardığında Magda ölmüştü.

"Ara sıra olur; çok üzgünüm, emin olun." Ama kadının sesi pek de üzülmüş gibi değildi. Belki de sık sık oluyordu bunlar. Sonra Hannah'yı şaşırtan bir şey daha söyledi yaşlı kadın: "Üzülme, hayatım, bana ödemeyi peşin yapmıştı!"

Hannah tir tir titriyordu. Para aklına en son gelecek şeydi. "Olayı sessizce halledersin, değil mi, tatlım..."

Hannah, Friedrichstrasse'ye vardığında panik içindeydi. "Theodor nerede?"

Elisabeth, "Ne demeye..." diye söze başlayacak oldu.

Theodor, "Buradayım," diye ortaya çıktı.

"Seninle konuşmam gerek..."

"İkimize birden anlatabilirsin!"

Ve Hannah anlattı. Elindeki mendili büke büke, sonunda yırtmayı da başarmıştı.

Theodor'la Elisabeth kulaklarına inanamıyorlardı. Theodor kalkıp salonun ucuna kadar yürüdü, sonra geri döndü.

"Olmayacak şey... skandal... hainlik... inanamam... ama Ferdınand'la konuşamıyorsa, neden bana gelmedi?"

Elisabeth'in alt dudağı titriyordu. Sonra titreme tüm vücuduna yayıldı. Hannah adresi Magda'ya kendisinin verdiğini söylememişti, ama Elisabeth onun yüzüne bakar bakmaz anladı. Hiçbir şey söylenmesine gerek yoktu.

"Suç bende değildi!" diye patladı Hannah. Ardından hıçkırıklara gömüldü.

Elisabeth onun elini kendi avuçlarına aldı. "Kimsenin seni suçladığı yok. Ama anlayamadığım şey... Ferdinand'la ikisi... her şeye sahipti... Acaba Ferdinand nasıl... Luise... Stephanie... Nasıl yapabildi... ah, zavallı küçük kızlar!" Haberi Ferdinand'a veren Theodor oldu. Bir tıp adamı olarak, daha dikkatli davranmasının bekleneceğini ima eder gibiydi. Peş peşe iki çocuk zaten yeterince zordu... bir de üçüncüsünü devreye sokmanın anlamı var mıydı? Theodor başka imalarda da bulundu... ya da belki Ferdinand öyle anladı... Yahudi kalmaya razı olsa, bu Hıristiyanlık saçmalıklarına heves etmese, belki de olayların bu kadar kötüye gitmeyeceği mesajı vardı Theodor'un sözlerinde.

Ferdinand, Magda'nın kötü kürtaj yüzünden ölümüyle kendi din değiştirmesinin ne gibi bir ilgisi olabileceğini anlayamıyordu. Kendini ihanete uğramış gibi hissetmekteydi. Karısına tümüyle güvenmiş, onu bütün kalbiyle sevmişti. Belli ki o aynı şekilde sevmemiş, güvenmemişti. Büyük bir çöküntüye uğramasına rağmen, canlı bir Tanrı'ya, kurtarıcı İsa'ya ve Kutsal Ruh'a olan inancı onu terk etmedi. Keşke Magda da bu inancı paylaşsaydı!

Elisabeth kardeşinin ölümünü bir türlü sindiremiyordu. Magda'nın aklına bu kadar korkunç bir fikir gelmesine Tanrı nasıl izin verebilmişti? Acaba hiçbir zaman annesi olmadığı için miydi?

"Hem de başka her şey yolunda giderken," diye hıçkırıyordu Theodor'un göğsünde. "Daha bu sabah Richard'dan mektup aldım. Sonunda nişanlanmış; kızı getirmek istiyor... yaşı Richard'dan biraz büyükmüş... Yahudi de değil, ama..."

* * *

Richard aynada kendine baktı, kelleşmekte olan kafasına menekşe kokulu bir pomat sürüp avucuyla yaydı, sonra kendi hayaline gülümsedi. Beate onunla evlenmeyi kabul etmişti. Richard'dan beş yaş büyük olduğunu kimse tahmin edemezdi. Sarı saçlarını örüp tepesine topuz gibi topladığında öyle genç görünüyordu ki! Evet demeyi bu kadar geciktirmesi, Richard'a çocuk sahibi olamayacağını söylemekten çekindiği içindi. Hazin bir durumdu, ama Richard'ın onu daha da çok sevmesine yol açmıştı. Hemen onu kollarına alıp öpmüş, duru ela gözlerinin içine bakmış, "O zaman sonuna kadar hep benim olursun," demişti. Beate hiçbir zaman Richard'ın annesi gibi lohusa yatağında ölmeyecek demekti.

Annesini pek seyrek düşünürdü. Ne de olsa, çok küçüktü annesini kaybettiği zaman. Elisabeth'in sürekli çocukluklarından söz etmeye çalışmasından da hiç hoşlanmıyordu. Zavallı Magda'nın Franziska'yı hatırlaması hiç mümkün değildi tabii.

* * *

Richard burun deliklerinden uzayan kılları kesmeye yoğunlaştı. Kendi yüzünden hiçbir zaman pek fazla hoşlanmamıştı. Fazla yuvarlaktı bir kere – babası gibi. Hiç romantik yanı olan bir yüz değildi. Ama Beate "evet" dediğinden beri, dış görünüşüne daha bir "razı" olmuştu. Oskar'ın ölümünden bu yana da omuzlarından bir yük kalkmış gibi hissediyordu. Babası her zaman için kendinde bir eksiklik hissetmesine yol açardı. Oskar Berlin'de fink atarken Richard Gleiwitz'de kalıyorsa, fabrikada işler oldukça iyi gidiyordu. Yukarı Silezya'da siyasal durum berbattı tabii – bölgenin yarısı Polonya'ya kaptırılmıştı. Sınırdan içeri Polonyalı göçmenler akıp geliyordu. Sokaklarda kavgalar, orada burada terörist saldırıları! Beate'den gelip buraya yerleşmesini isteyemezdi. Umduğu siparişi gerçekten alabilirse, Berlin'e taşınmaya, Oskar'dan kalan daireye yerleşmeye parası yetebilirdi. Daire geçici olarak bir İngiliz diplomatla karısına kiralanmıştı. Tabii Gleiwitz'de bir hayli zaman geçirmesi gerekecekti yine... ama en azından, Beate doğru dürüst yaşayabilecekti.

Telefon çaldığında hemen cevap vermeye koştu. Şehirlerarası – Berlin'den. Aklını kurcalayan siparişle ilgili olabilirdi. Ama telefonda Elisabeth'in sesi duyuldu. Çok tedirgin gibiydi.

Titreyen bir sesle, "İlk önce, nişanlanmana ne kadar sevindiğimizi söyleyeyim!" dedi.

O halde neden öyle ağlar gibi konuşuyordu?

"Ama Richard, çok kötü haberler var!"

"Nedir? Ne oldu?"

Elisabeth zaten pireyi deve yapan bir insandı. İnşallah Laetitia'nın durumu kötüleşmemiştir, diye düşündü Richard. O konuda Elisabeth üstüne düşenden çok fazlasını yapmak zorundaydı. Biraz da Hannah gitmeliydi Laetitia'yı ziyarete... her ne kadar Laetitia ona pek annelik etmemiş olsa da! Çocukken odaya girdiklerinde Laetitia'nın nasıl başını çevirdiğini, başka tarafa baktığını hatırlıyordu Richard. Hoşnutsuzluğu boynunun kazık gibi kesilmesinden belli olurdu. O yılışık köpekle o atı, çocukların hepsinden daha çok severdi.

Elisabeth bu sefer Magda'yla ilgili bir şeyler söylüyordu; Richard konsantre olmaya çalıştı. "Arka sokaklardan birinde kürtaj" sözü, ablasının kız kardeşi hakkında kullanacağı sözlerden birine benzemiyordu!

Elisabeth sesini kontrol etmeye çalışarak naaşın yakılması töreniyle ilgili düzenlemeleri anlatıyordu. Richard telefonu kapadıktan sonra sessizlik içinde oturmayı sürdürdü. Kafasında tek bir düşünce vardı: İşte bu da asla Beate'nin başına gelemeyecek bir şeydi.

Beate'nin son mektubunu çıkardı. Teyzesiyle tatile gittiği İsviçre'den yazmıştı. Hemen Zermatt'taki otele telefon açtı – niyeti ona korkunç aile haberlerini vermek değildi. Yalnızca onun sesini duymaya ihtiyacı vardı. Bir hayli bekledikten sonra o sesi duyabildi. Uzaktan geliyordu ve parazitliydi.

"Nerede olduğunu bilmek istedim. İyi eğleniyor musun?"

"Ah, burası harika, ama bu kadar hovarda olma, Richard! Sen de iyi misin?"

Onun sesinde hissettiği ilgi, Richard'ı duygulandırmıştı. "Seni özlüyorum."

"Ben de öyle!"

Uzun bir sessizlik oldu. Yapı olarak tutumlu bir in-

san olan Richard'ın, bu sessizliğin kaç para tuttuğuna aldırdığı yoktu. Tedavi edici bir sessizlikti çünkü. Beate'nin dönüşünde onunla Berlin'de buluşmayı kararlaştırdı. Onu Friedrichstrasse'ye, Theodor'la Elisabeth'in evine götürecekti. Elisabeth müstakbel gelini çok sıcak karşılayacaktı, bundan emindi... tabii Magda'ya olanlar onu çok fazla sarsmamışsa. Telefonda Ferdinand hakkında bir şey söylememiş olması garipti. Ne koca eşekti şu Ferdinand! Tek konuştuğu, Tanrı, Vatan, bir de mikroskop altında gördüğü virüslerle mikroplardı! Üniforma düğmelerinden söz edildiğinde onun yüzünde beliren tiksinti ifadesini unutmuş değildi Richard. Eğer Ferdinand'ın arkasında Rebecka olmasa, bu kadar erken yaşta evlenmeye cesaret edemezdi zaten. Rebecka çok şımartıyordu tek oğlunu. O küçük kızlar ne olacaktı şimdi? Herhalde Ferdinand onlara bakamazdı... karısına bile bakamamıştı zaten! Yüzkarası, yüzkarası!

Richard çıkıp ofisine gitti, ama masasındaki siparişlere, hesaplara bir türlü dikkatini veremedi. Şapkasını, paltosunu giydi, henüz haftanın ortası olduğu halde yola koyulup sinagoga yöneldi. Çoktandır uğramamıştı oraya.

Sağına soluna bakmadan, hızlı adımlarla yürüyordu. Korfanty'nin bıçkınlarıyla karşılaşmak niyetinde değildi. Sokaklarda kana susamış gibi geziniyorlardı, çünkü Silezya'nın tümünün Polonya'ya verilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Kasabada bir güvenlik kuvveti kurulduğundan bu yana, durum biraz sakinleşmişti. Richard'ı da yedeklerin yedeği olarak kaydetmişlerdi. Düğmeler hâlâ onu her tür aktif görevden bağışık tutacak kadar önemli sayılıyordu. Düğmeler olmasa her şey açılıp sallanır, ya da iplerle bağlanması gerekirdi. Sokakta o kılıkta birini görürseniz, Polonyalı olduğundan emin olabilirdiniz. Çok partal, darmadağınık in-

sanlardı onlar. Kadınları hoştu ama. Richard bir-iki yıl önce bir macera yaşadığı o kadife ciltli genç kadını şefkatle hatırladı. Savaştan önce insanlar, kimin Alman, kimin Polonyalı olduğuna hiç bakmazlardı. Herkes Silezyalı sayılırdı. İçinde bir coşkuyla, "Ama şimdi benim Beate'm var," diye düşündü. Onun Alman olduğu hiç tartışma götürmezdi... ama Beate Almanların Katolik azınlığındandı.

Wilhelmstrasse'den Klosterstrasse'ye saptığı anda öksürmeye başladı. Dökümhanenin ve madenlerin ağır dumanları ortalıkta kol geziyordu. Katoliklere ait Tüm Azizler Kilisesi'nin önünden geçerken kapıya merakla baktı. Ömründe Katolik kilisesine hiç girmemişti. Ama şimdi Beate'yle evleneceğine göre, belki de... yo, Beate'nin kilise düğünü falan istediği yoktu. Resmî nikâhın yeterli olacağını söylemişti ona. Richard için de nikâh uygundu.

Sinagoga ulaşıp içeriye girdi, en arka sıraya oturdu, kantor[1] ile koronun provasını dinledi. Neler olup bittiğini tam olarak kavrayamıyordu. Kürtajdan ölüm gibi korkunç şeyler hep başkalarına olurdu, insanın kendi kardeşine değil. Magda'ya bir öfkeleniyor, bir üzülüyordu. Çok üzülüyordu. Müziğin kendisini sakinleştirmesini bekleyerek öylece oturmayı sürdürdü. Müzik bitince, kalkıp çıktı oradan.

Tüm Azizler Kilisesi'nin önünden geçeceği yerde, içeriye girmeye karar verdi. Birkaç kadın tespihlerini şakırdatıyor, dantelli giysiler içindeki papaz da mihrabın orada bir şeylerle uğraşıyordu. Hemen arkasında, pek de güzel olmayan bir haç göze çarpmaktaydı. Mesihin ıstırap içindeki kol ve bacakları haçın üzerine yayılmıştı. Richard o tarafa bakmadı. Beate nasıl bakabiliyordu ona? O kızın pek çok yanını henüz tanımıyordu. Birdenbire farkına vardı... şapkası hâlâ kafasında-

[1] Sinagogda ilahi okuyanların şefi. (Y.N.)

dı. Utanarak hemen çıkardı. Bereket versin kimse fark etmemişti. Acaba hangisi Tanrı'nın hoşuna gidiyor, diye geçirdi aklından. Kafası kapalı erkekler mi, yoksa başı açık olanlar mı? İçinden okul çocuklarına özgü bir kıkırdama yükselecek oldu, ama gırtlağına ulaştığında bir hıçkırığa dönüştü. Bir kadın, kendi içinde büyümekte olan çocuğu nasıl öldürürdü? Yaratılışın ruhuna aykırı bir şey! Özgür kadınlar zekâlarını böyle mi kullanıyorlardı? Richard yanaklarından akan yaşların pahalı paltosuna damladığını hissetti. Kendini kontrol etmeyi başardığı anda kalkıp kiliseden çıktı.

Ofise döndüğünde, beklediği sipariş mektubunun gelmiş olduğunu gördü. Berlin yolu açılmıştı artık.

Magda'nın yakılma törenine çiçek yolladı, kendi gitmedi. Ailede ilk defa biri, gömülmek yerine yakılıyordu. Kız kardeşinin ölmüş olmasından çok, ölüş biçiminden rahatsızlık duyduğunu kendi kendine itiraf etmek zorunda kaldı. Onunla hiçbir zaman fazla yakın olmamışlardı.

Bir hafta sonra, Beate'nin Zermatt'tan dönüşünden önceki gün, Richard Berlin'e gitti. Ona babasının dairesini göstermek niyetindeydi – diplomat İngiltere'ye dönüyordu. O döner dönmez, Beate'den evlenme gününü seçmesini isteyecekti. Onunla ömrünün sonuna kadar aynı yatağı paylaşacağını düşündüğü zaman, içindeki egemen duygu, erotik özlem ya da ham cinsel arzudan çok (ikisi de vardı tabii), eksiksiz bir güven duygusuydu. Tüm yüklerden kurtulabilme duygusu.

Mon Bijou Park'ın karşısındaki küçük otele yerleşti. Babasından kalan kâğıtlar arasında bu otelin birkaç makbuzunu bulmuştu. Yaşlı adamın neden evine bu kadar yakın bir otelde kalma gereğini duyduğu konusunda biraz fikri vardı. Nasıl bir yer olduğunu merak ediyordu. Beate Breslau'daki evine dönünceye kadar teyzesinde

kalacaktı. Bir noktada ona, Breslau'daki bir hastanede deli bir üvey annesi olduğunu da söylemek zorundaydı.

Taksiye bindi, koltuk değnekli dilencileri, kolunda üç kara noktalı sarı bantıyla tepsideki kibritleri uzatan kör adamı görmemek için elinden geleni yaptı. Bir sarhoş, avaz avaz şarkı söylüyordu.

"Jestern warn wa reiche Leite
Heite sint wa Plaite Plaite..."[1]

Tipik Berlin aksanıyla bağıran adam, hiçbir zaman zengin olmamıştı, olacağı da yoktu. Ama bir yığın insan, ömürlerinde hiç olmadıkları kadar yoksul düşmüştü. Versailles Antlaşması'nın o haksız tazminat maddeleri deli ediyordu Richard'ı. O paraları hiçbir ülke ödeyemezdi. Ama... Erzberger'i öldürmek neye yaramıştı ki? Zavallı adamın anlaşmayı imzalamaktan başka çaresi var mıydı? O cinayet, yurtdışında Almanya'ya güveni sarsmış, Bavyera'da o laf ebesi Hitler'in ekmeğine yağ sürmüştü. Öldürülmeyi hak eden birileri varsa, herhalde onun gibilerdi. Ama Rathenau yine de kurtarırdı durumu. Bir Alman Yahudisi - benim gibi, diye düşündü Richard.

Taksi yeni Friedrichstrasse İstasyonu'nun önünden geçti. Metroya da bir ara binmek zorundaydı. Yirminci yüzyılda yaşamak heyecan verici bir şeydi: teknolojik ilerleme yüzyılı. Teknoloji bir de barışçı amaçlarla kullanılsa! Herhalde dört kanlı yıldan sonra, artık kimse yeni bir savaş başlatmak istemezdi, değil mi? Taksi otelin kapısında durdu. Mon Bijou Park'ta atkestanelerinin yaprakları renk değiştirmeye başlamış, çınarların tohumları yerlere dökülüyordu. Richard içine derin bir soluk çekti. Berlin havası öksürtmüyordu onu.

[1] Dün zengin insanlardık / Bugünse meteliksiziz. (Y.N.)

Otelin fuayesinde, gözü dokunaklı bir postere takıldı. Açlıktan kırılan çocuklar, ellerini yakarırcasına uzatıyorlardı. Biraz daha dikkatli baktı. Sağ alt köşede ressamın imzası vardı: Kathe Kollwitz. Bu kadın her kimse, yaptığı resim insanın yüreğini burkuyordu. Posterin yanında duran kutuya birkaç bozuk para attı.

Ertesi sabah Beate'nin trenini karşılamaya gitti. Kızın trenden yalnız indiğini görünce şaşırdı. Elindeki kırmızı gül buketini uzattığında, Beate'nin yanakları pembe pembe oldu.

"Teyzen nerede?" diye sordu Richard.

"O karlı tepelerden bir türlü kopamadı!" Sonra Beate başını hafifçe yana eğdi, "Neyin var, Richard?" diye sordu. "Ne oldu? Farklı görünüyorsun!"

Richard ona şaşkın bakışlarla baktı. O kendinde bir farklılık görememişti. Sorudan kaçmaya çalıştı.

"Nerede kalıyorsun?"

"Seninle... diye umuyorum. Sen nerede kalıyorsun?"

Bu sefer Richard kızardı. "Şey, benimki küçük bir... bilmem ki acaba..."

"Senin kalabileceğin yerde ben de kalabilirim." Sesi kararlıydı.

Richard içinden, babamın gününde nasıl olmuş olursa olsun, küçük Mon Bijou artık iyi bir yer, diye düşündü.

Beate'yi oraya götürdü.

Kahvelerini içip Kranzkuchen'den parçalar yerken, "Yarın..." diye söze başlayacak oldu.

"Yarın beni Elisabeth ve Theodor'la tanıştırmaya mı götüreceksin?"

Richard onun bu isimleri hatırlamasına memnun olmuştu. "Tabii. Onu ayarladım. Ama yarın sana ilerde yerleşeceğimiz yeri göstermek istiyorum."

Beate şaşırmış gibiydi.

"Babamın Tiergarten'in arkasındaki eski dairesine yerleşmeye karar verdim. Evlilik hayatımıza Berlin'de başlamayı istiyorum!"

"Doğrusu bu sürpriz işte!"

"İnşallah hoş bir sürprizdir!"

"Seninle nerede olursa olsun mutlu olurum, Richard. Bunu biliyorsun, değil mi?"

Richard onun yanağını okşadı. "Berlinlilerin en iyileri hep Silezya'dan gelir – onu da biliyorsun, değil mi?"

"Ama bana hâlâ, seni bu kadar sarsan şeyin ne olduğunu söylemedin."

Kol kola parka doğru yürüdüler. Richard, Magda'ya neler olduğunu Beate'ye apaçık anlattı.

"Bütün bu sorunları sana yüklemek istememiştim. Hem utanıyorum, hem öfkeliyim – evet, senin dediğin gibi, çok sarsılmış durumdayım."

Beate durdu, elini onun omzuna koydu. Çok ciddi görünüyordu.

"Birbirimize söyleyemeyeceğimiz hiçbir şey yok. Ayrıca, utanç duyman da yanlış. Olay baştan sona çok hazin!" Bir an durup sonra konuştu: "Düşünüyorum da, keşke ben..." Cümlesini bitirmedi. Ama Richard onun ne söyleyeceğini anlamıştı. "Keşke ben doğuruyor olsaydım o bebeği."

O gece Beate, yatağı paylaşmalarını beklediğini açıkça belli etti. İşte bu, Richard için her şeyin noktalandığı andı: Bir daha hiçbir şey, asla ters gidemezdi.

Ertesi sabah kahvaltıda, *Berliner Börsencourier* gazetesi tabağının yanında, açılmamış dururken, Richard Unter den Linden Caddesi'nden oturacakları daireye kadar yürümeyi önerdi. O sırada gözüne baş sayfadaki manşet ilişti: "Enflasyon Felaketi." Eh, gazeteler olayları her zaman doğru teşhis edemezdi. Kendisi aslında alttaki yazıya daha çok ilgi duyuyordu. Yeni açılan oto-

yolla ilgili yazı. Avus'la.

"Buraya yerleşir yerleşmez bir otomobil alırız, Avus'ta dolaşırız," diye söz verdi. Ama Beate pek hevesli görünmüyordu.

"Eminim otomobilsiz de yaşayabiliriz; zaten ben pek hızlı gitmekten hoşlanmam!" Sonra elini gazetenin üstüne koydu. "Biliyor musun, aramızda hiç paradan söz etmedik, değil mi?"

"Gereği de yok. Fabrikada işler fena gitmiyor. Senin paran ne kadarsa, sende kalabilir, istediğin gibi harcayabilirsin. Bizimki asla bazı ailelerdeki gibi..."

Neredeyse, "Elisabeth evlendiğinde parasının Theodor'a geçtiği gibi değil," diyecekti. Ama o savaştan önceydi. Artık her şey değişmişti. Belki belirsizlik daha fazla olabilirdi, ama özgürlükler de daha fazlaydı. Belki biri ötekini etkiliyor da olabilirdi.

Beate elini gazeteden çekip Richard'ın elinin üzerine koydu. "Her şeyimizi paylaşacağız," dedi.

Unter den Linden'in yarısına geldiklerinde, Beate sakat bir savaş gazisinden bir çift ayakkabı bağı almak üzere durakladı. Richard başını iki yana sallıyordu. "Fazla yufka yüreklisin. Hepsine versek, çok geçmeden onların yerine biz dururduk kaldırımda!" dedi.

"Vatan için savaştılar; kaybetmemiz onların suçu değil – şimdi onlara arkamızı dönemeyiz."

Tiergarten'in arkasındaki daireyi gezdiler. Richard orada hâlâ babasının havasını hissediyordu, ama Beate'yle birlikte orada taşındıkları zaman bu etkinin yok olacağını biliyordu. Beate buranın kendileri için fazla görkemli olduğunu söyledi, ama Richard onun evi çok beğendiğini açıkça görebiliyordu. Kek ve kahveye davet edildikleri Friedrichstrasse'ye gitmeden önce otele döndüler. Herhalde Magda'nın ölümü konusu açılmazdı. Richard yeni gelini aileyle tanıştırırken mutlu bir atmosfer olmasını öyle çok istiyordu ki! İçin-

deki mantıksız öfkenin bir kere daha kabarmaya başladığını hissetti, ama saçlarına pomat sürüp morlu grili kravatına babasının inci kravat iğnesini takarken sakinleşti. Beate de, sanki birliklerini onaylar gibi, grili morlu bir ipek elbise giymişti. Richard onun mantosunu tuttu, rahat adımlarla yola koyulup Oranienburgerstrasse Sinagogu'nun önünden geçtiler. Sinagogun altın kubbesi sonbahar güneşinde pırıl pırıldı.

Beate utangaç bir tavırla, "Bir gün beni oraya, bir duaya getirmen gerek," dedi.

"Kendim de fazla sık gitmem... ama geçen gün..."

"Kız kardeşinin haberini duyunca mı gittin? Elbette gittin!"

Richard onun kolunu kendi koluyla bastırdı. Her söyleyeceğini önceden bilmesi öyle güzeldi ki!

"Evet, Gleiwitz'deydim tabii. Tüm Azizler Kilisesi'ne de gittim. Daha önce ömrümde kiliseye girmemiştim."

"Eh, her tapınakta aynı Tanrı var. Yalnızca ona ulaşma yollarımız farklı."

Richard'ın içine dolan mutluluk, ona işkence çeken İsa'yı görünce ne hissettiğini sormasını engelledi.

Friedrichstrasse'ye vardıklarında Richard ağır demir kapıyı itti, basamakları çıktılar, üzerinde oyma aslan kafası bulunan bankın önünden geçip birinci kat kapısına vardılar. Kapı daha zilin sesi susmadan açıldı. Hizmetçi paltolarını alırken Elisabeth'in onlara doğru koştuğunu gördüler.

"Gelin içeriye," diyerek Beate'yi iki yanağından, eskiden beri tanıyormuş gibi öptü.

Masadaki lacivert ve altın rengi karışımı Rosenthal vazoda pembe ve mor yıldız çiçekleri vardı. Rebecka da oradaydı, ama Ferdinand yoktu. Olmaması Richard'ı rahatlattı. Hannah da, yeni yengesini görmek için evde olmayı ayarlamıştı. Hâlâ Friedrichstrasse'de

oturuyordu. Richard'ın bir Hıristiyan'la evlenmesi, Hermann'la ikisinin yolunu da açacaktı. Hermann nişanlarını bir an önce açıklasın diye Hannah'ya baskı yapıp durmaktaydı.

Hannah Yahudi olduğunu söylediğinde, Hermann omuz silkmekle yetinmişti. "Benim için fark etmez," demişti. Aslında hiçbir tür tanrıya inandığı yoktu. Bu aralar, kimin Yahudi olup kimin olmadığına aldırış etmek için deli olmak gerekirdi. Weimar Cumhuriyeti'nde öyle şeylerin önemi yoktu. Hepsi Alman'dılar ve savaşın zararlarını telafi etmeye çalışıyorlardı... ama tabii bazıları Almanlığı biraz aşırıya kaçırıyordu. Sokaklarda gamalı haç taşıyan bayraklar sallıyor, Yahudi karşıtı, Marx karşıtı sloganlar haykırıyorlardı. Neyse, hükümet başa çıkardı onlarla. Ne de olsa, Nasyonal Sosyalist Parti kurulur kurulmaz yasaklanmıştı.

Theodor pembe tenli, iyi niyetli biriydi. Vesikayla yiyecek dağıtımı biter bitmez yeniden şişmeye başlayan göbeğinde, saatinin köstek zinciri görünüyordu. Elisabeth'in keklerinin tadına baktılar. Bu sefer kendini de aşmıştı Elisabeth. Sandtorte vardı, elmalı strudel, cheesecake, çikolatalı pasta ve sable bisküviler vardı. Theodor onları ara kapıdan salona geçirdi. Buz kovalarında Sekt şişeleri hazır bekliyordu. Üstleri üzüm desenli açık yeşil kadehler de yanındaydı.

Küçük Max, babasının şişeleri açmasına yardım etti. Ablası Ruth görünürlerde yoktu. Theodor kadehini kaldırdı, ama Richard'la Beate'ye mutluluklar dilemeden önce bir-iki saniye sessiz kaldı. Bu sessizliğin Magda'yı hatırlama anlamına geldiğini hepsi biliyorlardı. Sonra herkesi şaşırtan bir şey oldu, Theodor kuyruklu piyanonun başına oturdu, Mendelssohn'un "Düğün Marşı"nı büyük bir şevkle çaldı.

V

1923 - 1928: BERLİN

Magda'nın ölümünden sonra Ferdinand aileyle teması kesmişti. Magda'nın ona güvenmemiş olması, onun da herkese, her şeye olan güvenini sarsmıştı. Her günün her ânında özlüyordu onu. Her gün onun bağışlanması için dua ediyor, Tanrı'nın kendisine de acıması için yakarıyordu. Nasıl bu kadar kör olabilmişti? Nasıl bu kadar... bu kadar... Ama artık kendini ne kadar suçlarsa suçlasın, onu geri getirmek mümkün değildi. Kızlarına dönüp bakmaya bile dayanamıyordu. Luise annesini soracak yaşa gelmişti. Ona annesinin yakında döneceği söylendi. Stephanie tedirgin bir şekilde, kocaman kara gözlerini çevrede gezdirmekle yetiniyordu. Dadıları Magda'nın ölümünden kaynaklanan fırtınaya dayanamamış, kaçıp gitmişti. Ferdinand kendi annesinden küçük kızlara bakmasını isteyemezdi - Rebecka'nın arteriti vardı. Bu hastalık, hareketlerini çok yavaşlatmıştı. Ama Elisabeth'ten çocukları almasını rica ettiğinde, o hayır demedi. Ferdinand'a çocukları seven genç bir yardımcı bulan da o oldu.

Bella sağlıklı bir köylü kızıydı. Ailesi Berlin'in birkaç kilometre dışında yaşıyordu. Epey zorluklar çekmişlerdi. Bu arada Bella da, az kaynakla uzun süre ge-

çinebilmeyi öğrenmişti. Bu işi bulmak ona Tanrı'nın bir lütfu gibi geldi. Kızlara bakmak da çok hoşuna gitti... özellikle Luise'e. Gelip geçenlerin, ablasına hiç benzemeyen Stephanie'nin siyah saçlarına ve esmer tenine bakışı Bella'yı rahatsız ediyor, küçük kıza gereğinden sert davranmasına yol açıyordu. Ferdinand gerçi Magda'yı özlemekten vazgeçmemişti –onun laboratuvarda ne kadar değerli olduğunu da yeni yeni anlamaya başlıyordu– ama cinsel ihtiyaçları da giderek aciliyet kazanmaya başladı. Bella tatlı tatlı lavanta kokuyordu. İri göğüsleri Ferdinand'ın rüyalarına girmeye başlamıştı. Bir akşam Bella çocukların banyosunu yaptırıp yataklarına yatırdıktan sonra, Ferdinand'ın yemeğini getirdi. Sofraya birlikte oturmuyorlardı. Ferdinand ondan oturmasını rica etti, bir kadeh Rheinwein ikram etti, lafı fazla dolaştırmadan ona evlenme teklif etti. Derisi çatlaklarla dolu elini alıp öptüğünde, Bella pancar gibi kızardı, düşünmek istediğini söyledi. Evine gittiğinde, annesiyle, babasıyla konuşmak niyetindeydi.

Aslında Bella teklifi kabul etmeye daha ilk anda karar vermişti, ama vaftiz olmuş bir Yahudi'yle evleneceğini ailesine söylemek zorundaydı. Babası Nasyonal Sosyalist Parti'nin ateşli bir üyesiydi, Yahudilerden nefret ederdi. Partinin hükümet tarafından kapatılması, yüreğindeki ateşi daha da körüklemişti. Ama Bella, her şeye rağmen babasını severdi. Evine dönmek onu öyle mutlu etmişti ki, haberi açıklama işini tatilinin en son gününe bıraktı.

Annesiyle babası ilk önce çok sevindiler. Ferdinand'ın daha önce evlenmiş olmasının önemi yoktu. Karısının genç yaşta ölmüş olması çok hazindi. İki çocuğu olmasının da önemi yoktu, nasılsa yeni çocukları da olurdu. O sırada Bella, "O vaftiz olmuş bir Yahudi," dedi.

Babasının yumruğu bir anda masaya gümm diye indi, birası Bella'nın elbisesine fışkırdı. "Domuzlar, hainler... defolsunlar vatanımızdan, bir tane kalmasın... leş kokan hayvan sürüsü..."

Bella onun sözünü kesti, "Ferdinand savaşta sağlık biriminde hizmet etti," dedi.

"Kayzer onların orduya girmesine asla izin vermemeliydi! O dejenerelerin vatanımız için, Almanya için savaşmaya hakkı yok!"

"Ama o bir Alman!"

"Kendi kızım bana o lanet olası ırkın bizim pırıl pırıl Aryan ulusumuza ait olduğunu söyleme küstahlığını mı gösteriyor!"

Bella daha önce "Aryan" sözünü hiç duymamıştı. Ama bu seferki sonuncu duyuşu olmayacaktı. "Baba, eğer Ferdinand'ı tanımış olsan, hiç de..."

Babasının suratı morarıyordu. Ayağa kalktı, öfkeli parmaklarıyla Bella'nın bileklerini yakaladı, onu sarsmaya başladı. "Tanımak..." diye haykırdı. "Bir Yahudi'yi tanımak... Bak... eğer... bir... Yahudi'yle... evlenirsen... bu... eve... asla... ayak... BASMAYACAKSIN!"

Annesi, "Yapma, yapma, rahat bırak onu!" diye inledi. Bella kendini babasının pençesinden kurtardı.

"Bilerek yapmıyor," dedi annesi.

Ama Bella, babasının bunları bilinçli yaptığını biliyordu.

Berlin'e döner dönmez Ferdinand'a, onunla evleneceğini söyledi. O gece Ferdinand onu yatağına davet etti ve ikizler ana rahmine düştü.

Bella bu üreme ritüelinden zevk almamıştı, ama bunun da anlaşmanın bir parçası olduğunu biliyordu. Ferdinand onunla ertesi hafta evlendi, aileden de kimseye haber vermedi. Bella'nın hamile olduğunu öğrendiği anda, onu "Anne" diye çağırmaya başladı. Magda'yı hiç öyle çağırmamıştı. Luise onun Bella'ya Anne dediğini du-

yunca, onu taklit etti, o andan sonra da bir daha annesini sormadı. Ama Stephanie hâlâ bir şey kaybetmiş gibi bakınıp duruyor, bazen de hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

"Annemi istiyorum, annemi istiyorum!"

"Annen burada," diyordu Ferdinand. Onu kucağına alıp Bella'ya veriyordu. Stephanie başını başka tarafa çeviriyordu hemen.

* * *

Acil sorunlarını çözdükten sonra Ferdinand boş zamanlarını okuyarak geçirmeye başladı. Nietzsche'yi okuyup nihilizmi ve dekadans mantığını öğrendi... bunlar Hıristiyanlık inancına uymasa bile, Ferdinand'ın ruhsal durumuna mükemmel uyuyordu. Robert Musil'in *Der Mann Ohne Eigenschaften*'ini[1] okudu. Entelektüel çevrelerde o kitap çok konuşuluyordu. Ferdinand aslında entelektüellerle aynı kaba konulmak istediğinden pek de emin değildi. Onlar daha çok solcu olurlar, cinsel ahlak açısından kabul edilmez şeylere eğilimli olurlardı. (Her iki karısını da evlenmeden önce yatağına almış olması, ona kabul edilmez bir şey gibi gelmiyordu.) Ama Musil de iyi uyuyordu ruhsal durumuna. Kişisel sorumluluk yükünden kurtulma düşüncesi hoşuna gitmişti, ama bunun yaygın ve resmî bir sistemde ne gibi anlamlara bürüneceği konusu, kafasında biraz bulanıktı. İnsandan yoksun, kalitelerin var olduğu bir dünya (tecrübelerin var olup onları yaşayacak kimselerin olmadığı bir dünya) fikrinin neden daha önce kendi aklına gelmediğine şaşıyordu... çünkü Magda öleli kendi dünyası da öyleydi.

Magda deneyimi, yukarılarda bir yerde, yalıtılmış sayılacak bir uzaklıkta dolaşıp durmaktaydı. O yalıtımı delmeye, geçmişin hayallerine zihnini açmaya cesareti

[1] Niteliksiz Adam. (Y.N.)

yoktu. Boynundaki haça hayranlık ve şaşkınlıkla bakan o utangaç kız, yatağındaki o ışık saçan kadın... yo, kendini o hayallere teslim edemezdi, çünkü hemen ardından, inandığı Hıristiyanlığın belki de olası anlamların formel bir sistemi olmaktan öteye gitmediğine ilişkin yıkıcı bir sezgi geliyordu. Kendini çabucak "burada ve şimdi"ye döndürüyordu o zaman... Rathenau'nun da suikasta uğramasının olası anlamı neydi? Yahudi olması mı? Versailles Antlaşması'nın şartlarından onun sorumlu olması mı? Ya enflasyondan? Yoksa zeki ve güçlü bir devlet adamı olduğu için mi öldürülmüştü? Vaftiz edilmiş bir Yahudi olarak, vatanseverliğini fazla mı vurgulamıştı? Berlinliler o kanıda değildi. Suikastı izleyen genel grev kenti felç etmişti. Stresemann ondan iyisini yapabilecek miydi?

Ferdinand'ı neşelendiren tek şey, Charité'de ona laboratuvar alanı verilmiş olmasıydı. Keşke diyabet araştırmaları daha kesin sonuçlar verseydi. Magda'nın o sarsılmaz güvenini öyle özlüyordu ki! Yeni ultra-aktif asistanı hiç onun yerini tutamıyordu. İşgüzar adamın tekiydi.

Akşam olduğunda kendini çok yorgun hissediyor, eve, yeni karısına gitmek istemiyordu. O da hamarat bir insandı, ama daha ona evlenme teklif ederken bile, onun bir hayat arkadaşı olamayacağını biliyordu. O nedenle, klasik konserlerden (Furtwangler, *Die Meistersinger*'i yönetiyordu) kabarelere koşuyordu (Rosa Valetti, Rampe'de müthişti!) Fahişelerin verdikleri paslara aldırmıyordu. Berlin artık Babil orospusuna dönüşmeye başlamıştı. O yine de Bella'yla yetindi. Bella yatakta neyi eksik yaptığını da hiçbir zaman bilemeyecekti. Ferdinand onun da farkındaydı. Yavaş yavaş, hayatını yarı sağ olarak sürdürmekte olduğunu fark etmeye başlıyordu.

* * *

Öte yandan Richard, Beate'siyle mutluluk içinde evlenmişti. Zamanını Berlin ile Gleiwitz arasında bölüştürüyordu. Yaşlı fabrika müdürü nihayet emekliye ayrılacaktı. Richard onun yerine, işçiler arasında popüler olan birini seçti. Tokalaştıklarında Herr Müller, yeni Nazi Partisi'nden yine üniforma düğmeleriyle ilgili siparişler alabileceklerini söyledi. Ülkenin geleceği oradaydı. Parti'ye getirilen yasak uzun süremezdi.

Richard, Müller'in yakasına minik bir gamalı haç rozeti takmış olduğunu ilk kez fark etti. Yeni müdüre, şu ara daha fazla siparişle başa çıkamayacaklarını söyledi, ama adam bunu duymazlıktan geldi. Richard içinden, demokrasilerde insanların kendi siyasal görüşlerine sahip olmasının doğal bir şey olması gerektiğini düşündü. Savaşın dehşetinden ve enflasyonun ekonomik felaketinden sonra, herhalde artık akıl ve ılımlılık galip gelirdi. Stresemann zorlanarak da olsa, markı sabit değerde tutuyordu, ama bunun yeterli olacağına kimsenin inandığı yoktu. Bekleyip görmek gerekiyordu.

Böylece Richard tüm enerjisini, Berlin'de, Alexanderplatz'da açılan yeni merkez ofisine yoğunlaştırdı, bir yandan da babasının dairesini modernize etmeye koyuldu. Bu tür kısa vadeli işlere gömülmek, savaşı ve şiddeti geçmişin daha uzaklarına doğru itiyordu. Ama Herr Müller yeni ofiste belirip Hitler'le ilgili nabız yoklamaya kalkınca, Richard adamakıllı bozuldu. Adam Adolph'un Ruhr'daki pasif direnişe karşı çıkmakta ne kadar haklı olduğunu söylüyor, Fransızlar kim oluyor da Alman topraklarına giriyor, diye soruyordu.

"Biz Almanlar onlara gösteririz kim olduğumuzu!" dedi sonra.

Richard, "Herhalde daha çok kan dökülmesini istiyor olamazsın!" derken sesini elinden geldiğince yumuşak çıkarmaya çalışıyor, bir yandan da Müller'in alnındaki yara izine dik dik bakıyordu. Bir şarapnel yarası.

Adam incecik dudaklarını gererek, "Diz çökecek değiliz," dedi.

"Weichmann siparişlerinin hepsini zamanında teslim ettik mi?" Richard resmîleşmiş, konuyu işe çevirmişti.

"O Yahudi!" Müller'in yüzünde tiksinti vardı. Richard içinden, adama bir Yahudi'nin yanında çalıştığını mı hatırlatayım, yoksa onu hemen kovayım mı, diye düşünüyordu. Ama ikisini de yapmadı. Sorusunu sert bir sesle yeniden sordu:

"Eee, siparişler vaktinde gitti mi? Gitti mi, gitmedi mi?" Sesteki diktatör havası, istenen etkiyi yaptı.

"Evet, efendim. Tam vaktinde gitti, efendim."

Yağcı, diye düşündü Richard. Kendisine efendim denilmesinden hoşlanmazdı. Eski müdür gibi dostluk edebileceği biri olsa, ne kadar daha iyi olurdu! Bu adamla öyle bir şey mümkün değildi. Lanet olsun, mümkün olmalıydı! Müller çıkarken, Richard gevşemeye çalıştı.

"Berlin'deki zamanını iyi geçir!"

"Şimdi Möller'in *Das Dritte Reich*'ından[1] bir tane almaya gidiyorum!"

"O da neymiş?"

"Bize almamız tavsiye edildi, efendim!"

Bu seferki "efendim" sözünde biraz alaycılık mı seziliyordu? Ama Richard "biz"in kimler olduğunu sormadı, Herr Müller'e veda etti, yakında Gleiwitz'e geleceğini bildirdi.

Ofisten eve dönerken, kitapçının vitrininde *Das Dritte Reich*'ı gördü, içeriye girip sayfalara şöyle bir göz attı. Üç sayısının mistik nitelikleriyle ilgili bir şeye benziyordu. Hiçbir anlam veremedi. Fabrika müdürünün aklı başında mıydı acaba?

Balkonda oturmuş, Rieslinglerini yudumlarlarken, Beate'ye, "Kurtulayım mı ondan?" diye sordu.

[1] Üçüncü Reich. (Y.N.)

Olayları perspektifine oturtmakta Beate çok ustaydı. Hayata her zaman sağduyulu yaklaşırdı.

"Ama işini çok iyi yapıyor sanıyordum!"

"Orası öyle, iyi yapıyor. Ama görünüşe göre Yahudilerden tiksiniyor, Hitler'e hayran, zihni de çok çarpık işliyor." Richard bundan sonra *Das Dritte Reich*'tan söz etti, ne anlaşılmaz bir şey olduğunu özetledi, ardından da, "Keşke daha dikkatli olsaydım," dedi.

"Eh, bırak, ne istiyorsa onu okusun." Beate olayı fazla ciddiye almamıştı.

"Okuyup yazması olduğuna bile şaşıyorum," dedi Richard. Birlikte güldüler.

Telefon çaldı.

Arayan Elisabeth'di. Laetitia için iyi bir yer bulduğunu söylüyordu. İki Yahudi kız kardeş tarafından işletilen bir yaşlılar evi. Kadınların ikisi de eğitimli sosyal görevlilerdi. Pahalı bir yerdi, ama değerdi Elisabeth'e göre. Hannah ile Hermann'ın düğününe kadar Laetitia oraya yerleşmiş olabilirdi.

"Bunun doğru adım olduğundan emin misin? Alışacak mı?" Richard kaygılıydı.

Elisabeth, "Artık bir şeyi yok ki," dedi.

Ama Richard tam ikna olmuş değildi. Ablasının hiç kimse hakkında kötü bir şey söylemeyeceğini biliyordu. İnşallah Laetitia kızının düğününde aileyi rezil etmez, diye geçirdi içinden.

* * *

Elisabeth Breslau'ya, Laetitia'yı almaya gitti. Ona kızı Hannah'nın evlenmek üzere olduğunu, kendisinin de resepsiyonda bulunmasının çok güzel bir şey olacağını anlatmaya çalışıyordu.

Laetitia pek büyük bir tepki vermedi. "Berlin'de mi?" diye sordu.

"Evet, artık Berlin'de yaşayacaksın. Seni çok daha sık görebileceğiz!" Tepki yine pek zayıftı.

Ama akıl hastanesinden çıkarlarken Laetitia, "Yani buraya bir daha dönmeyecek miyim?" diye sordu.

"Dönmeyeceksin!"

Trende Laetitia, Elisabeth'in koluna girerek oturdu, "Orada ne kadar kaldım ben?" diye sordu.

Elisabeth onun seyrelen kır saçlarına, sararmış tenine, kataraktlı gözlerine baktı, keşke onu oradan daha erken çıkarsaydım, diye düşündü.

"Ne kadar?" diye üsteledi Laetitia.

"Uzunca bir süre." Elisabeth alçak sesle konuşuyordu. "Aç mısın? Çok sevdiğin ciğer ezmeli sandviçlerden getirdim."

Laetitia onun aklını çelmesine izin verdi. Yahudi yaşlılar evini işleten iki kız kardeş onu kahve ve keklerle karşıladılar. Laetitia orada kalmaya itiraz etmeyince, Elisabeth de rahatladı. Eve döndüğünde Theodor'a, doğru şeyi yaptıklarını söyledi. Harcadıkları para boşa gitmeyecekti.

Theodor'u iki yanağından öptü, "Teşekkürler, Şnuki!" dedi.

Theodor, "Paranın, daha doğrusu geri kalan neyse onun, aslında senin olduğunu hiçbir zaman unutmuyorum," diye karşılık verdi.

"Onu Berlin'e daha önce getirmeliydik."

"Baban sağken bir şey yapamazdık, biliyorsun."

"Onu ikna etmek için daha çok uğraşabilirdim!"

Theodor, "Laetitia'nın kızının aslında Hannah olduğunu da unutmuş değilim," diye devam etti. "Belki evlenince sorumluluklarını da üstlenir."

"Laetitia'nın ona pek annelik etmediğini biliyorsun..."

"Evet, biliyorum... o evlilik bir trajediydi. Laetitia asla Oskar'la evlenmemeliydi!"

Theodor ilk defa Elisabeth'le bu kadar açık konuşuyordu. Salonda yuvarlak ceviz masanın başında, yan yana oturuyorlardı. Masanın kart oynamak için çekmece gibi açılabilen kanatları vardı. Theodor elini eşinin eli üzerine koydu. Sessizlik içinde, birbirine kenetlenmiş parmaklarında kanlarının dolaşımını hissettiler.

Elisabeth'le Theodor, Hannah ile Hermann'ı Friedrichstrasse'den görkemli bir kutlamayla yolcu ettiler. Laetitia, Wertheim'dan alınmış yeni gri giysisiyle oradaydı... ona bir şey diktirmek için vakit olmamıştı. Pembe jorjet tuvaletiyle pek güzel görünen kızına bakıp duruyordu.

Hannah, Hermann'ın ailesinden çeşitli kimselere, "Annem," diye gösterdi onu. Ama Laetitia başını başka tarafa çevirmişti bile. Her zamanki gibi.

Biraz çevresine bakındıktan sonra birdenbire, "Ya Oskar?" diye sordu.

Elisabeth onu bir kenara çekti, fısıldayarak, "Onun öldüğünü biliyorsun," dedi. "Ölmeseydi sen de hâlâ Breslau'da olurdun," diye eklemedi.

Laetitia kalın camlı gözlüklerinin ardında gözlerini kırpıştırdı, ağzının çevresindeki gerilim çizgileri ancak o zaman gevşeyebildi.

Rebecka, yengesine, "Tanrı aşkına, eldivenlerini çıkarsana," dedi.

Yalnız gelmişti Rebecka. Ferdinand gelmeye cesaret edememişti.

Elisabeth konukların kaynaşmasını çok teşvik ettiği halde, Hermann'ın annesiyle babası, kız kardeşi ve eniştesi pek kimseyle yakınlaşmadılar. Onlarla konuşan tek kişi de Oskar'ın yaşlı hizmetkârı Frau Schulz oldu. Hannah onu da davet etmek için ısrar etmişti. Elisabeth odayı süzdü. Herhalde Yahudi olmayan daha başkaları da vardı burada. Hannah'nın arkadaşı Ute vardı bir kere. Alfons'la daha yeni evlenmişti. Alfons ayağa kalktı, çift anlamlı ifadelerle dolu bir konuşma yaptı.

Laetitia, "Kim bu bayağı adam?" diye sordu, ama bereket versin sesi kahkahaların ve alkışların arasında kaybolup gitti.

Elisabeth, yapılan esprilere Ruth'un da herkes kadar yüksek sesle gülmekte olduğunu fark ediyordu.

Her şey sona erdikten sonra Theodor'a, "Sence acaba Hermann'ın ailesi, Yahudi bir aileye damat olmasına bozuluyorlar mı?" diye sordu.

Theodor ona buz gibi bakışlarla baktı. "Sence tam tersi geçerli değil mi? Bakalım biz Hannah'nın bu evliliğine... Her neyse, bana sorarsan bu işten kârlı çıkan onlar oluyor!" İçmekte olduğu purodan ağzına gelen bir tütünü tükürdü, sonra çok daha yumuşak bir sesle, "Her şeyi harika yönettin yine, tatlım," dedi. "Her zamanki gibi!" Ağzından bulut gibi dumanlar üfledi.

Elisabeth bu kokuya bayılıyordu.

Çok geçmeden, kahve partilerinden birinde Hannah hamile olduğunu açıkladı. Hermann sırıtıyordu. Elisabeth ikisinin çok mutlu olduklarının farkındaydı. Laetitia'ya baktı, onun bu haberi algılayıp algılamadığını anlamaya çalıştı.

Laetitia elini onlara doğru uzatarak, "Şu bisküvilerden bir tane versenize," demekle yetindi. Hannah bir kere daha, "Anne, benim bebeğim olacak," dedi.

"Ulu Tanrım!" Laetitia'nın yüzü birden buruşuvermişti.

Bundan sonra Hannah bir süre aile toplantılarına gelmedi. Hermann'la ikisi, aile sorunlarının kendi evliliklerine bulaşmasını istemiyorlardı. Hele de deli annesiyle ilgili sorunların! Hannah için hiçbir şey yapmamış olan annesi!

* * *

Bir çocuğu daha olmasını Elisabeth de isterdi, ama Theodor'un tavşan gibi üremeye niyeti yoktu. Yirmin-

ci yüzyıldaydılar artık. İlerleme yüzyılı. İnsanlar artık doğan çocuklarının yarısının ölmesini beklemiyordu. Bir kız, bir oğlan neye yetmezdi? Theodor, Elisabeth'in bir daha hamile kalmamasını sağladı.

Elisabeth, Magda'nın trajik ölümünden pek seyrek söz ederdi, ama kardeşi için içi yanıyordu. Beri yandan, Ferdinand kızlarının Bella'ya "Anne" demeleri için her ne kadar ısrar etse de, Elisabeth, Frieda'yla Lola adlı ikizler doğduktan sonra Bella'nın Luise ve Stephanie ile gerektiği kadar ilgilenebildiğinden kuşkuluydu. Özellikle Stephanie hayli solgun ve tedirgin görünüyordu. Elisabeth bir keresinde oraya ziyarete gittiğinde bunu Ferdinand'a da söylemiş, ardından hemen eklemişti:

"Tabii Bella ikizlerle çok meşgul, onun farkındayım." İnsanları eleştirmekten nefret ederdi.

Ferdinand onun kaygılarını hafife almış, ona bir kadeh hafif içki ikram etmiş, kendine de Schnapps almıştı.

"Haydi, kutlama yapalım," diye başlamıştı söze.

Elisabeth onun yeni doğan ikiz kızlardan söz edeceğini sanmıştı. Frieda ile Lola'nın doğumunda pek coşkulu kutlamalar yapılmamıştı çünkü. Ama o, sözlerini farklı yönde sürdürdü:

"...Hitler denilen delinin yenilgisine içelim!"

"Hitler kim?" diye sormuştu Elisabeth. Bunun cevabını, Friedrichstrasse'ye döndüğünde öğrendi.

Theodor, yeni aldıkları radyoyu dinliyordu. Spiker, "Hitler Münih'te yenilgiye uğradı," demekteydi.

"Elbet yenilir! Ne de olsa, dünyanın en uygar ülkelerinden birinde yaşıyoruz!" diye patladı Theodor.

Elisabeth bir kere daha, "Ama... kim o aslında?" diye sordu.

"Ruh hastası bir küçük politikacı. Her şeyin suçunu Yahudilere yüklüyor... Almanya'nın yenilmesini de,

enflasyonu da, işlenen suçların tümünü de. Ama bu sefer temelli susturdular onu!"

"Sence Bella'nın Stephanie'ye kötü davranması, Luise'e göre daha Yahudi tipli olduğu için mi?" Elisabeth kaygılı görünüyordu.

"Bella, Stephanie'ye kötü mü davranıyor?"

Elisabeth başını evet anlamında sallarken mutsuzdu.

"Ama sen orada olup bitenleri yakından izleyebilirsin, değil mi, hayatım?"

Elisabeth, Theodor'un bütün bunları onun görevi olarak gördüğünün farkındaydı.

Theodor ona gülümsedi. "Yarın seni Otto Gebühr'ün filmine götüreceğim. Dediklerine göre tıpkı III. Wilhelm'e benziyormuş!"

Elisabeth de ona gülümsedi. Theodor, kendini daha iyi hissetmesini her zaman sağlayabiliyordu.

* * *

Ertesi yıl Hindenburg cumhurbaşkanı seçildi. Theodor'un gözüne, güven verebilecek biri gibi gözüküyordu. Derken Ebert öldü. İşte bu olay, Weimar Cumhuriyeti'ne büyük bir darbe oldu. Bundan sonra Yahudilerin de karıştığı birkaç skandal manşetlere çıktı... Bramat kardeşler Preussische Bankası'ndan rüşvet karşılığı kredi almakla suçlandı; ardından Rusya ve Polonya Yahudilerinin adının geçtiği Sklarek tekstil sahtekârlığı patladı.

Theodor büyük utanç duyuyordu. Doğu Avrupa'nın pogromlarından canını kurtaran Yahudiler, uzun süreli itibara sahip Alman Yahudilerinin saygınlığına halel getiriyordu. Tanıdığı bazı kimseler, kendilerini bu olup bitenlerden ayrı tutmak için vaftiz oldular, ama Theodor'un aklından bir an bile böyle bir şey yapmak

geçmedi. Almanya'da eziyet görmedikleri için çok şanslıydılar. Ama o Goebbels denilen çirkin bücürün Berlin "Gauletier"i olmasından rahatsızdı. Çıkardığı *Der Agriff* adlı Yahudi düşmanı iğrenç gazete, adı ağza alınmayacak bir şeydi ve herhalde yakında yasaklanırdı. Weimar hükümeti bir an önce çoraplarını yukarı çekmeyi öğrense iyi olurdu. Sorumsuz aşırı milliyetçilerle militaristleri kontrol altında tutmak şarttı.

Almanya yavaş yavaş savaşın ve hiper-enflasyonun gölgesinden sıyrılmaya başlamıştı. Ülke artık Milletler Cemiyeti'nin üyesiydi. Yeniden Avrupa Topluluğu'na katılmalarına izin verilmesi iyiydi. Hiç kimse, savaşı kazananlar bile, yeni bir savaş istiyor olamazlardı. Her taraf ağlayan, yas tutan annelerle, eşlerle, evlatlarla doluydu. Theodor, yüreği şefkat dolu insanlardan koskoca bir kuşağın kaybedilmiş olduğunu, bir daha asla yerine gelemeyeceklerini düşünüyordu. Kuşak derken, milliyet, din ya da ırk olarak da düşünmüyordu. Sönen bir çağın ruhunu düşünüyordu yalnızca. Soyluların varını yoğunu kamulaştırmak isteyen sosyalistlerle komünistlerin gülünç eylemi vardı örneğin! Kayzer hâlâ Almanya'da pek çok gayrimenkule sahipti. Sanki her şeyi kamulaştırmak ülkenin ayağa kalkmasına yardımcı olurmuş gibi! Asıl gerekli olan, yeni bir üretkenlik, verimlilikti – her alanda yeni fikirlerdi. Almanya ancak o yolla dünyada hak ettiği yeri alabilirdi. Yahudiler, fikir alanına çok büyük katkılarda bulunuyorlardı. Theodor bazen, keşke daha çok okuyacak, konferanslara gidecek vaktim olsaydı, diye hayıflanmaktaydı. Ferdinand ona, birlikte yeni Hirschfield Cinsel Araştırmalar Enstitüsü'ndeki konferansa gitmeyi önermişti, ama şu ara Theodor'un muayenehanesi tüm enerjisini emip tüketiyordu.

Elisabeth küçük Stepahie konusunda hâlâ kaygılıydı. Kız sürekli olarak bir şeyi arıyor, bulamıyor gibi

görünüyordu. Elisabeth onları, kente yeni konan trafik ışıklarının kırmızı-sarı-yeşil renklerini görmeye götürdü. Işıkların yeni oluşu kalabalıkları çektiği için, önlemeleri gereken trafik sıkışıklığını kendileri yaratıyordu. Sonra çocukları, Rebecka'nın da *pötifurlarını* aldığı, Karlstrasse'deki pasta fırınına götürdü, her birine kocaman birer kremalı çörek aldı. Biri beyaz, öbürü kahverengiydi. Nedense bunların adına "Amerikaner" deniyordu. Elisabeth, Stephanie'nin yediği şeyi beğendiğini görünce çok memnun olmuştu.

Ertesi gün okulda, biri Stephanie'yi kolundan çekti. Stephanie herhangi birinin onunla konuşmak istemesinden mutlu, hemen gülümsedi. Gülümsediğinde çok güzelleşiyordu. "Senin annen gerçek annen değil," dedi onu çekiştiren kız. "O senin üvey annen. Biliyorum, çünkü annem söyledi. Annem, babanı tanıyan birilerini tanıyormuş. Onlar senin gerçek anneni de tanıyorlarmış. Gerçek annen ölmüş!"

Stephanie bu sözleri dinlerken serseme dönmüştü. Bunun doğru olmasını istemiyor, ama doğru olduğunu da biliyordu. Bir yandan da, Bella'nın gerçek annesi olmayışı onu rahatlatmıştı.

Eve dönerken Luise'e bu durumu anlattı.

"Aptallaşma, yalan bunlar," dedi ablası. "Bella elbette bizim öz annemiz!" Bunu söylerken Luise'in belleğinde bir şeyler kıpırdadı, ama o bunları görmezden geldi.

"Nasıl bu kadar emin olabiliyorsun?"

"O kızın bizim hakkımızda bir şeyler bildiği ne malum?"

Eve girmeden önce blok çevresinde iki tur atmışlardı.

Bella, "Geç kaldınız, kızlar!" diye azarladı onları.

Kızların okula kendi kendilerine, yürüyerek gidip gelmesine izin verdiği için Bella biraz da suçluluk du-

yuyordu. Gerçi okul uzak değildi, karşıdan karşıya geçilecek büyük caddeler de yoktu. Bu türlüsü, hayatı epey kolaylaştırıyordu, çünkü ikizlerle uğraşmak çok vaktini alıyordu. Dört kız çocuğuna bakmak, başlangıçta sandığından daha zordu. Zaten Ferdinand'ın da, yeni doğanların yine kız oluşuna pek sevindiğinden emin değildi. Ama Luise'le Staphanie beş dakikadan fazla geç kalsalar, çok kaygılanıyordu.

"Evet, çok geç kaldınız!" dedi tekrar. Kendi sesinin aşırı öfkeli çıktığını duyuyordu. Niyeti onları azarlamak değildi. Kaygıları böyle dökülüyordu ortaya.

Stephanie ona uzun uzun baktı. "Sen bizim gerçek annemiz değilsin!"

Bella donup kaldı. Sonra Stephanie'yi bileklerinden kavrayıp fena halde sarstı. "Elbette... gerçek... annenizim... ne... zalim... hain... bir... kızsın... sen... öyle... bunu... nasıl... söylersin... ben... ben..."

Bella bundan sonra ne diyeceğini ararken, Stephanie birden kusmaya başladı. Daha sonra, kızlar yataklarına yatırıldıklarında, Luise'in ona bir bardak sıcak süt götürmesine izin verildi. "Bunun saçma olduğunu söylemiştim sana," dedi Luise.

Babaları iyi geceler dilemeye geldiğinde, Stephanie korkusundan ona hiçbir şey söyleyemedi.

Bella konuyu Ferdinand'la konuşması gerektiğini biliyordu, ama ne zaman? O da korkuyordu Ferdinand'dan. Ayrıca, kocasını artık daha seyrek görüyordu. Ferdinand Savignyplatz'dan uzakta epey zaman geçirmeye başlamıştı. Eve geldiğinde, çocukların yanından bir an önce uzaklaşmaya bakıyordu. Luise ona Magda'yı çok fazla hatırlatmaktaydı. Stephanie'ye gelince... Stephanie kendini çok rahatsız hissetmesine yol açıyordu. İkizlere pek az ilgi gösteriyor, Bella'yı "Anne" diye çağırmakla bu ilgi açığını telafi edebildiği-

ni sanıyordu. Çalışma odasına kapanıyor, duygularını dinsel şiirler yazarak boşaltıyordu. Yazdığı o sözcükleri, içindeki bilim adamı tanıyamazdı bile. Çarmıha gerilişle ilgili boşalımının (İsa da Yahudi'ydi) aslında Magda'nın matemiyle ilgili olduğunu da kendisi fark edemiyordu. Bütün bunlar çok fazla gelince, tekrar dışarı çıkıyor, avuntuyu gece kulüplerinde arıyordu. Siyah şarkıcı Josephine Baker'a pek hayrandı.

Ömründe ilk defa bir fahişeye para ödedi, istenilen paranın fazlalığı karşılığında, kadının hastalıksız olacağını umdu. Bella'nın asla sahip olmadığı cinsel tecrübelere fahişe sahipti. Ferdinand ona tekrar tekrar gitti. Sonra bir pişmanlık krizi içinde, Gedachtniskirche'ye gidip dua etti. Gözlerini, haça çivilenmiş İsa'dan bir an bile ayırmadı, o çivileri kendi ellerinde, ayaklarında hissetti. Ama kiliseden çıkıp Kurfürstendamm'da yürürken, dinsel ihtirasın acısı, ham cinsel arzulara dönüşme tehdidi gösterdi.

Soğuk banyolara giriyor, çok zor egzersizler yapıyordu. Kalkıp annesini görmeye gitti.

Rebecka ona kahve ikram etti, ama o çay istedi. "Çay mı? Hasta falan değilsin ya?"

"Hayır, değilim, Tanrı'ya şükür!"

"Tanrı'yı çok fazla düşünüyorsun, aileni yeterince düşünmüyorsun," dedi Rebecka. "Nedir bu Stephanie'yle ilgili duyduklarım?"

Ferdinand şaşırmış görünüyordu. Derken her şey ortaya döküldü. Bella, Ferdinand'la konuşmaya çekindiği için, gidip durumu Rebecka'ya anlatmıştı.

"Çok tatsız," diye mırıldandı Ferdinand. "Bilemiyorum kimmiş o bizi tanıyıp da..."

Rebecka, "Senin hayatında çok fazla aldatmaca var, Ferdinand," dedi sert bir sesle. Ama sonra kalkıp onun yanına gitti, eğildi, onu alnından öptü, böylelikle onu hâlâ her zamanki kadar çok sevdiğini göstermeye

çalıştı. "Sanki o kadın Luise'le Stephanie'nin annesiymiş gibi numara yapmak..." Birden susup dudağını ısırdı. Bella'dan *o kadın* diye söz etmek istememişti. "Ayrıca Hıristiyanmış gibi yapmak... neye yarayacak..."

Ferdinand ayağa kalktı, kahverengi döşeli odada volta atmaya başladı. Çocukluğundan beri hiç değişmemişti o oda.

"Anlamıyorsun, anne. O bir aldatmaca değil. Nice trajediye dayanmamı inancıma borçluyum..."

Rebecka öyle utanmıştı ki, masadan pembe bir pötifuru kaptığı gibi ağzına tıktı. Onu yuttuktan sonra, "Peki, Bella olmadığı bir insan rolü oynamaktan mutlu mu, emin misin?" diye sordu.

Ferdinand dönüp yerine oturdu, bir yeşil pötifur aldı. Annesini memnun etmek istiyordu. "Zamanı gelince kızlarla konuşurum, ama daha önce..."

"Daha önce ne?"

Ferdinand bir şey söylemedi.

Rebecka burnuna tutturduğu sapsız gözlüğünü taktı, bir fotoğraf albümü çıkardı. Albümdeki fotoğrafların çoğu, bebek Ferdinand'ı ona hayran annesiyle babası arasında gösteren resimlerdi.

Ferdinand, "Babamı zor hatırlıyorum," dedi. "Yalnızca o gülümsemesi... hiç aklımdan çıkmıyor."

"Evet, gülümseyişi." Rebecka oğluna üzgün bakışlarla bakıyordu.

"O sportmen arkadaşından hiç haber alıyor musun?"

"Artık almaz oldum."

Kısa bir sessizlikten sonra albümü kapadı. "İkizleri pek sık gördüğüm yok. Yakında bir gün hep birlikte gelip beni ziyaret edin."

"Geliriz," dedi Ferdinand.

Ama Rebecka onun aklının başka tarafta olduğunu anlamıştı.

Berliner Tageblatt'ı eline aldı. Sonunda *Vossische Zeitung*'u almaz olmuştu. "Gazetelerin tüm sayfalarını dolduran bu Hitler de kim?" diye sordu. "Ya şişman arkadaşı Göring? Garip bir çift, değil mi? Bu yazıda, Göring'in savaşta aldığı yaraların çok acı verdiği, adamın sürekli morfin almak zorunda olduğu yazıyor. Zavallı adam! Ama kafasını Yahudilere takan aslında Hitler, öyle değil mi? Adamakıllı takmış gibi görünüyor!"

"Yalnızca ortalığı tozutuyorlar, o kadar, anne. Onları unutabiliriz."

"Umarım haklısındır."

"Elbette haklıyım!"

Ferdinand annesinin haberleri izlemesinden pek etkilenmişti. Savignyplatz'a döndüğünde, kendini zorlayıp ilk evlenme cüzdanını ve Magda'nın ölümüyle ilgili belgeyi çıkardı. Her şey öyle korkunçtu ki! Sonunda Luise'le Stephanie'ye ne anlatırsa anlatsın, Magda'nın asıl ölüm nedenini asla bilmemelerini sağlayacaktı. Ayrıca, dört kızıyla da çok daha fazla zaman geçirecekti bundan böyle.

VI

1928 – 1932: BERLİN

Elisabeth bir süreden beri Ruth için çok kaygılanmaktaydı. Kızı konusunda hayal kırıklığına uğradığını kendine pek itiraf edemiyordu, ama sonuçta işin gerçeği buydu. Özlemi, evde kendine bir ruh yoldaşı olmasıydı. Oysa karşısında, manevra çevirmeye yatkın, asi bir genç kadın vardı. Dinî bayramlarda, sinagogda anne-kız yan yana otururken bile, Elisabeth kızının düşüncelerinin başka yerlerde olduğunu anlıyordu. Ama... nerede?

Ruth okulunu bitirdiğinde, gerçekten rahata kavuşmuştu. Ona jimnastikteki başarılarından ötürü bir de gümüş kupa vermişlerdi. Hannah'nın da gittiği o "finishing" okuluna gönderilmesi planlanmıştı, ama Ruth'un farklı fikirleri vardı. Gümüş kupa ona güven vermişti. Yemek pişirme ve çiçek yerleştirme derslerinden kaçıp beden eğitimi kolejine gidiyordu. O okul da zaten Ruth gibi yetenekli birinin gelmesinden son derece memnundu. Olay ortaya çıktığında, annesiyle babası da durumu kabullenmek zorunda kaldı.

Kurs başladığında, tıbbi muayeneden geçmek gerekti. Ruth doktorun gözlerine baktığı anda ona âşık oldu. Birkaç hafta geçmeden doktor ona evlenme tek-

lif etti, o da kabul etti. Annesiyle babasının da bunu onaylayacağından emindi. Adam Yahudi'ydi bir kere. Onu eve getirip tanıştırdığında, annesiyle babasının beklentilerinin çok daha yüksek olduğunu anladı. *Kim* bu, diyorlardı. Cümledeki "kim" sözü vurguluydu. Geleceği nedir? Muayenehanesi nerede? Adam kimse değildi. Geleceği sönüktü. Muayenehanesi yoktu. Sermaye denilebilecek bir parası yoktu. Genç adamın bir fincan kahve ve ufacık bir dilim kek ikram edilip evden postalandığını görünce Ruth pek bozuldu.

Theodor, "O sana göre biri değil," diyor, Ruth hıçkırarak onu sevdiğini söylüyordu.

Kardeşi Max, Ruth'dan yana olaya karışmaya çalıştığında, ona kendi derslerine bakması söylendi.

Ruth, doktoruyla bir kere daha karşılaştı. Adam elleri iki yanına sarkmış, hareketsiz duruyor, genç kıza, "Baban son derece haklı... sana sunacak hiçbir şeyim yok," diyordu.

Aşk bu muydu? Ruth kulaklarına inanamamıştı.

Elisabeth onu neşelendirmek için Wertheim'a, alışverişe götürdü, seksen üç asansörden bazılarına rastgele binerek inip çıkarken kayboldular. Ruth düzinelerce elbiseyi prova etti, hepsini, daha aynada kendine bakmadan, üzerinden çıkardı. Bir reyondan öbürüne dolaşarak birkaç saat geçirdiler. Ruth hep geride kalıyordu. Sonunda Elisabeth pes etti. Ruth'a alışverişini kendi başına yapmasını söyledi, eline kalın bir deste para tutuşturdu, canını sıkmamasını, nasılsa karşısına başka birinin çıkacağını anlattı. Hakkı vardı tabii... ama o çıkacak kişinin kim olduğunu bilse, belki bu sözleri bu kadar sakin söyleyemezdi.

Ruth annesinden aldığı paranın birazını, saçlarını kestirip kıvırtmaya harcadı, kendine uzun siyah bir sigara ağızlığı satın aldı, sokakta havalı bir şekilde sigarasını tüttürerek yürüdü, en son model bir kısa etekle

açık yakalı bir bluz aldı. Allık, ruj, bir şişe de *Quelques Fleurs* parfümü almayı ihmal etmedi.

Yeni imajından memnundu, ama bunu nasıl kullanacağını henüz bilemiyordu. Elisabeth onu gördüğü anda, "İsa Meryem!" diye patladı. Bu tür ünlemleri çocukluğunda, Silezya'daki evde çalışan Katolik hizmetkârlardan kapmıştı. Theodor sert bir tavırla Ruth'a, son zamanlarda Hannah ile Hermann'ı sık sık görüp görmediğini sordu... Hannah da saçlarını kestirmişti. Ama Ruth, onu görmediğini söylüyordu.

Yahudi okullarından birinde jimnastik öğretmenliği yapıyor, işinden hoşlanıyordu. Böylelikle annesiyle babasına daha az bağımlı olacaktı. Ama maaşı pek fazla değildi. Parfümler, makyaj malzemeleri ve Rus sigaraları almaya da adamakıllı alışmıştı. Theodor'un yaptığı bütçe katkıları hâlâ çok makbule geçmekteydi, ama o da kızına bir türlü belirli bir harçlık tahsis etmiyordu. Ruth'un yaşı yirmi biri geçtikten sonra bile, babası o adımı atmamıştı. Her ayın başında babasının muayenehanesine gidip para istemek zorunda kalıyordu.

Soğuk bir kış gününün öğle sonrasında, Ruth paten kaymak üzere Havel'e gitti. Uzun boylu, sarı saçlı, çizgili kazak giymiş bir adam, buzun üzerinde mükemmel "8"ler çizerek türlü figürler yapıyordu. Ruth onun kendi çevresinde dönüp dolaştığını görünce, doktorun gözlerine baktığı andan beri hissetmediği duyguları hissetmeye başladı. Kayarken birbirlerine giderek yaklaşıyorlardı. Ruth bir ara bir çift elin kendi beline sarıldığını hissetti. Buz üzerinde dans etmekteydiler. Gözleri pırıl pırıl maviydi, adı da Hugo'ydu. Döne döne ilerlerken Ruth, bu adamla birlikte olmasını hiçbir şeyin engelleyemeyeceğini biliyordu. Bu seferki gerçekti.

Hugo onu August-Viktoriaplatz'daki Romanisches Kafe'ye götürdü; yazarlardan, ressamlardan, aktörlerden oluşan arkadaş grubuyla tanıştırdı. Kafe öyle gü-

rültülüydü ki, Ruth kimin ne dediğini pek duyamıyordu. Hugo ağzını onun kulağına yaklaştırdı, salonun karşı tarafını işaret ederek, "Şuradaki kız mı, erkek mi, bil bakalım!" dedi.

Daha sonra, Rudi adındaki bir arkadaş onları kendi stüdyosuna davet etti. İçerisi olağanüstü tablolarla doluydu... hepsi kırık çizgilerle, üçgenlerle doluydu. Bir ara Rudi ortadan kayboldu, mobilya olarak bir tek kocaman, yumuşak kanepenin bulunduğu bu koca yerde Ruth, bekâretini Hugo'ya armağan etti. Olayın ne tür bir şey olacağına dair bazı fikirleri vardı, ama gerçeği aslında onun hayal edebileceğinden kat kat daha büyülü olmuştu. Çıplaklıkları onu mest ediyordu. Ah, aşk kesinlikle buydu işte!

Bir süre sonra Hugo'nun komünist olduğunu, *Die Rote Fahne*'ye[1] sık sık yazılar yazdığını öğrendi. Eh, tüm insanlar elbette eşitti! Kadınlar da, erkekler de! Kendi yetiştirilişinin ne kadar kısıtlı görüşlere dayandığını yeni anlıyordu. Hugo Rusya'ya gitmişti: Biliyordu. Gazeteci olarak, her türlü resepsiyonlara davet ediliyor, gösterilere basın biletleri getiriyordu. Ruth'u götürdüğü her yerde, harikulade bir beraberlik ve serüven duygusu vardı. Gittikleri yerlerde Ruth'u onun kadını olarak kabulleniyorlardı. Evlilikten seyrek olarak söz ettiklerinde, amaçları modası geçmiş bir burjuva âdetini eleştirmek oluyordu.

Ruth, Hugo'yu kardeşi Max'la tanıştırdı. Birbirlerine hemen ısındılar. Max ablasına, "Bence evde ondan hiç söz etme," diye öğüt verdi.

Kolay olmadı. Ruth annesiyle babasını çok seviyor, tıp okuyan erkek kardeşi gibi onu da takdir etmelerini, kabul etmelerini istiyordu. Hiçbir zaman açıkça söylenmese de, Ruth aslında annesiyle babasının, kardeşini sırf erkek olduğu için kendisinden önemli bulduklarının far-

[1] Kızıl Bayrak. (Y.N.)

kındaydı. Kendisinin yapabileceği bir tek şey vardı, o da, onların sevebileceği bir koca bulmaktı. Seslendirilmeyen türlü biçimlerde kendini yetersiz hissettirmeleri, onu çaresizliğe itiyordu. Gereksiz zamanlarda, "Ben aptal değilim, bunu anlayın!" demeye başlamıştı. Okul doktoru konusunda, doğru olanı yapmaya çalışmıştı, ama belki de annesiyle babası o konuda haklıydı. Çok can sıkıcı bir koca olurdu o adam. Onunla evlense, Hugo'yu tanıma fırsatını hiç bulamasa, ne korkunç olurdu!

Ruth'un hayal edebileceği her şeyi kendinde toplamıştı Hugo. Neresine dokunsa, altın bir alev sarıyordu Ruth'u. Kendisi onun tenine dokundukça parmak uçları elektrikleniyordu... bazı yerleri sert, bazıları yumuşacıktı. Sevişirlerken Ruth onun sırtına masaj yapıyor, elleri yamyassı poposuna kadar iniyordu. Oysa kendi poposu, modaya uymayan bir çıkıntı oluşturmaktaydı. Sonra Hugo onu çeviriyor, bir daha sevişiyorlardı. Ruth her şeyi unutuyor, bir tek, hayatta yaşıyor olduğunu hatırlıyordu. Kimin kim olduğu önemli değildi... ikisi birdiler artık. Eğer Tanrı'ya inandığı oluyorsa, o anlarda inanıyordu. Kendini tümüyle bırakıyor, yetersizlik duyguları eriyip yok oluyordu. Sinagoga gitmekten çok daha iyiydi!

Ama Hugo'yla bu mutluluğu yaşadıktan sonra Friedrichstrasse'ye döndüğünde, hizmetkârlar gibi arka merdivenden çıkıp kocaman anahtarı ses çıkarmadan kilide sokmaya çalışırken, kendine ailesinin kabul edebileceği bir hayat icat etme zorunluluğu bir kere daha canlanıveriyordu. Artık numara yapmak istemiyordu. Gecenin üçüne, dördüne kadar yatağında dönüp duruyor, soru sorarlarsa onlara ne cevap vereceğini düşünüyor, çözümler bulmaya çalışıyordu. Evden ayrılmak, maaşının yetebileceği küçük bir yer tutmak, aklının ucundan bile geçmiyordu. Hugo'nun da ona bakmaya parasının yetmeyeceğinin farkındaydı. An-

nesiyle babasının parasına muhtaç olsa da, kendisine bir sevgilinin bakması da nefret ettiği bir durumdu. Ailede çok para vardı ne de olsa. Bazen o paranın harcanış biçimi sinirine dokunuyordu Ruth'un. Her alınan şeyin en iyi kalitede olması, ebediyete kadar dayanması bekleniyormuş gibi.

Annesi dolapta düzenli biçimde istiflenip parlak kırmızı kurdelelerle bağlanmış çarşafları ve havluları işaret ederek, "Günün birinde bunlar senin ve çocuklarının olacak," der dururdu. Ruth cevap vermeyince (nasıl cevap verebilirdi – çocuk istemiyordu ki bir kere) Elisabeth hemen ekleme gereği duyuyordu: "Tabii evlendiğinde kendi alacaklarını kendin seçmek isteyeceksin, zevkler değişir ne de olsa, bilirim." Bunun anlamı olsa olsa, Ruth'un kendi çarşaflarını mavi ipek kurdeleyle bağlamayı tercih edebileceği olabilirdi.

Ruth çok az uykuyla idare ediyordu. Bir günün heyecanından aldığı enerjiyi ertesi güne aktarmaya çalışmaktaydı. Öğretmenliğe bayılıyor, kızlarla da iyi geçiniyordu. Aslında hayatı tam istediği gibiydi... bir tek para konusu dışında. O hariç, istediği hayatı kurmuştu kendine. Annesiyle babası bilseler, onun jimnastiğe gitmesine asla izin vermezlerdi. Ama *oldu-bitti*'yi görünce, kabullenmişlerdi durumu. Hugo konusunda da yola gelirlerdi. Ruth'un kalbi daha hızlı atmaya başlamıştı. Hugo da bir *oldu-bitti*'ydi... düğün dernek patırtısı gerektirmeyen bir oldu-bitti.

Ruth'un telli duvaklara, nedimelere, türlü Yahudi palavralarına sabrı yoktu. Bir-iki dindar düğüne gitmişliği vardı. Tören sona erince, erkekler erkeklerle, kadınlar kadınlarla dans ediyordu o düğünlerde. Hem de ayrı odalarda dans ediyorlardı. Gelinle damadın bir araya gelmesine ancak kutlamalar bittikten sonra izin veriliyordu. Bunları unutmayıp Hugo'ya anlatmalıydı! Çok gülecekti Hugo.

Theodor bir sabah, geceyi yine dört saatlik bir uykuyla geçirmiş olan kızına baktı, "Göz altlarında mor halkalar var, kendini iyi hissediyor musun sen?" diye sordu. Babasının sesindeki kaygı, bir anda her şeyi onlara anlatma isteği duymasına yol açtı. Kendini çok iyi hissettiğini de, bunun nedenini de söylemek geldi içinden. Ama Max kaşlarını çatmıştı. Bunun üzerine Ruth, kahvaltısının son lokmasını ağzına tıktı, kahvesini çok sıcak olmasına rağmen yudumladı, ayağa fırladı.

Theodor, "Bu gece erkenden yatarsın umarım," diye seslendi arkasından.

Ruth, "Akşam programımı bilmiyorum," diye mırıldandı... oysa bal gibi biliyordu. Hugo'yla birlikte, Rus Büyükelçiliği'ndeki bir resepsiyona gidecekti.

Yemek salonundan fırladı, geniş kenarlı kadife şapkasını başına geçirdi, kareli mantosunu giydi. İri desenlerin ufak tefek insanlara yakışmayacağını herkes söylüyordu. O da zaten mantoyu inadına almıştı. Aslında çok yakışıyordu manto ona.

Elisabeth, "Galoşlarını giy, yerler kaygan olacak; unutma, şubattayız," diye seslendi.

Ama Ruth kapıdan çıkmıştı bile.

Okula doğru yürürken, günün geri kalanını planlamaya çalıştı. Rudi'nin stüdyosunda Hugo ile buluşacaktı, ama Hugo saat sekizden önce gelemeyecekti oraya. Belki kendisi biraz erken gider, üstünü orada değişirdi. Rudi bunda bir sakınca görmezdi, hatta o sıra kendisi stüdyoda olmasa bile, yine de sorun olmazdı. Stüdyonun anahtarını vermişti Ruth'a. Tabii Ferdinand'a, ya da daha kötüsü, Bella'ya rastlama tehlikesi her zaman vardı... Rudi'nin stüdyosu onların Savignyplatz'daki evine çok yakındı. O güne kadar öyle bir terslik olmamıştı. Ruth'a göre Ferdinand sinirin tekiydi. Magda Teyze öleli onu artık pek seyrek görüyor olsalar bile, gerçekler değişmezdi. Magda'nın ölümünde

de kesinlikle bir tuhaflık vardı... bir gün capcanlı, sağlıklıyken, ertesi gün ölmesi! Bundan Hugo'ya söz ettiğinde o omuz silkmiş, "Böyle şeyler olur, biliyorsun," demişti.

Ruth artık Hugo'ya, kendisini kaldığı eve davet etmesi için baskı yapmaktan da vazgeçmişti.

"Bir şeye benzemiyor orası," demişti Hugo. "Ufacık bir bekâr dairesi... aklı başında bir ev sahibi kadın var, bana kahvaltımı veriyor. Annemin pişirip yolladığı vişne reçellerini ona veriyorum. Bahçemizden gelen meyveleri de veriyorum." Köydeki evin bahçesindeki ağaçlardan söz ederken Hugo'nun sesinde sıla özlemini sezmemek mümkün değildi.

Ruth, Hugo'nun o küçük Thüringen köyündeki evini hiç hayal edemiyordu. Babası duvarcıydı Hugo' nun. Domuz besliyorlardı. Baba kendisi kesiyordu domuzları. Hugo, "Bir gün götürürüm seni," demişti, ama Ruth'un buna verdiği tepki de, annesinin kurdeleli çarşaflarına verdiği tepkiden farklı olmamıştı.

Okulda dersler bitip Friedrichstrasse'ye döndüğünde, banyo küvetini sıcak suyla doldurdu, içine koyu yeşil çam esansından kattı. Şişe babasınındı, ama Ruth o ısıran kokudan pek hoşlanıyordu. Fazla erkek kokusu gibi de değildi... kadınlar neden çam kokmasındı ki? Kas toniği olarak da iyiydi. Zaten banyodan çıkar çıkmaz *Quelques Fleurs* parfümünü sürünecekti. Hugo ona, minik açık mavi pompası olan kristal bir parfüm şişesi vermişti. Ruth'un nelerden hoşlanacağını çok iyi biliyordu!

Çekmeceden yepyeni somon pembesi krepdöşin çamaşırları çıkardı. Dantelli. Teninde ipeğin verdiği duygu çok tatlıydı, ama külotu bağlaması zordu. Tuvalete gittiğinde o bağları çözmekse...! Jartiyerini kuşandı, beyaz ipek çoraplarını giydi, gündüz giydiğinden bir santim yüksek topuklu pabuçlarını denedi. O bir

santim fazlalık, güveninin yerine gelmesini sağlamıştı. Yatak odasında biraz dolaştı, sarı balıkçı yakalı lacivert Kozak elbisesini dolaptan aldı. Bu yaka, dalgalı siyah saçlarını pek güzel gösteriyordu. Hugo bayılacaktı ona bu kılığı görünce. Rus Büyükelçiliği'ne gitmek için de çok uygun bir kıyafetti. Üstünü Rudi'nin stüdyosunda değişmenin zor olacağına karar vermişti. Giderken salona başını uzatacak, annesiyle babasına veda edip kapıdan fırlayacaktı. Nereye gittiğini söylemesine gerek yoktu. Yetişkin bir insandı ne de olsa!

Elisabeth mektup yazmaya oturmuştu, Theodor gazeteyi okuyordu.

"Na. Puppchen..." demekle yetindi.

Bu söz, Ruth'un kendini gülünç hissetmesine yol açmıştı. Bir yandan da, şımartıldığını hissediyordu.

Elisabeth, "Bu sabahki halinden çok daha iyi görünüyor, değil mi?" diye yorumda bulunmuş, Theodor başıyla evetlemekle yetinmişti.

Ruth içinden, keşke yanaklarıma allık sürdüğümü fark etselerdi, diye düşünüyordu. Onları kandırmak amma da kolaydı!

Henüz erkendi ama o yine de Rudi'nin yerine taksiyle gitti, şoföre cömert bir bahşiş verdi. Bunun nedeni, adamın onu beğenen bakışlarla süzmüş olmasıydı. Rudi'yi aynanın karşısında, siyah kravatıyla uğraşır buldu, papyonu bağlayarak ona yardım etti... genç adamın gergin vücudunu bu kadar yakında hissetmek hoşuna gitmişti. O sırada telefon çaldı. Hugo, gecikeceğini söylüyordu. Onlarla büyükelçilikte buluşmayı önermekteydi. Ruth bozulmuştu. Tıpkı babam gibi, diye geçirdi içinden. Son anda arayıp gecikeceğini söylerdi hep. Sonra yüzüne bir gülümseme yayıldı. Theodor'a Hugo kadar az benzeyen bir insan daha bulmak hayli zordu!

Rudi bir şişe şampanya açtı, kadehlerini tokuştur-

dular. "Gel, sana bir şey göstermek istiyorum!"

Bir dosya çıkardı, kat kat pelür kâğıtlarını özenle açmaya koyuldu. Ruth onun ince uzun, zarif parmaklarına bakmaktan zevk alıyordu.

"Bak!" Küçük, siyah-beyaz bir çizimi kaldırıp gösterdi. Altında, "Akte im Walde"[1] diye yazıyordu. "Bu bir orijinal. *Die Aktion*'un 1918 tarihli bir sayısından. Yaman bir buluş!"

Ruth başını yana eğdi. Kara lekeler önünde kaba beyaz eğrilerden ve hilal şekillerinden başka bir şey göremiyordu.

"Ne ki bu?" "Akte" kelimesi, çıplak vücutlar aramasına yol açıyordu, ama öyle bir şey yoktu.

"Bak, dikkatli bak..." Rudi küçük parmağıyla şekilleri izleyerek göstermeye çalıştı, sonunda Ruth bu şekillerin çıplak kadınları temsil ettiğini anlayabildi.

"Pek fazla beğenmediğini görüyorum!" Rudi hayal kırıklığına uğramış durumda, resmi tekrar dosyaya yerleştirdi. "Karl-Luis Heinrich-Salze'nin eseri. Ama asıl ne var, biliyor musun... o kadın aslında Katharine Heise. Çok şaşırtıcı, değil mi?"

"İlginç!" dedi Ruth.

Keşke o resmi sevebilseydim, diye düşünüyordu. Rudi kendini yetersiz hissetmesine yol açmaktaydı.

Birer kadeh şampanya daha içtiler, sonra Rudi paltosunu sırtına aldı, taksi çevirmek üzere sokağa çıktılar.

Büyükelçiliğin kaldırımına yanaşırlarken Hugo onlara elini salladı. Gece kıyafetiyle harika görünüyordu.

* * *

Ruth aslında Hugo ile birlikte çıkmaktan çok, onunla yalnız kaldığı zamanları seviyordu. Rudi genellikle onları stüdyoda yalnız bırakmaktaydı. Hugo ona

[1] Ormandaki Çıplaklar (Y.N.)

Darwin'den, Havelock Ellis'den, Hirschfeld Cinsel Araştırma Enstitüsü'nden söz ediyordu. Ruth hiç çekingenlik duymadan, tam anlayamadığı şeyleri açıklamasını ondan isteyebiliyordu. Rudi'nin tersine, Hugo'nun tavrı onu hiç rahatsız etmiyordu.

Sevişmeleri giderek daha büyük erotik yoğunluklara ulaştı. Sonrasında, Rudi'nin geniş kanepesine uzanıp peş peşe altın uçlu sigaralarını tüttürürlerken, Hugo bazen Thüringen'deki çocukluğundan söz ederdi. Babasının çocukken onu nasıl dövdüğünü, Komünist Parti'ye girdiği için onu nasıl hiç bağışlamadığını, annesinin nasıl zar zor okuyabildiğini, aklından çok, elleri becerikli olan küçük kardeşini, nişanlısını savaşta kaybeden kız kardeşini anlatırdı.

"Savaşı anlat bana!" Ruth'un tek bildiği, Hugo'nun bir sipere gömülüp kaldığı, sonra toprağı tırnaklarıyla kazarak çıkabildiğiydi.

"Ondan söz etmek istemiyorum. Tek diyebileceğim, bir daha asla tekrarlanmamasını sağlamak bize kalmış! Asla anlayamazsın..." Sigarasını söndürürdü hemen.

Ruth elini onun sırtındaki yara izi üzerinden kaydırırdı. "Hâlâ acıyor mu?"

"Bazen. Yağmur yağdığında." Sonra da eklerdi: "Ama artık sen varsın. Onu o kadar çok hissetmiyorum!" Ruth'un pırıl pırıl siyah saçlarını okşar, koyu kahverengi gözlerinin içine bakardı. "En iyi yanın, seni her yere götürebiliyor olmam! Nereye gitsek, oraya uyuyorsun!"

"Seninleyken uyabiliyorum!"

Friedrichstrasse'deki hayat o kadar uzaklarda kalıyordu ki...

Hugo onu komünistlerin savaş karşıtı gösterisine götürmek istememiş, Nazilerin, hatta onlara tepki göstermek isteyen kendi arkadaşlarının, orada şiddete yö-

neleceğinden korkmuştu. Onları geri tutmak çok zor olurdu. Gösteride olaylar sakin geçti. Ama Ruth'a, o iğrenç Gauleiter Goebbels'in nutkunu dinlemek için Sportpalast'a gideceğini söylediğinde, Ruth onunla birlikte gitmek için çok ısrar etti.

"O salakların ne peşinde olduğunu öğrenmek zorundayız, ama bildiğim bir şey varsa, eğer Goebbels o gün Sportpalast'ı doldurabileceğini sanıyorsa, iyimserliği müthiş!"

O gün oraya on bin kişi gelmişti. Hugo içlerinden bazılarına el salladı. "Bizimkilerden epey adam var," dedi.

"Ama hemen hemen hiç kadın yok!" Ruth az sayıdaki kadından biri olmaktan gurur duyuyordu.

Goebbels aksaya topallaya platforma çıktı, koca ağzını açtığı anda, oradaki herkesi yutuyormuş gibi göründü. Becerikli hatipti, milleti sanki yerden söküp kendisiyle birlikte havalara uçuruyordu.

Alkışlar dinip kalabalık trans halindeymiş gibi kapılara yöneldiğinde Ruth, "Aslında neden söz ediyordu?" diye sordu.

"Klişe ardından klişe işte. Ama adam aptal değil. İşin komik yanı, başlangıçta Marksist olması."

Yoldaşlardan bazıları Hugo'nun yanına geliyordu. "Ne diyorsun bu dinlediklerine?" diye soruyorlardı.

Hugo yine, "Hiç aptal değil!" dedi, sonra ekledi: "Ama biz de değiliz!"

Hepsi güldüler. "Hadi, gel, Hugo, gidip bira içelim!"

O arada Ruth'u fark ettiler. İçlerinden biri ona, "Bahse girerim, sen bira sevmiyorsundur," dedi.

Ruth, "Elbette içerim birayı," derken kızarmaya başladı.

Erkekler, "Görüşürüz, Hugo," diyerek uzaklaştılar.

Ruth, "Demek beni her yere götüremiyormuşsun," dedi.

"Onlar da âşık olsun, görürüz." Hugo onun koluna girdi.

Yolda ona yeni çıkan kadın dergisi *Die Dame*'den bir tane aldı.

"Şuna bak!" Ruth parfüm mağazasının önünden geçerlerken vitrindeki *Vogue* parfümü reklamını gösteriyordu. Hugo hemen dükkâna girdi, ona bir şişe aldı.

Lüksün simgesi gibi, altınlı, yeşilli, siyahlı bir şişeydi. Yoldaşları ne düşünürdü bu konuda?

"Man lebt ja nur so kurze Zeit
Und ist so lange tot!"[1]

Hugo şarkıyı söylemeye başlayınca Ruth da kaldırımda sekip sıçramaya koyuldu. Kimin baktığına aldırdığı yoktu.

* * *

Kısa bir süre sonra, Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera*'sının galasına gittiler. Umdukları kadar gösterişli bir gece olamadı, çünkü Peter Lorre da, Helene Weigel de hastaydı, Lotte Lenya'nın adı da programdan çıkarılmıştı. Ama Weill'in "Sustalı Mac" şarkısı başladığında, tüm izleyiciler ayaktaydı. Rudi'nin stüdyosuna, ezgiyi mırıldanarak döndüler.

Hugo pırıl pırıl bir eleştiri yazdı. Her gazete övgülerle doluydu, bir tek Nazilerin gazetesi, oyunu "koskoca bir sıfır" olarak nitelemişti.

Hugo, "Asıl bunu yazan koskoca bir sıfır!" diyordu.

Piscator'un *Aslan Asker Şvayk* prodüksiyonuna da gittiler. Ruth bu sefer, Brecht'ten aldığı zevki alamadı. Onu coşup taşarken görmekten pek hoşlanan

[1] İnsan ne denli kısa yaşıyor / Ve ölüm ne denli uzun sürüyor! (Y.N.)

Hugo, tiyatrodan çıkışlarında, "Seni *bir yere* götüreceğim," dedi.

Motzstrasse'deki Eldorado'ya gittiler. Ruth'un gözleri neredeyse yuvalarından uğrayacaktı. Her tarafta çok güzel insanlar, cinsiyetlerini makyajlarının ardına saklamış durumdaydı. Erkek olduğu çok belli olan iki tanesinin üzerinde yalnızca papyon kravatlarıyla mayoları vardı.

"Bu ikisi buraya yanlışlıkla girmiş," dedi Hugo.

Ruth, "Ya biz?" diye sordu.

Ama onlar gibi başkaları da vardı. Seyirci grubu oldukça genişti.

Güzel travestilerden bir tanesi ayağa kalktı, hoş bir şarkıya başladı:

"Eine Mietzekatze hat se
Aus Angora mitgebracht
Und die hat se hat se
Mir gezeigt die ganze Nacht..."[1]

Bazen Hugo, "Parti"deki arkadaşlarını ihmal ettiği için suçluluk duyuyordu. Düzenli olarak gördüğü tek dostu Rudi'ydi, çünkü Rudi, stüdyoyu kullanmalarına hâlâ izin veriyor, Hugo'nun verdiği basın biletlerinin keyfini çıkarıyordu.

Rudi yoldaşlardan biri değildi. Hiç değildi. Galerileri, mezat salonlarını dolaşmaktan, seviyeli zevkini ve keskin gözlemini tükenmez çek defteriyle desteklemekten hoşlanan biriydi. Arasıra da kendisi bir tablo yapıyordu.

"Benimkiler çok önemsiz, farkındayım," deyip duruyordu.

Hugo'yla ikisi çok yakın olduklarından, Hugo ona

[1] Bir pisi kedi / Getirmiş Angora'dan / Bütün gece / Bana onu gösterdi... (Y.N.)

pek itiraz etmiyordu. Ama Rudi bu arada, Ruth'la Hugo'nun enikonu kabul edilebilir bir pastel desenini yapmıştı. Ruth'un üstünde sarı keten elbise vardı. Eteği pililiydi. Kenarlarına lacivert biye geçirilmişti. Hugo ise, parlak turuncu, kahverengi ve mavi çizgili bir kazak giymekteydi.

"Harika renkler!" diyordu Rudi.

Hugo, "Sen yüzlerimize konsantre ol," diye talimat verdi.

Rudi onları, birbirlerine hayranlık dolu bakışlarla bakarken yakalamayı başardı. Ama Ruth'un o ifadeyi son kullandığı sefer de o oldu.

Hamile olduğunu fark edince pek bozuldu. Kendini yeni keşfettiği zevklere öyle kaptırıp koyvermişti ki, bu yolun sonunun bir bebekle noktalanabileceği bir an bile aklına gelmemişti. Koskoca bir karınla, akşamları kafelerde, sabaha karşı barlarda nasıl kendisi olmayı sürdürebilirdi? Jimnastik salonunda nasıl kendisi olabilirdi?

Haberi ilk verdiği kişi Hugo değildi. Genç teyzesi Hannah'ydı. Krantzler'de buluşmuşlardı.

"İşte şimdi yapacağını yaptın!" dedi Hannah. Yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Tarihin kendini tekrarlamasına bir daha asla yardımcı olmayacaktı... aslında tabii Ruth, Magda'nın nasıl öldüğünü bilmiyordu. "Annenle baban, meteliksiz gazeteci damat fikrini nasıl karşılar?"

"Damat mı? Şaka ediyor olmalısın! Hugo... ben... biz... evliliğe inanmıyoruz! Modası geçmiş bir müessese!"

"Bebekler öyle değil ama, değil mi?" Hannah kararlı konuşuyordu.

"Ama ben hiçbir zaman..."

"İste ya da isteme, başına gelen bu, tamam mı?"

Ruth'un dudaklarının köşeleri aşağıya dönüverdi, çenesi titremeye başladı.

Hannah uzanıp Ruth'un elini tuttu. "Hugo'ya söy-

lemek zorundasın. Dürüst bir adamdır herhalde, değil mi?"

Öyleydi tabii. Ama yine de, oldukça afallamış durumdaydı. Hugo'nun aile kurmak gibi bir niyeti olmamıştı. Onu cezbeden, Ruth'un içinden geldiği gibi davranan biri olması, kendini yaşadığı âna vermesiydi. Hep hayalini gördüğü kızdı o. Sonunda da şansı tutmuş, kader karşısına onu çıkarmıştı. Ama...

"Gidip annenle babanı görelim," dedi. "Sonu iyi olacaktır, kaygılanma!"

Hugo onu neşelendirmek için yeni açılan Theater am Schiffsbauerdamm'a götürdü.

Ruth annesiyle babasına, "Size bir arkadaşımı tanıştırmak istiyorum," diyordu. Sonra kendini tutamadı. Gözyaşları yanaklarından aşağı yuvarlanırken onlara hamile olduğunu söyledi.

Annesinin tepkisi onu şaşırttı. Elisabeth cebinden, üzerine adının baş harfi işlenmiş, dantelli bir mendil çıkarıp kızının gözyaşlarını sildi. "Prematüre deriz, fazla şatafatlı bir düğün olmasa da olur," dedi.

Theodor, Ruth'un elini tuttu. "Kendini iyi hissediyor musun, yavrum? Sabahları miden bulanıyor mu?" Bir eliyle kızının saçlarını okşuyordu.

Ruth tam çocuk sahibi olacakken kendisinden "yavrum" diye söz edilmesi karşısında öyle tuhaf bir duyguya kapıldı ki! Ona okul doktoruyla evlenmeyi yasaklayan sert babaya ne olmuştu? Annesiyle babası, bebeğin babası hakkında hiç soru sormaya başlamamışlardı bile.

Üçü salondaki yeşil kanepeye oturmuşlardı. Ruth, Theodor'la Elisabeth'in arasına sıkışmış durumdaydı. Çok sessizdiler. Yumuşak, iyileştirici bir sessizlik içindeydiler.

Ruth, Hugo'yu elinde bir buket krizantemle Friedrichstrasse'deki evin kapısında gördüğünde, onun en

iyi halinde olmadığını hemen fark etmişti. Theodor pek resmîydi. Durmadan saatinin zinciriyle oynuyordu. Elisabeth, kekten koca dilimler ikram ederek Hugo'yu rahatlatmaya çalışmaktaydı. Ruth, Hugo' yu telepatiyle etkilemeye çalışıyor, evliliğe inanmadığını söylemesin diye çaba gösteriyordu.

Derken Theodor ayağa kalktı, Hugo'yu çalışma odasına davet etti.

Elisabeth, Ruth'un elini okşuyordu. "Her şey yolunda girecek. Hugo'nun iyi bir insan olduğu belli," dedi. Ruth bunu duyunca kendini güvende hissetmeye başladı.

"Max hoşlanıyor ondan," diye katkıda bulundu.

Elisabeth şaşkınlığını ve üzüntüsünü hiç belli etmedi. Kendisi ve Theodor hiçbir şey bilmezken, oğlunun Hugo'yu bilmesi tuhaf bir duyguydu. Sonunda,

"Bebek çeyizini düşünmemiz gerek," diyebildi.

Ruth o kelimenin anlamını bile bilmiyordu.

Theodor'la Hugo çalışma odasından çıktılar. Theodor karısına, "Düğün kahvaltısını ne kadar erken hazırlayabilirsin?" diye sordu.

Daha sonra, Rudi'nin kanepesinde, soyut tablolar arasında otururlarken Hugo, "Artık buraya gelmemiz gerekmeyecek," dedi. "Kendi dairemiz olacak. Baban cömert bir insan."

Sonra elini Ruth'un karnına, hiç erotik olmayan, yepyeni bir tavırla dayadı.

Ruth eli tutup uzaklaştırdı. Henüz bebeği düşünmeye başlamak istemiyordu.

* * *

Ruth düğün gününde, fildişi şantung gelinliği ve simsiyah saçlarına yerleştirilmiş minik sarı çiçeklerle pek güzel görünüyordu. Kendini gerçek dünyada de-

ğilmiş gibi hissetmekteydi. Hugo'nun yakasına sarı bir gül goncası iliştirilmişti. Papyonu biraz çarpılmış gibiydi. Elini Ruth'un omzuna atmıştı. "Her şey yolunda, kimse hamile olduğunu fark edemez," diye fısıldadı. "Hiç belli olmuyor."

Büyükanne Laetitia da gelmişti Friedrichstrasse'deki davete. Gri süet eldivenleri hâlâ elindeydi. Büyük hala Rebecka ona tepeden bakıp duruyordu. Ferdinand göründü. Bu uygunsuz, acil evliliğin nedenleri hakkında epey bir fikri vardı. Luise babasının elini tutmuştu. Bella'yı ikizler izliyor, Stephanie de onların peşinden geliyordu. Elisabeth onu yanağından öptü... yüzü aydınlandığında öyle güzelleşiyordu ki! Gözleri Ruth'unkiler gibi kapkaraydı. Richard, yanında Beate'yle geldi. İkisi de sağlıklı ve varlıklı görünüyorlardı. Hermann'la Hannah biraz geç gelebildiler.

"Ya Eduard?" Elisabeth oğullarını getirmeyişlerine şaşırmıştı.

Hermann, "Onu bugünlüğüne buzdolabına koyduk!" dedi. Ağırbaşlı baldızına takılmayı pek seviyordu.

Hugo'yla tokalaştı. Aileye bir Hıristiyan'ın daha girmesi iyi olmuştu. Artık aile babası olduğuna göre, yakında solcu fikirlerini de unuturdu nasılsa. Hermann, Ruth'u iki yanağından öptü. Güzelleşmişti Ruth.

İkizler, Ferdinand'ın bugün için bestelediği bir şiiri okudular. İçinde Tanrı, Merhamet ve Kutsal sözlerinin pek sık geçtiği bir şiirdi. Ama Ferdinand özen göstermiş, Hazreti İsa'dan söz etmemişti. Hugo, Max'la göz göze geldi, birbirlerine göz kırptılar.

Hugo'nun Thüringen'deki ailesi gelmemişti, ama Rudi gelmişti. Hugo'nun nispeten kabul edilebilir görünen arkadaşlarından bazıları da oradaydı. Yoldaşlara gelince, onlardan da birkaç tanesi, yabanlıklarını giyip gelmiş; araya karışmışlardı. Elisabeth onlara siyah havyarlı kanepeler, mayonezli istiridyeler ikram edi-

yor, sevimli insanlar olduklarına karar veriyordu. Ruth'un yanlış bir çevreye girmesiyle ilgili korkuları dayanaksızdı besbelli. Hugo'nun annesi, babası ve kardeşleri gelememişti. Yazık olmuştu. Ruth onlardan köylüler diye söz ediyordu ama belli olmazdı. Hugo ailesinden utanç duyan biri değildi! Elisabeth düğünün aceleye getirilmiş olmasına hiç aldırmıyor, büyükanne olacağı için büyük sevinç duyuyordu.

Dikkati hep Laetitia'nın üzerindeydi. Laetitia eldivenli eliyle Hugo'nun elini okşayıp duruyordu. Hugo, yakasında solmakta olan sarı goncayla, sırıtıp durmaktaydı. Laetitia ne diyor olabilirdi ki ona?

"Görünüşünden hoşlandım, delikanlı," diyordu aslında. "Adını hatırlayamasam da, ziyanı yok. Bu aileye ilaç gibi geleceksin!"

Hugo ona nazik sözlerinden ötürü teşekkür etti, sonra Ruth'un yanına gitti, Laetitia'nın kim olduğunu sordu. "O benim deli büyükannem, Laetitia. Rahat bırak onu!"

"Pek deliymiş gibi görünmüyor. İltifatlar etti bana."

"Bir mazisi var onun," dedi Ruth. Aslında o mazinin ne biçim bir şey olduğunu pek bilmiyordu. Yıllar önce bir kere Hannah bir şeyler söyleyecek gibi olmuş, ama lafını bitirememişti. Şimdi herkes Laetitia'ya, işe yaramayan antika bir mobilyaymış gibi davranıyordu.

Theodor sedef saplı bıçağıyla şampanya kadehinin kenarını tıkırdattı, herkes sustu. Kızının düğününde neler söyleyeceğini günlerdir düşünüyordu. Böyle bir törende son derece dürüst olmak niyetindeydi. Kolay değildi. Dürüst olmaya kalkarsa, iyi meslek sahibi, politik görüşleri ılımlı, ailesi tanışmaya değer bir Yahudi damadı olmasını tercih ettiğini itiraf etmesi gerekecekti. Özellikle de düğünden aylar önce balayı haklarını kullanmaya kalkmayan bir damat, daha iyi olurdu. Ama her şeye rağmen Theodor, Ruth'la Hugo için hazırlanan Steglitz'

deki dairenin çok iyi döşenmesini sağlamıştı. İşler çok daha beter de olabilirdi. Zavallı Magda'nın olayından kısa süre sonra ailede ikinci bir kürtaja yer yoktu. Tabii aslında bu durumlar erken fark edilirse, iyi bir düzenleme yapılabilir, kimsenin hayatı tehlikeye girmeyebilirdi, o da başka. Theodor doğmamış bebeklerin yaşama hakkı konusunda pek de katı değildi. Ona ters gelen, torununun tek ebeveyn ile büyümesi olurdu asıl. O konuda görüşleri katıydı. Bu nedenlerle, Hugo'yu her görüşünde daha çok sevdiğini düşünmeye odaklanıyordu.

Bu düşüncelerin hiçbiri düğün konuşması için uygun değildi. Ceket cebinden çektiği küçük kâğıda birkaç not almıştı. Birbirlerine sarılmış duran Ruth'la Hugo'ya baktı, hazırladığı cümlelerin hepsi aklından uçup gitti, yalnızca şunları söyleyebildi: "İkinize de upuzun bir ömür ve tüm mutluluklar!" Sonra kadehini Elisabeth'inkiyle tokuşturdu.

* * *

Hamileliğinin son aylarında Ruth hiç okumadığı kadar çok kitap okudu. Theodor'un yıllar önce verdiği *Buddenbrooks*'u bitirdi. Thomas Mann, Nobel ödülünü yeni almıştı. Hugo da Ruth'a Gorki'nin tüm eserlerini hediye etmişti, ama Ruth, Gorki'nin lafı gereğinden fazla uzattığı kanısındaydı. Ferdinand ona Rilke'nin şiirlerini getirmişti. Anlaşılmaz şiirlerdi Ruth'a göre... bir tanesi hariç. Lüksemburg Bahçeleri'ndeki atlı karıncayla ilgili olanı. "Und dann und wann ein weisser Elefant"[1] diye nakaratı olanı. En hoşuna giden, Thomas Mann'ın o kadar ünlü olmayan kardeşi Heinrich'in *Profesör Unrath* adlı kitabıydı. *Mavi Melek* adıyla filmi de çekilmişti. Ruth filmi görmüş olduğundan,

[1] "Ve sonra ve zamanla bir beyaz fil" (Rilke'nin 1906'da yazdığı *Carousel* (Atlıkarınca) adlı şiirinin nakarat bölümü). (Y.N.)

kitabı okurken her şey gözünde canlanıvermişti.

İçindeki bebek de hızla canlanıyordu. Daha romanı bitiremeden, sancıları başlamıştı bile. Uzun bir sancı dönemi geçirdi, sonunda da Laura sezaryenle doğdu.

Laura iri, kel bir bebekti. Görünüş olarak, Ruth'dan çok Hugo'ya benziyordu. Prematüre diye yutulması kolay değildi. Elisabeth'in özenle seçtiği dadı, aileyle birlikte Steglitz'deki eve geldiğinde, Laura'yı tutup havaya kaldırmış, "Ne bebek ama! Aşk çocuğu olduğu hemen belli oluyor!" demişti.

Kolay bir bebekti Laura. Neredeyse doğar doğmaz biberona başlatıldı... Ruth'un bu kadar iştahlı bir bebeği doyuracak kadar sütü yoktu. Hem zaten kendini bir an önce eski formuna döndürmeye heves ediyordu. Okuldaki jimnastik salonuna dönmeye can atıyordu. Elisabeth ona, "Bu kadar acele etme; bebek süt emmese bile, yine de sana ihtiyacı var," dedi.

"Ama Minna mükemmel bir dadı!"

Ruth aslında Hugo'yla birlikte eski hayatına dönmeye son derece hazırdı, ama onu şaşırtan, Hugo'nun onu yanına almaya o kadar hazır olmayışıydı. "Kızımızın sana ihtiyacı var," demişti bir keresinde onu saçlarından öperken. Sanki Elisabeth'le müttefik olmuşlar gibi. Ruth öğretmenliğe dönüşünü ertelemeye razı oldu.

Aile Laura'nın ilk doğum gününü Friedrichstrasse'de kutladı. Bir ağızdan "Hoch Soll Sie Leben"i[1] söyleyip mumu üfledikten sonra, sohbetin konusu Şansölye Brüning'e ve Nazilerin Reichstag'da inanılmayacak kadar çok sayıda sandalye kazanmasına döndü. Eskiden bir düzine sandalyeye sahipken, şimdi yüz yedi sandalyeleri vardı.

Ferdinand, "Yüz yedi komünisttten iyidir yine!" deyiverdi.

Hugo kıpkırmızı kesildi. Mümkün olduğu kadar

[1] O çok yaşasın (doğumgünü kutlama şarkısı). (Y.N.)

ılımlı çıkarmaya çalıştığı bir sesle, "Rusya'da ne mucizeler yarattıklarından haberin var mı?" diye sordu.

"Onlara güvenilmez!" Bunu Ferdinand'la Hermann bir ağızdan söylemişlerdi. Sonra Hermann devam etti: "Hitler artık dünya çapında bir politikacı; insanlar ona 'Unser Führer'[1] demeye başladı!"

"Halkı nereye sürüklediğini sormadan! Dosdoğru yeni bir savaşa götürüyor bizi!" Hugo kızmıştı.

Hermann susmayı reddetti: "Onun propagandası, sizinkilerinkinden daha etkili oluyor!"

Hugo bir an için hiçbir şey söylemedi. Arkadaşlarından iki-üç tanesi bir ara birdenbire ortadan kaybolmuş, adi suçlularla birlikte toplama kampında bir süre kaldıktan sonra, tümüyle sinmiş durumda yeniden ortaya çıkmışlardı. Hermann gerçekten inanıyor muydu Hitler'in ülkeye yararlı olacağına? Ailelerinde bir Nazi mi vardı? Verdiği cevap ölçülü oldu: "Biliyorsun, Rusya'da kadınlara kesinlikle erkeklerle eşit haklar tanınıyor. Teddy Thalmann burada da aynı şeyi yapmak istiyor."

Masadaki kadınların yorumda bulunmasına vakit kalmadan, yemek odasının köşesinden bir çığlık yükseldi. Orada Laura, Ruth'un eski beşiğinde uyumaktaydı.

Hugo, "Onu Steglitz'e götürme zamanı geldi," diyerek ayağa kalktı, kızını Elisabeth'in kucağından aldı.

Ruth, "Bu akşam ne yapıyoruz?" diye sordu.

Hugo, "Evde sakin bir akşam geçiriyoruz," diye cevapladı.

Ruth hemen alt dudağını sarkıttı.

Theodor ona, "Güzel bebeğinin keyfini çıkar," derken gülümsüyordu, ama sözlerinin gerisinde ciddi anlamlar vardı.

* * *

[1] Bizim önderimiz. (Y.N.)

Ruth sık sık Friedrichstrasse'ye uğruyor, çocuğu Elisabeth'e bırakıyordu.

Dalgın bir sesle, "Kendime zaman ayırmaya ihtiyacım var," diyor, hemen dışarı fırlıyor, beklettiği taksiye koşuyordu.

Elisabeth tedirgindi, ama bir şey söylediği de yoktu.

Tedirgin olmakta haklıydı. O taksi Ruth'u, Hugo'yla ilk sevişikleri yere götürmekteydi. Şimdi orada Rudi ile sevişiyordu.

Kendini kandırıyor değildi Ruth. Rudi ile gerçek aşkı bulduğuna inandığı yoktu. Gerçi Rudi çok çekiciydi, Ruth'u utandıracak davranışları da yok oluvermişti. Zaten Ruth serbest aşka inanan biriydi. Hugo inanmasa bile, Ruth inanıyor ve buna ihtiyaç duyuyordu.

Kendisine geleneksel zevce gibi davrandığı için kızgındı Hugo'ya. İşine dönmesini engellemişti. Okul şimdi onun yerine başka bir öğretmen bulmuştu. Ruth'da kocaya da, âşığa da yetecek erotik enerji nasılsa vardı. Zaten Hugo artık karısından çok, minik kızına ilgi duymaya başlamıştı. Gazetedeki işinden eve çok yorgun dönüyor, hemen yatıyor, başı yastığa değer değmez horlamaya başlıyordu. Theodor'a fazla borçlu kalmamak için dışardan da pek çok iş almaya başlamıştı.

Ruth ona haftada birkaç kere, "Ben işime dönseydim bunlara gerek kalmazdı," deyip duruyordu.

Hugo onun yanağını okşarken, "Benim karım dışarıya işe gitmez," diye karşılık veriyordu.

Ruth onun elini uzağa itmekte gecikmiyordu.

Onun karısı olmayı istemiş değildi ki! Evliliğin modası geçmiş bir müessese olduğunu unutmuştu herhalde Hugo. Ama kendisi unutmamıştı. Hugo her akşam eve geldiğinde, sofrada sıcak bir yemek bulmayı bekliyor olsa bile. Yalnız o kadar da değil... sabah evden çı-

karken de, akşama ne yiyeceklerini bilmek istiyordu. Ruth aklına ilk gelen yemeği söylüyor, örneğin, Holandez soslu tavuk deyiveriyordu. Elisabeth'in verdiği yemek kitabında herhalde onun da tarifi bulunurdu. Ama Rudi'yle bir seanstan sonra, Friedrichstrasse'den Laura'yı alıp yolda iki füme dil balığı kaparak Hugo'dan önce eve yetişmeye ancak vakit kalıyordu. Dil balığını çok seviyordu Hugo. Ruth bunun farkındaydı. Laura bu arada yürümeye, konuşmaya başlamış, zeki tepkileriyle yaramazlıklara yönelmişti. Büyükannesiyle kalmak istiyor, Ruth onu kapıp taksiye atarken patırtı çıkarıyor, Hugo eve geldiğinde hâlâ ağlıyor oluyordu.

O akşam da, Hugo onu kucağına alıp "Nanu?" diye sorduğunda, Laura bir anda susuverdi.

Ruth öldürebilirdi onu. Soğuk füme balıkları sofraya koyduğunda, Hugo tabağı eliyle itti.

"Bunlar da ne böyle?" diye bağırdı. Balıkları tabaktan aldı, pencereyi açıp dışarıya fırlattı.

Eve yorgun ve üzgün gelmişti. Haberler korkunçtu. Naziler peş peşe siyasi cinayetler işliyor, bu konuda kimse bir şey yapmıyordu. Görünüşe göre Reichstag'da daha da çok sandalye kazanacaklardı.

Hugo döndü, Laura'yı bağrına bastırmış, hıçkıra hıçkıra ağlamakta olan Ruth'dan özür diledi. Canının neden sıkkın olduğunu anlatmaya çalıştı. Bir kadeh Sekt'i devirdikten sonra Ruth yeniden neşelenmeye başladı. Rudi ile olan macerası vicdanını hiç rahatsız etmiyordu. Rudi tedbirlilik anıtı gibiydi. Aslında Hugo'yu da hâlâ seviyordu Ruth. Politikadan söz etmediği zamanlar...

Böyle akşamlarda sevişirlerken hemen hemen eski alevi de yakalayabiliyorlardı. Ama Ruth bir kere daha dil balığı fırlatma sahneleri yaşamamakta kararlıydı.

* * *

Ruth, Hugo ve Laura yine pazarları öğle yemeğine Friedrichstrasse'ye gidiyor, Theodor, Elisabeth ve Max ile birlikte yiyorlardı. Max artık doktor olmuştu. Hastanede çalışıyordu. Pazar öğle yemeğine eve gelecek kadar vakti olduğunda, nişanlısını da yanında getiriyordu. Theodor kızın getireceği drahomanın aslında Max için muayenehane açmaya yetmeyeceği kanısındaydı, ama oğlunun bu şirin, capcanlı Yahudi kızına neden âşık olduğunu anlayabiliyordu.

Elisabeth'in kızarmış tavuk ve Leipziger Allerlei (bezelye, havuç, kuşkonmaz ve mantardan oluşan bir garnitür) ikramlarının tadını hep birlikte çıkarıyorlardı. Tatlı olarak limonlu sufle vardı. Daha sonra hizmetçi, elektrikli kahve makinesini odaya getiriyor, Laura'ya küçük musluğu açma izni veriliyordu. Pembe bordürlü Meissen fincanlara kahvenin akışını seyretmek Laura'nın çok hoşuna gidiyordu. Elisabeth hemen bademezmeli çikolataları getiriyor, bir parça koparıp Laura'nın ağzına tıkıyordu. Laura büyükannesinin kucağında çok mutluydu. Aile büyükleri ve dayısı hep gülümsüyorlardı ona.

Theodor, "Çok geçmeden o da bizimle kahve içecek!" dedi. Ama Laura'nın kahveyi sevmeye başlamasından çok önce, Max birdenbire ölüverdi. Hastalarının birinden çocuk felci kapmıştı.

Elisabeth iliklerine kadar sarsıldı. Oğlu... tek oğlu! Bundan böyle artık hiçbir şey onu mutlu edemezdi. Tanrı nasıl böyle bir şeye izin... Ömrü boyunca inandığı o her şeyi gören, anlayışlı Tanrı, yüzünü saklamıştı ondan. Elisabeth o yüzü bir daha görebileceğini hiç sanmıyordu.

Theodor çalışma odasında, bir aşağı, bir yukarı yürüyor, bu korkunç cezayı hak etmek için nasıl bir günah işlediğini düşünüyordu. Ama Tanrı yüzünü Theo-

dor'dan da saklamaktaydı. Tek yapabileceği, içini çekmekti. Yas içindeki karısına baktığında, yaşların gözlerine yükselmesini engelleyemiyordu.

Ruth da çok yıkılmıştı. Kardeşi olmayınca, kendini kaybolmuş gibi hissediyordu. Hayatında ancak onunlayken tümüyle açık davranabilmişti. Rudi'yle olan macerasını bile anlatmıştı ona.

Hugo, Max'ın anısına çok dokunaklı bir şiir yazdı. Ama durmadan kötüye giden siyasi durum nedeniyle kendi duyguları çok aşınmaya başlamıştı... Naziler artık Reichstag'da iki yüze yakın sandalyenin sahibiydi. Hugo Friedrichstrasse'ye geldiğinde, Hermann'a rastlamayı kaldıramaz olmuştu. Hermann durumun Almanya için çok iyi olduğuna kesinlikle inanmaktaydı.

Ferdinand'ın bakış açısı daha ölçülüydü. Deutsche Christen'in Nazilerden yana bir bakış açısı benimsemesi onu derin bir şoka sürüklemişti. Gedachtniskirche'deki yüksek sunağın tepesine Hitler'in bir resmini koymaya kalkışmak, işin ölçüsünü kaçırmak demekti. Ferdinand, bu konuda Papaz Hauk'la kavga eden Papaz Jakobi'nin davranışını büyük bir anlayışla karşılıyordu. Jakobi, Dahlem grubundandı. Papazlardan Niemöller'le Bonhoeffer de onunla birlikteydi. Hangisinin doğru yol olduğu konusunda Ferdinand'ın zerre kadar kuşkusu yoktu. Kendine Hıristiyan diyen biri nasıl olur da o mantıksız Nazi slogancılarına katılabilirdi? Putperest kökleriyle gurur duymaya çalışan kafasızlardı onlar!

Ferdinand, Max'ın Weissensee Yahudi Mezarlığı'ndaki cenaze törenine gitmeyi çok önemli saymıştı. Delikanlının ölümü çok dokunmuştu ona. Hakkaniyetli bir Tanrı, ister Yahudi, ister Hıristiyan olsun...! Ama bu tür sorgulamalar da günah sayılırdı. Tanrı'nın seçtiği yollar yargılanamazdı. İnsan bunları tevazu içinde kabullenmek zorundaydı.

Hermann'la Hannah, Weissensee'ye çiçek yolladılar, gelemedikleri için özür dilediler... çocukları Eduard kızamık dökmüştü.

Hugo İbranice duaları dinlerken şaşılacak kadar etkilenmiş görünüyordu. O duaların tabut içinde çürümekte olan cesede hiç yararı yoktu aslında. Mezarlıktaki tüm öbür cesetler gibi yok olup gidecekti o da. Ama duaların Theodor'la Elisabeth'e nasıl güç verdiğini görebiliyordu. Ruth kocasının koluna yaslanmıştı. Eskisi gibi, güven dolu bir pozda.

Cenazenin ertesi günü onu, Remarque'ın *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* adlı romanının filmine götürmek istedi. O film de savaşların önünü kesmezse, hiçbir şey kesmezdi artık. Ama sinemaya vardıklarında, kapıda döviz taşıyan kalabalık grupları gördüler. Film gösterilemiyordu.

"Barışçı domuzlar!" diye haykırıyordu döviz taşıyanlar.

"Bu böyle sürüp gidemez!" Hugo çileden çıkmıştı. Ama sürüp gidiyordu.

• • •

Kardeşinin ölümünden ötürü hâlâ büyük yeis içinde bulunan Ruth, herkesten ve her şeyden kaçma ihtiyacı içindeydi. Kendinden bile. Ama bu düşüncelerini formüle edecek kadar bile enerjisi kalmamıştı. Küçük kızıyla birlikte olmaktan zevk almıyordu. Kız da büyükannesiyle birlikteyken daha mutluydu. Hugo gazetedeki işinin tehlikede olduğunu sezip korkuyor, giderek dışardan daha da çok iş alıyordu. Ruth'un hâlâ gitmek için ısrar ettiği bir-iki davet çıkıyordu, ama onda yaşama duygusunu uyandırabilmek için giderek daha fazla Sekt gerekmekteydi.

Rudi'den bıkmıştı artık. Habire yeni sanat akımla-

rından söz eden, soyut resimden uzaklaşma döneminde olduklarına işaret eden biri. Ruth'un umurunda değildi bunlar. Hugo'nun giderek azalan gelirine destek vereceği yerde, Theodor'dan gelen harçlığını yeni giysilere harcamaya başladı, partilerden birinde kendine yeni bir sevgili buldu... pek özel biri sayılmazdı, ama bir Opel spor arabası vardı, Ruth'u fırıl fırıl gezdirip dolaştırıyordu.

Bu sefer Hugo durumu öğrendi. Ona sırrı fısıldayan, Rudi olmuştu. Ruth'un artık stüdyoya gelmeyişine bozuluyor, yeni sevgilinin kim olduğunu da biliyordu.

Rudi evlenmeyi hiçbir zaman ciddi biçimde düşünmüş değildi. Evli ve çocuklu bir kadının, serbest aşk tutkusunu nerelere kadar götürebileceğinden de pek emin değildi.

Bir gün Hugo'ya, "Sen genç karınla doğru dürüst ilgileniyor musun?" diye sormuştu. "Politikanın seni büsbütün esir almasına izin verme!"

"Şeyy..." Hugo, Ruth'u bir hayli ihmal ettiğini itiraf etmek zorunda kalmıştı.

Rudi onunla kendisinin de epey hoşça vakit geçirmiş olduğuna hiç değinmeksizin, Ruth'un kiminle serüven yaşamakta olduğunu söyledi.

Hugo Ruth'u yüzleyince, Ruth inkâr etmedi. "Sen hayatımı mahvettin de ondan!" diye haykırdı.

"Ben mi senin hayatını mahvettim!" Hugo da bağırıyordu.

"Serbest aşk dedin, dedin, hepsi havaymış! Senin istediğin, bir ev kadını... git, bul kendine öylesini o halde! Kadınların eşit haklarına inandığını sanmıştım... sevgili Rusların gibi. Ama hiç olur mu? Benim için olmaz, ancak başka kadınlar için olur! Benim öğretmen olmama bile izin yok!"

Hugo ona bakakaldı. Çok güzel görünüyordu. Cildi pembe pembe olmuştu. Küçük bebeği olan bir kadı-

nın, o bebeğin babası olmayan biriyle yatağa gireceğine inanmakta zorluk çekiyordu. Kendini toparlamaya çalıştı, alçak sesle, "Ya Laura?" diye sordu.

Ruth hıçkırarak ağlamaya başladı. Hayatını Laura'nın da mahvettiğini söyleyemiyordu... ama doğruydu. Laura'nın etkisi Hugo'nunkinden beter olmuştu.

Ruth ellerini birbirine kenetleyip yerdeki Acem halısının üzerine devrildi. Bu halı da diğer eşyalarla birlikte Theodor'la Elisabeth'in evinden gelmişti. "Ölmek istiyorum!" diye haykırdı Ruth.

"Topla kendini. Sakinleştiğin zaman konuşuruz." Hugo odadan çıktı, evden de çıkıp gitti.

Stetglitz Stadtpark'a daldı. Kahverengi gömleklilerden bir grup, gırtlaklarını paralarcasına haykırıyorlardı: "Temizleyin sokakları! Uyan Almanya! Yahudilere ölüm! Kan akmalı kan! Lanet olası Yahudi cumhuriyetini yıkın!" Hugo komünistlerle ilgili de bir şeyler söylemelerini bekledi, ama onlar tekrar tekrar aynı sözleri haykırmayı sürdürüyorlardı.

Hugo'nun komünist ideallere, uluslar arasında barışa inancı hâlâ her zamanki kadar güçlüydü. Ama Almanya'daki Komünist Parti'ye olan inancı hayli sarsılmıştı. Düzenli olarak yazı yazdığı *Die Rote Fahne* gazetesi, ocak ayında tüm yazarlarını ve çalışanlarını Bülowplatz'da bulunmaya, bir şanssızlık sonucu bir komünist tarafından öldürülen genç Nazi Horst Wessel'i anma törenine katılmaya davet etmişti. Eğer o olay Hitler'e toz kaldıracak bir propaganda fırsatı yaratmamış olsa, ne ölen Horst Wessel'in, ne de öldüren Ali Höhler'in adını kimsenin duymayacağı ortadaydı. Bülowplatz'da Karl Liebknechthaus önündeki SA'lar, komünistlerden katbekat fazlaydı. Komünist Parti Başkanı Thalmann bile gelmemişti. İşte buna tam arkadan bıçaklama denirdi. Stalin'in aslında Hitler'i iktidarda istediğine dair söylentiler dolaşıyordu! Peki, barış isteyen hiç kimse

kalmamış mıydı dünyada? Barış olmasını iktidara gelmekten fazla isteyen? Hugo iktidar gücü konusunda bir makale tasarlamaktaydı. Kamu gücü ve kişisel güç. Ama kim yayınlardı öyle bir yazıyı?

Yağmur başladı. Hugo yakasını kaldırdı, eve dönüş yoluna koyuldu. Bereket versin Laura bu gece büyükannesi ve büyükbabasıyla kalıyordu! Ne garip, diye geçirdi içinden. İnsan Tanrı'ya inanmamaya başladıktan çok sonra, birdenbire ona seslenir buluyordu kendini. Düşünceleri Ruth'a çevrildiğinde, içini alev alev kıskançlık dalgaları sardı. Demek karısı başka biriyle hoşça vakit geçiriyordu! Rahat duramıyordu besbelli!

Ön kapının kilidini açarken, "Neredesin?" diye seslendi.

Cevap gelmedi. Hugo banyonun kapısını yokladı, kilitli olduğunu anladı.

"Çık oradan, haydi!"

Kapının kulpunu sarsıp duruyordu. Sonunda sürgünün çekildiğini duydu. Ruth ortaya çıktığında, yüzü kremle kaplıydı. Hugo'nun yanından geçip yatak odasına yürüdü. Odanın kapısından bir yastıkla bir yorgan, havada Hugo'ya doğru uçtu.

"Kanepede uyu; bir daha asla seninle aynı yatakta yatmak istemiyorum!" Sesi kontrol edemediği hıçkırıklardan ötürü boğuk çıkıyordu.

Hugo içinden, bu cümlenin kendisinden çalınma olduğunu hissetmekteydi. İhanet eden karısı değil miydi? Laura'yı kaybetme olasılığı aklına gelince, o da hıçkırarak ağlamak istedi.

"Ya Laura'mız?" diye seslendi odanın kapısı kapanmak üzereyken.

"Laura Friedrichstrasse'de son derece güvende ve mutlu," dedi Ruth. Sanki küçük kız o eve aitmiş gibi.

Doğruydu da. Laura o evde güvendeydi ve mutluydu.

Kısa bir süre sonra Ruth da annesinin evine taşındı. Artık boşanmaları da fazla uzun sürmezdi.

Elisabeth durumu sakin karşıladı. Max öldükten sonra zaten artık hiçbir şey onu sarsamazdı. Ama Theodor şoka kapıldı. Onlar için neler neler yapmıştı! Anne olmanın Ruth'a daha büyük bir sorumluluk duygusu getirmeyişi, Theodor'da hayal kırıklığına yol açıyordu.

Ruth, annesiyle babasına, "Hugo mahkemede suçun kendinde olduğunu söylemeyi kabul etti," dedi.

Elisabeth, "Suç onda mı gerçekten?" diye sordu.

Ruth sessiz kaldı.

Theodor, "Onu sonra konuşuruz," dedi.

Hugo'nun suçlu olmadığını çok iyi biliyordu, ama kızının gamsız yaşam biçiminden söz etmeyi istemiyordu. İçini çekti, ne kusur edip de bunları hak ettiğini... ama tek yapabildiği yeniden içini çekmek ve kendini hastalarına vermek oldu. Mide sorunları çeken genç bir adam vardı. Theodor'un tedavisi ona iyi geliyor gibiydi.

Herr Doktor'un da sorunları olabileceği, o genç adamın aklına bile gelemezdi. Doktorun Yahudi olduğuna bile zor inanırdı. Ne kadar da iyi, zeki birine benziyordu. Bu tedaviye devam edecekti delikanlı... Naziler ne derse desin Yahudiler hakkında. Karnındaki korkunç sancılar büsbütün geçene kadar gelecekti buraya. Daha şimdiden çok daha iyiydi durumu.

Küçük Laura, büyükannesinin kocaman yemek masasına oturmuş, parlak renkli şekerleri bardaktaki sıcak sütün içine atıyor, renklerinin eflatuna ya da yeşile dönüşmesini seyrediyordu. "Boşanma" kelimesi, onun dağarcığında yeni bir kelimeydi. Büyükler onun anlayamadığını sandıkları konuşmalarda, o sözü tekrarlayıp duruyorlardı. Laura'ya göre bunun anlamı, annesiyle babasının artık birbirlerini sevmedikleriydi. Tabii her ikisi de durmadan Laura'ya, onu çok sevdikleri-

ni ve her zaman seveceklerini söyleyip duruyorlardı.

Babası söylediğinde, inanıyordu ona. Ama annesine inanmıyordu. Steglitz'deki dairede, eskiden babasının olan ikinci yatakta yatarken, yüreği buz gibi karanlık bir yalnızlığa gömülüyordu. Kaztüyü yorganın altına doğru kayıyor, orada kendine bir yuva oluşturup uyumaya çalışıyordu. Ama uyuyamıyordu. Babasını istiyordu. Onun yanağının kendi yanağına dayanmasını istiyordu. Sesini duymak, orada olduğunu bilmek istiyordu. Ama orada değildi.

Büyüklerin konuşmalarındaki diğer tatsız ve kötü sözlerden de kurtaramıyordu kendini: "Gamalı haç", "Yahudi düşmanlığı", "toplama kampı". Fısıltı halinde söylenen bu sözler, kelimelerin duyulmasını bile zorlaştırmaktaydı. Radyo ne zaman açılsa hep aynı kükremeler duyuluyordu: "Sieg heil! Sieg heil! Sieg heil!"[1]

[1] Çok yaşa (Heil Hitler gibi yine Hitler için kullanılan bir ünlem). (Y.N.)

VII

1933 – 1936: BERLİN & THÜRINGEN

Yeni Şansölye Hitler'di.

Hugo, Friedrichstrasse'ye geldiğinde soluk soluğaydı.

"Kitapları yakıyorlar, en iyilerini..." Çabucak bir kahve içecek kadar kaldı, sonra tekrar telaşla dışarı fırladı.

Ruth bu ara Grunewald'daki bir Yahudi okulunda öğretmenlik işi bulmuştu. İşe girer girmez de, okul müdürüyle ilişkiye girdi. Adamın adı Klaus'tu. Laura onu da kötü kelimelerden biri olarak algılıyordu.

Elisabeth hâlâ Max için yastaydı. Her zamanki gibi, gereken her şeyi sağlamayı sürdürüyordu, ama gözlerindeki ışık sönmüştü artık. Ara sıra, Laura kollarını onun boynuna sarıp, "Anneanne, seni seviyorum," dediği zaman birazcık ışıklanıyordu gözleri, o kadar.

Derken Reichstag alev alev yandı.

"Kendileri yaktı, bizi suçluyorlar!" diyordu Hugo.

Laura "onlar"ın kötü, "biz"in iyi olduğunu biliyordu. "Onlar" Nazilerdi, "biz" ise, eğer babası söylüyorsa, komünistlerdi. Ama büyükannesiyle büyükbabası "biz" diyorsa, bunun "biz Yahudiler" anlamına geldiğini de biliyordu. Bir yanda da tüm Almanlar vardı. Onu da bi-

liyordu. Bu bölünmeler tedirgin ediyordu onu. Kendisi büyüdüğü zaman kimlere "biz" diyeceğini merak ediyordu.

Hugo Laura'yı, hayatının en değerli şeyi olarak görmekteydi. Eski ev sahibinden kiraladığı eski daireye dönünce, onu çok özlemeye başlamıştı. Haftada iki-üç kere Friedrichstrasse'ye, kızını görmeye gidiyordu. Ruth'u da özlüyordu, ama onu hiç anlayamıyordu. Belki de yoldaşların hakkı vardı... belki kişisel ilişkilere kendini bu kadar kaptırmak iyi bir şey değildi. Bir değişikliğe çok ihtiyaç duyuyordu. İçindeki fırtınadan da, dışarıda olup bitenlerden de kurtulup biraz dinlenmeye. Kısa bir mola verdi, Thüringen'deki köye, annesiyle babasını görmeye gitti.

* * *

Babasıyla sol politika konusunda kavga ettiğinden beri evine gitmemişti. Ama kardeşi Anna'dan gelen bir mektup, her şeyin bağışlandığını, eve dönme vaktinin geldiğini söylüyordu. Laura'yı yanında götürmeyi ne kadar isterdi aslında... öbür büyükannesiyle büyükbabasını da tanıması gerekirdi. Ama şimdi Ruth'la boşandıklarına göre, biraz tuhaf bir durum olacaktı. O köyde insanlar boşanmıyordu. Bir kere evlenen, evli kalıyordu. "İyi ve kötü günlerde" sözünün anlamı buydu. Ayrıca bugünkü siyasal ortamda, olayın Ruth'un Yahudi olmasıyla bir ilgisi bulunduğunu sanacaklardı, oysa nedenler arasında o ancak en son sırada yer alabilirdi. Köye uğrayan tek Yahudi, yılda iki kere gelip parlak düğmelerden ucuz romanlara kadar her şeyi satan adamdı. Hugo'nun ailesine göre, Yahudiler hep o adam gibi olurdu... kendilerinin o ırka karşı bir düşmanlığı falan da yoktu.

Hugo doğduğu eve Laura'yı götürmekten çekindi-

ğini kabullenmek zorunda kaldı. Minicik odalar, avluda toprak bir dolap, ortalıkta dolaşan domuzlar. Friedrichstrasse'nin lüksünden sonra, ne düşünürdü kızı orayı görünce? Belki biraz daha büyüyünce götürebilirdi onu.

Tren Thüringen'in yeşil manzarası içinden puflayarak geçerken Hugo içini çekti. Bugünkü rejimde, sol kanat gazetecileri için gelecek pek karanlık görünüyordu. Herhalde çok geçmeden, "Karınca Yiyen Kelebekler" türünden yazılar yazmak zorunda kalacaklardı. Aslına bakılırsa, paranın azalması dışında, pek korktuğu yoktu. Savaş çıkıp planlarını kösteklememiş olsa, üniversiteye gidecek, doğa tarihi okuyacaktı. Hayatın özü oydu. Ama o tür şeyler para getirmiyordu. Theodor'la Elisabeth'i karşısına çıkaran şansına şükretti. Onlar olmasa, Laura'nın hali nice olurdu?

Sommerda peronunda, kız kardeşinin karşılamaya gelmiş olduğunu görünce neşesi yerine geldi. Kız kardeşi, "Geç bile," diyerek onun koluna girdi, istasyonun arkasına, atlı arabayı bıraktığı yere götürdü.

Arabaya patates çuvalları yüklenmişti. Hugo, "Bana ver!" diyerek dizginleri eline aldı.

Kirazlar çiçeğe durmuştu, karakuşlar şarkı söylüyordu, katırtırnakları güneş altında pırıl pırıldı. Anna onun elini tuttu, "Sen politikadan söz açmazsan her şey yolunda gidecek," dedi.

"Emin misin?" Hugo'nun sesinde kuşku vardı.

"Elbette eminim, babamla zıtlaşma, yeter!"

"Ama şu duruma bak!" Hugo kiraz ağaçlarının arasında sallanıp duran gamalı haçlı bayrakları gösteriyordu. "Gözlerime inanamıyorum!"

"Hitler'in doğum günü yaklaşıyor," dedi Anna.

Parke taşlı pazaryerinden tangır tungur geçtiler, kapısında altından at başının parıldadığı hanı da geride bıraktılar. O at başı, eve geldik demekti.

Araba ön kapıda durunca Hugo'nun annesi, uzun önlüğüyle, gülümseyerek dışarı çıktı. Hugo onu alnından öptü, annesi bir an için onu bağrına bastı... o anda Hugo yeniden çocuk oldu, annesinin toprak, ter ve taze ekmek karışımı kokusunu içine çekti.

Sofra kurulmuş, mavili beyazlı en iyi porselenler çıkarılmıştı. Hugo pencerenin yanındaki eski yerine oturdu.

Anna, "İşte erkekler de geliyor," dedi.

Hugo'nun babasıyla kardeşi Joachim kapıdan girdiler. Joachim'in elinde gamalı haçlı kocaman bir bayrak vardı. Hugo onu görünce yutkunmak zorunda kaldı.

"Eee, oğlum!" Hugo ile babası tokalaştılar.

Joachim, "Biz gidip yıkanalım," dedi. Ağabeyine yalan yanlış bir selam vermişti.

Avludaki pompanın altında temizlenip geldiler, masaya oturup kahvelerini önce soğusun diye fincan tabağına döktüler, sonra da höpürdettiler. Hugo'nun annesi mayalı kekten iri dilimler kesiyordu.

Hugo herkesin ona beklentiyle baktığını fark etti. Ondan ne beklemeleri gerektiğinden emin olamıyorlarmış gibi. İçlerinde Berlin'i gören yalnız Anna'ydı. Annesine sorsalar, Berlin okyanusun öbür yanında da olsa fark etmezdi. Annesi de, arkadaşı olan diğer kadınlar da, yolun üzerinde çene çalarken bir yandan eteklerini toplayıp yere işemekten hiç çekinmeyen insanlardı. Acaba bunu hâlâ yapıyorlar mı, diye merak etti Hugo.

Kalkıp çantasını açtı. Babasına Brandenburg Kapısı'nın desenini taşıyan bir kül tablası, annesine "Nur ein Viertelstündchen"[1] işlemeli yastık yüzü getirmişti. Anna'ya bir şişe 4711 kolonyayı uzattı. Joachim'e de Berlin hakkında bir kitap getirmişti. Bir kitap daha var-

[1] "Yalnızca çeyrek saat" (19. yy.da kullanılan ve çalışanlara ancak 15 dakika uyku izni olduğunu belirten bir deyim). (Y.N.)

dı, Hugo onu hemen gerisin geri çantanın içine sakladı.

Joachim elini uzatarak, "O neymiş, bir bakalım!" dedi.

Hugo kararsızdı. Politikaya bulaşmayacağına söz vermişti. "Yo, önemli değil," dedi. "Sen Berlin kitabına bak."

"Hadisene, uzat onu. Bomba falan değil herhalde!"

Hugo kardeşine bir kere daha baktı. Kitap Marx'ın *Das Kapital*'iydi. Babası, "Ver bana şunu!" deyiverdi.

Anna, Hugo'ya suçlayıcı bakışlarla bakıyordu. Hugo annesine, "Kek çok lezzetli olmuş," dedi.

Hugo'nun babası, "Bu kitaba bu evde yer yok!" diye patladı.

Hugo, "Hiç okudun mu onu?" diye sordu ona.

Babası sesini yükseltti: "Okumadım ve okumam da!"

"Eh, o halde, geri alayım." Alçak sesle konuşuyordu. Kavga istemiyordu. Hiç istemiyordu. Tatildi onun istediği.

Babası *Das Kapital*'i bırakmadı.

Anna, "Eşyalarını yukarıya götüreyim," diyordu ama yüzü bembeyaz kesilmişti.

Babası, "Hugo, Joachim'le oda paylaşamaz!" diye bağırdı. "Sundurmada yatsın, eşyalarını da oraya kendi taşıyabilir!"

"Baba!" Anna babasına dehşet içinde bakıyordu, ama önyargı duvarını aşmasına olanak yoktu.

Hugo artık kendini tutamadı. "Gamalı haç bayrağı çekmek üzere olan bir evde yatmamak beni memnun eder!" diye bağırdı, ama keşke sesim bu kadar kibirli çıkmasa, diye de hayıflandı.

Annesi, "Daha yeni geldi," diye sızlanıyordu. Ağlamak üzereydi. Kocasını bu da etkilemedi. Adam yumruğunu masaya indirip porselenleri şangırdattı.

"Elimi dostlukla uzattım!" diye kükredi. "O ne yap-

tı? Yahudi komünist pisliklerle kardeşinin beynini sapkınlaştırmaya kalktı!" *Das Kapital*'i havada salladı. "Sonra Führer'in bayrağına hakaret etti... hepimizin başımızı nihayet dik tutmamızı sağlayacak olan bayrağa!" Bir an sessiz kalıp soluk aldı, sonra küçük oğluna döndü: "Gel, Joachim, yardım et, şunu kaldırayım!"

Hugo, o da kibirli zaten, diye düşünüyordu. Ona çekmişim. Eşyalarını kaptı, daha demin girdiği sokak kapısından çıktı.

Sokağa adımını attığında, karşıdaki evin kapısı açıldı, dört siyah küçük midilli belirdi. Arkalarından da Herr Morgenroth geliyordu. Kömürcü. Adam atları orada bekleyen arabaya koşmaya çalıştı. Hugo çocukken Herr Morgenroth'un atlarının tımarına çok yardım etmiş, karşılığında ara sıra bir torba kömür kazanmıştı. Karşı tarafa yürüdü.

"Beni hatırlıyor musunuz?"

Herr Morgenroth önce şaşırdı, sonra Hugo'nun omzunu tıpışladı. "Hugo, oğlum, seni görmek ne güzel! Ama... nereye gidiyorsun?"

"Sundurmaya," diye mırıldandı Hugo. Sonra kendini tutamadı, Herr Morgenroth'a evde nasıl karşılandığını da anlattı.

"Atla arabaya, seni götürelim," dedi adam.

Sundurmada küf kokusu vardı. Kenarda bir portatif karyola duruyordu. Üzerinde soğuk, nemli bir şilte vardı. Çarşaf falan yoktu. Gaz sobası paslanmıştı. Duvarlarda da ıslak lekeler göze çarpıyordu. "Burası olmaz... aylardır kimse uğramamış buraya; sen de kalamazsın burada, Hugo, oğlum!"

Hugo, kendi babasının ona böyle şefkatli bir söz söylediğini hiç hatırlamıyordu.

"Lanet olası politika!" diye söylendi Herr Morgenroth. Bir yandan başını iki yana sallıyordu. "Bana kalsa, Führer doğum gününü benim evde bayrak olmaksı-

zın kutlardı. Gülünç. Bakın, aslında kabul etmek gerekir..." Sonra, Hitler geleli işsizliğin nasıl yok olduğunu anlatmaya koyuldu. Duvar diplerinde dilenci görmemenin ne kadar güzel olduğuna da değindi.

Hugo omuz silkti. "Ama insanların düşünmesine, düşündüklerini söylemesine izin yok; kitaplar yakılıyor. Hele Yahudi düşmanlığı?"

"Ha, o noktada ölçüyü kaçırıyor tabii. Ama suçlayacak bir günah keçisi gerek ona. Tüm çektiklerimiz için. Kaygılanmayın, nasılsa geçer. Bu ülke, Yahudileri olmadan yaşayamaz. Asıl beyinlerin kimlerde olduğunu bilmeyen yok. Bu arada, karın nasıl?"

Hugo'nun boşandığını duyunca Herr Morgenroth dilini şaklatarak hayıflandı. "Yazık! Çok yazık!"

Hugo cüzdanından Laura'nın fotoğrafını çıkarıp gösterdi. "Öyle zeki ki!" dedi gururlanarak.

Herr Morgenroth, "Zavallı çocuk!" diye karşılık verdi.

Bu söz Hugo'yu en çok inciten şey oldu. Köye geldiğinden beri, hiçbir şeyden bu kadar etkilenmemişti. Cici kızının kimsenin gözüne zavallı biri olarak görüneceğini düşünmemişti... hele de Herr Morgenroth gibi, çok uzak birinin gözüne.

"Yo, ona çok iyi bakılıyor; büyükannesi ve büyükbabasıyla yaşıyor. Ona çok iyi davranıyorlar..."

"Eminim," dedi Herr Morgenroth. "Ama ilerde... nereye ait olacak?"

"İnsan ırkına... hepimiz gibi," dedi Hugo. Bozulmuştu.

Herr Morgenroth yine Hugo'nun omzunu okşadı. "Biliyor musun, Hugo, o kitabı getirmesen, her şey yolunda giderdi!"

"Kardeşime vermeyecektim zaten. Anna'ya söz vermiştim, politik konulara girmeyecektim. Ama elimden neredeyse zorla kaptılar!"

"Baban yeniden aileye dönmeni hevesle bekliyordu, onu biliyorum. İstediği..."

"Her şeyin kendi istediği gibi olması! Her zamanki gibi! Onunkine uymayan bir fikre kimsenin hakkı yok. Ben de hevesle bekliyordum dönmeyi, biliyor musunuz?"

"Kız kardeşinle kuru çarşafları ve soba için gaz yollarım. İyi kızdır. Erkeğinin ölmesi büyük şanssızlık. Ama belki Tanrı ona bir başkasını gönderir!"

"Tanrı'ya hâlâ inanıyor musun?" diye sordu Hugo.

"Elbette, evladım, her zaman da inanacağım."

"Hitler olsa da, olmasa da mı?"

"Onun ne ilgisi var?" Herr Morgenroth bu yeni düşünceden tiksinmiş gibiydi.

Hugo onu ve midillileri geçirdi.

"Şansın açık olsun, Hugo. Yakında küçük kızını da getirirsin umarım!"

Hugo babasıyla olan sorunların aslında siyasi görüş farkından değil, kendisinin hayatını elleriyle kazanmak yerine, kafasıyla kazanan biri olmasından kaynaklandığının farkındaydı. Aile geleneğini sürdürüp duvarcı olmamıştı. Karl Marx kitabını getirdiği için kendi kendine bir küfür savurdu.

Küf kokularına ve rutubete rağmen, sundurmada kendini çok rahat hissetmekteydi. Hatta buraya gelmeyi kendisi bile önerebilirdi. Joachim'le oda paylaşmaktan çok daha iyiydi. Kardeşi ona en son köy dedikodularını anlatıp duracaktı... kim kimi hamile bırakmış, kim hangi kızın namusunu temizleyecekmiş, falan. Sonra da "Parti"ye kimlerin kaydolup kimlerin olmadığına geçilecekti. Babasıyla kardeşine, insanın göğsünü kabartıp beynini ufaltan bu şamatanın içyüzünü bir gösterebilseydi! Ama nasıl? Onlar doyurucu maaşlardan söz ederken, kendisi gözlerini yere indirmek zorunda kalıyordu...

Bir biraya çok ihtiyacı vardı. Bunu düşünürken, Anna elinde birayla çıkageldi. Annesi de arkasındaydı. Kucağında kaztüyü yorganla ve çarşaflarla.

"Bu politika onların beynini yemiş," dedi annesi. "Bayrak da tüm evi saracak kadar kocaman! Politikadan nefret ediyorum. Aileleri parçalıyor, sonra da... neye yarıyor ki?" Hugo'ya sitem ve sevgi karışımı bir bakış yöneltti. Ne de olsa, politika onun da beynini yemişti.

Sağmış, solmuş, kimin umurundaydı?

"Babandan özür dileyecek misin?" diye sordu.

"Neden?"

"O kitabı getirdiğin için!"

"İnsanları tehdit etmeye, düşüncelerini kontrol etmeye mi inanıyorsun?"

İşte yine başladı, diye düşündü annesi. En iyisi bu konudan uzak durmaktı.

Hugo, "Onun benden özür dilemesi gerekir!" dedi.

Durum daha da betere gidiyordu.

Anna dolaşıp duruyor, sundurmayı daha yaşanır bir hale getirmeye çabalıyordu. Sobayı yaktı, az sonra da üzerindeki çaydanlıktan buharlar çıkmaya başladı.

Kahvelerini emaye kupalardan, dostça bir sessizlik içinde içerlerken, güceniklikler azalmaya başladı.

Annesi, "Savaştaki tatsızlıklardan bile beter bunlar!" diyerek yüzünü kupaya gömdü.

Hugo buharlar arasından onun gözyaşlarını da görür gibi olmuştu.

* * *

Hugo Berlin'e döner dönmez Rudi'yi aradı. Yeterince iş alamadığı için yakındığında, arkadaşı ona Parti'ye yazılmasını önerdi.

"Bizim gibi insanlar üye olursa, işler o kadar kötü-

ye gitmez," diyordu Rudi. Ama Hugo durumun daha şimdiden yeterince kötüleşmiş olduğu kanısındaydı.

Rudi'nin yakasında ufacık bir gamalı haç rozeti göze çarpıyordu. Stüdyonun duvarlarındaki soyut eserler de yok olmuştu.

Hugo oradan ayrılırken, "Onca sanat eserine ne oldu?" diye sordu. Kanepenin yerine de tek kişilik iki yatak gelmişti. Hugo o konuda bir şey sormadı.

"Süprüntüydü onlar," dedi Rudi... ama bunu söylerken yüzünün kızarmasını engelleyemedi. Sonra eski günlerini hatırlatırcasına sırıttı, "Ne çoktular ama!" diye ekledi.

Friedrichstrasse'de Laura hemen Hugo'nun kucağına sıçradı, yanağını onunkine sürdü, kendisine masal anlatmasını istedi. Masalı Elisabeth de dinledi, banyo suyu da dahil her şeyi mora boyamak isteyen küçük kızın hikâyesine o da güldü.

Daha sonra, Theodor da gelip onlara katıldığında, yeni kurulan Yahudi Kültür Derneği'nden söz ettiler. Katılmaları için onlara da davetiye gelmişti. "Getto zihniyeti," dedi Hugo. "Berlin'de iki buçuk yüzyıldır izini görmemiştik."

"Abartma; mükemmel bir program sunuyorlar." Ama Theodor da yansıtmaya çalıştığı kadar hevesli değildi.

Theodor'u sarsan, Schiller'in *Die Rauber*'inin[1] sahnelenmesi konusunda getirilen EMİRLE YASAKLANMIŞTIR kararıydı. Hükümet Schiller'i, Yahudi izleyicilere uygun görmemişti. Çok geçmeden Goethe de yasaklar listesine eklendi.

Theodor, *Der Schild* adlı gazetede okuduğu bir yazıda biraz avuntu bulmuştu. O gazete, savaşta askerlik yapmış Yahudilerin gazetesiydi. Denildiğine göre, Yahudi karşıtı yasalar karşısında, gazi Yahudilere bağı-

[1] Haydutlar. (Y.N.)

şıklık sağlamaya yönelik faaliyetler vardı. Ama bunu dilenerek almak da ne kadar acıydı! Anavatan uğruna yetmiş bini aşkın Yahudi canını vermişti, oysa şimdi... Şimdi Theodor'un daha önce adını bile duymadığı, Leo Baeck adlı bir Yahudi çıkmış, bütün Yahudileri birleşmeye çağırıyordu. İşte bu, kesinlikle getto zihniyetiydi, değil mi? Ne gibi bir geleceğe doğru gidiyorlardı böyle?

Küçük torununun başını okşadı. Laura başını eğip onun göbeğine dayadı. "Şişmansın, büyükbaba."

"Rahat ama, değil mi?"

"Çok!"

Neyse, o büyüyene kadar Hitler çoktan unutulmuş olurdu. "Gel, büyükbabanın kucağına otur!"

Laura kucağa tırmandı. "'Bayanlar ata böyle biner, baylar ata şöyle biner' oynayalım..."

Bir an için, politika unutulmuştu.

İki yana kayarak açılan kapılardan, pembe halılı salona geçtiler, üzerine brokar örtü örtülmüş kuyruklu piyanonun yanından ilerlediler. Laura oradan geçerken elini uzatıp brokarın üzerine metalik iplikle işlenmiş kabarık meyve ve çiçek desenlerini avucuyla hissetmeye bayılırdı. "Bir şey çal, büyükbaba, lütfen!"

"Çalayım mı?"

Örtüyü piyanonun üzerinden aldı, kapağı kaldırdı, oturup Mozart'ın Türk Marşı'nı çalmaya koyuldu. Laura salonda rap rap yürüyerek volta atıyor, vitrinde duran minik porselen bibloları titretiyordu. Theodor piyano çalarken, durumların yakında yeniden sakinleşeceğine dair güveni de artmaktaydı. Mozart moral düzeltme konusunda müthişti zaten. Theodor elinde olmaksızın içinde bir iyimserlik hissetmeye başlamıştı.

Ama iyimserliği yine bazı darbeler alacaktı.

Röhm'ün SA'ları fazla şımarmaya başlamıştı. Theodor, Hindenburg'un sonunda eski yandaşını SS'

lere vurdurtma konusunda Hitler'in emrini onayladığını içi ezilerek okudu. Schleicher'le karısı da, on dokuz kişiyle birlikte kurşuna dizildi. Olayın adına "olağanüstü devlet savunması" denildi. Peki, SS'ler, SA'lardan daha mı iyiydi? Gerçi Röhm'ün kahverengi gömleklilerinin çok sayıda siyasi cinayetten sorumlu olduklarına dair söylentiler dolaşıyordu, bu söylentilerden bazıları da kanıtlanmıştı ama...

Daha beter olaylar da pusudaydı. Hindenburg öldü. Eski düzenle bir ortak yanı olan son kukla. Hitler kendini Devletin Başı mevkiine atayarak herkesi şaşırttı. Ordu, Führer'e bağlılık yemini etmek zorunda kaldı. Eski "Reichswehr" bu sefer "Wehrmacht" oldu.

Hitler'in devlet başkanı oluşunu izleyen cumartesi günü, Theodor, Oranienburgerstrasse Sinagogu'na gitti. Kimsenin, eskiden Kayzer için dua ettiği gibi şimdi Hitler için dua edeceği yoktu. Ama Theodor, cemaat arasındaki dostlarının tepkilerini merak etmekteydi. Duadan sonra normal olarak dışarıda toplanır, biraz çene çalarlardı; ama bugün insanların çoğu, hiç oyalanmadan, dosdoğru evlerine döndüler.

Avukat bir arkadaşı, "Başını dik tut, Theodor," dedi ona. "Bana sorarsan, biz Alman Yahudileri anavatana sıkı sıkıya bağlıyız. Herr Hitler de şimdi artık istediği yere geldiğine göre, eminim politikalarını değiştirecektir."

"Tanrı ağzından işitsin!" diye karşılık verdi Theodor. Sonra o da evine döndü. Elisabeth öğle yemeği için Viyana şnitzeli hazırlamış, onu bekliyordu.

Theodor'u elinden tuttu, "Otur da yemeğini ye, Şnuki," dedi. Theodor da söyleneni yaptı.

* * *

Laura'ya bir okul seçme zamanı gelmişti. Elisa-

beth, konunun Hugo varken açılmasını sağladı. Laura şimdiden okuyabiliyordu. Ruth'un bir arkadaşı tarafından yönetilen anaokulu hafif geliyor, canı sıkılıyordu. Orada kâğıttan şekiller kesiyorlar, kartlara yünle nakış işliyorlar, kilden kuşlar, hayvanlar yapıp duruyorlardı. Laura'nın elleri pek becerikli değildi, ama kelimelerle ilgili her şeye bayılıyordu.

"Yahudi okuluna gitmek zorunda." Ruth beklenmedik bir kararlılık gösterisi sergiliyordu.

Hugo başıyla evetledi. "En iyisi o. Kızımızı Yahudi düşmanlığına hedef haline getirecek değiliz. Yeni yasaları gördüm. Programdaki her derse Yahudi düşmanı bir bakış açısı sokulmuş. Ayrıca, biliyorsunuz, öğretmenler de, öğrenciler de, sabahları 'günaydın' yerine 'Heil Hitler' demek zorundalar, falan filan. Hitler gençliği üyeleriyle BDM kızları jurnalcılık yapmakla görevliler, nerede bir..." Hugo'nun cümlesini bitirmesine gerek kalmadı.

"Hele Hannah'nın oğlu, yeğenimiz Eduard'ın da..." Elisabeth'in de cümlesini bitirmesine gerek yoktu.

Eduard, Hitler Gençliği'ne yazılmıştı. Hermann'la ikisi artık Friedrichstrasse'ye hemen hemen hiç gelmez olmuşlardı. Hannah da çok daha seyrek geliyordu.

Ruth, "Kurfürstendamm'da olanları biliyorsunuz, değil mi?" dedi.

Theodor sert bir tavırla, "Sen zamanının çok fazlasını Kurfürstendamm'da geçiriyorsun!" diye çıkıştı.

Oradaki Yahudi düşmanı gösterinin ayrıntılarını dinlemek istemiyordu. Gazeteler o haberlerle doluydu... "Berlin Judenrein". Acı verici bir olay. Theodor'un ailesi iki yüz yılı aşkın süredir Berlin'de yaşıyordu.

Elisabeth, "Demek Laura sonunda Auguststrasse okuluna gidecek, öyle mi?" dedi. Sohbeti ana konuya mümkün olduğu kadar çabuk geri döndürmek her zaman onun işi olmuştu.

"Evet, çok geçmeden de kendisi yürüyerek gidip gelmeye alışır... arada karşıdan karşıya geçilecek geniş caddeler yok." Ruth bu sözlerinin ardından, "Bağımsızlığa ne kadar çabuk ulaşsa o kadar iyi," lafını da ekledi.

Elisabeth kaygılı bir sesle, "İlk yıl ben onu götürür, sonra da gider alırım," dedi, Hugo minnet dolu bir ifadeyle başını evet anlamında eğdi.

Ruth'un politik haberleri bitmemişti. "Akıl hastalarına ne yapmayı planlıyorlar, duydunuz mu? Onları tasfiye edecekler!" "Tasfiye" sözü Ruth'un sık kullandığı sözlerden biri değildi, ama kullanmak ona ürkütücü bir önemlilik duygusu veriyordu.

Bu sözü ağır bir sessizlik izledi... hepsi Laetitia'yı düşünüyorlardı.

* * *

Laura'nın ilk okul gününde, Hugo sabah yedi buçukta, elinde kocaman bir torba şekerle çıkageldi... ahududulu, çikolatalı drajeler, yumuşak, rengârenk fondanlar, meyveli jöleler... yok yoktu torbada. Hugo torbayı, Elisabeth'in aldığı kocaman Schultüte'ye yerleştirdi.

"Keyifli günler sana, koca kız," dedi, sonra bakınıp Ruth'u aradı.

Laura, "Dün gece annem eve gelmedi," dedi.

Küçük kız anneannesinin elini tutup sokağa çıktı, ara geçidi kullanarak Friedrichstrasse'den Oranienburgerstrasse'ye geçtiler, sonra Auguststrasse'ye kadar olan kısacık yolu yürüdüler.

"Çıktığın zaman ben burada olacağım." Elisabeth, Laura'nın sıçrayarak öteki çocukların arasına karışmasına baktı. Hepsinin elinde şeker torbaları vardı.

Laura okulu çok sevdi. Akşama Hugo neler öğrendiğini sorduğunda, "Biliyor musun, İbranice'ye başladık," dedi.

Ruth hemen hiç evde yoktu, ama Laura annesinin

sokak kapısını dört kesik zil sesiyle çaldığını duyduğu zaman, içinde bir sevgi selinin coştuğunu hissediyor, içeri girdiği anda annesini sımsıkı kucaklıyordu. Ama ardından genellikle bir hayal kırıklığı geliyordu... olması gereken, ama olamayan bir şey vardı. Laura onun ne olduğunu hiçbir zaman bilemedi.

Elisabeth her zaman oradaydı. "Gel de çarşafları saymama yardım et, küçük kuşum!" Anneannesi ne de güzel isimler takıyordu ona.

Dibinde kocaman bir dolap olan uzun koridoru yürüdüler. Elisabeth dolabı açtı, kırmızı ipek kurdelelerle bağlanmış çarşaf ve havlu destelerini çıkardı. Laura banyo havlularıyla kurulanma bezlerinin, Steglitz'de kullandıklarıyla aynı olduğuna dikkat etti.

"Anneme bunlardan sen mi verdin?" diye sorarken elini havluların puf puf dokusu üzerinden kaydırıyordu. "Evet, ben verdim. Eğer dikkatli davranırsak sana da bunlardan yeterince kalacak."

"Bana mı?"

"Evlendiğin zamana!"

Laura gülümsemesini tutamadı. Evlenmeyi elbette istiyordu, ama nasıl biriyle evleneceğini düşünemiyordu.

Sokak kapısından iki uzun zil sesi duyuldu.

Laura, "Geldi! Babam geldi!" diye bağırıp fırladı, koridordan yemek salonuna, oradan hole uçtu. Kapıyı açtığı anda Hugo onu sımsıkı kucakladı.

Elisabeth kahveyle mayalı erik pastasını getirdi, Laura için de bir fincan süt hazırladı. Theodor, hastaları ara verdikçe geliyor, üzerinde beyaz doktor gömleğiyle, onların kahvesine eşlik ediyordu. Laura onu beyaz gömlekli görmeye bayılırdı. Aslına bakılırsa, o gömleği giymediği zamanlarda, büyükbabası pek o kadar gerçekmiş gibi görünmüyordu.

Theodor, "Durum nasıl?" diye sordu Hugo'ya. Hugo yorgun görünüyordu. Zayıflamıştı da. Cevap olarak, omuz silkmekle yetindi.

Elisabeth onun tabağına ikinci bir pasta dilimi koydu, "Akşam yemeğine kal, olur mu?" dedi.

Laura anneannesiyle büyükbabasına, sonra babasına baktı, üçünün de yüzündeki hüzün ifadesini gördü. Artık okullu kız olduğu halde, hemen masanın altına girdi. Orası güvenliydi. Tepesinde masanın tahtası vardı. Orayı tıkırdattığında, gülerlerdi her seferinde. Ama tıkırdatmazsa, onun varlığını unuturlardı belki. Onların konuşmalarını dinleyebilirdi. Masa örtüsünün katları o sesleri boğuklaştırsa bile, konuları tam anlayamasa bile... Ama o ürküntü, o dehşet duygusu, yine de ulaşırdı ona.

Babasının, "Burada ne olursa olsun," dediğini duyuyordu. "...ki korkarım hoşlanmayacağımız daha pek çok şey olacaktır... bana her zaman güvenebilirsiniz. Kimse beni zorlayıp siyaha beyaz dedirtemez!"

Laura babasının, "Bana her zaman güvenebilirsiniz," demesinden çok hoşlanıyordu. Ama bunun hemen ardından, yumruğunu masaya indirdiğini de duydu.

"Olaylar düzelmeden önce daha kötüye gidecektir. Dişimizi sıkıp dayanmak zorunda kalacağız. Ve bana güvenebilirsiniz!" Bunu tekrar söylüyordu. Söylemekten utanır gibiydi... ama Yahudi olmayan birinin, Yahudi evine ziyarete gitmesi, daha şimdiden bir cesaret gösterisi haline gelmişti.

Laura daha fazla dayanamadı. Eliyle masayı tıkırdattı.

Hugo, "Bu da ne olabilir?" dedi. Beş küçük, sıcacık parmağın pantolonuna tırmanmakta olduğunu hissetti. "Bir fare herhalde, ya da belki bir sincap!"

Laura masanın altından kıkırdayarak çıktı. "Haydi, Ludo oynayalım!"

Büfeye doğru yürüdü. Oradaki çekmecelerden biri bu tür oyunlarla doluydu. Oynadılar... Laura kazandı.

* * *

O sıralarda bir ara Ferdinand, Luise'le Stephanie'yi çalışma odasına çağırdı, onlara gerçek annelerinin kim olduğunu nihayet açıkladı. Annelerinin genç yaşında, birdenbire, trajik biçimde öldüğünü söylemekle yetindi.

Stephanie, "Demek hepsi doğruymuş!" dedi. Birdenbire kendini çok rahatlamış hissetti. İçinde bir şeyler yerine oturuyordu.

Luise okulu yeni bitirmişti – zaten Ferdinand da açıklamasını daha fazla geciktiremeyeceğine o yüzden karar vermişti. Luise pek kardeşi kadar heyecanlanmadı. "Ben yine de Bella'yı annem saymaya devam edeceğim," dedi.

"Elbette, elbette." Ferdinand onların elini tuttu. "Anneniz Magda harikulade bir eş ve çalışma arkadaşıydı."

Nasıl öldüğüne girmedi. Masasının çekmecelerinden birine eğilip kilidini açtı, Magda'nın iki resmini çıkardı. Luise ile Stephanie, babalarının gözlerindeki yaşları gördüler.

"Onu ifade edemeyeceğim kadar çok sevdim," diye fısıldadı Ferdinand.

Stephanie gerçek annesinin resmini yatak odasında bir yere dayadı, uzun uzun karşısında durup o resme baktı.

Luise hemen gidip Bella'yı buldu, ona sarıldı. "Babam demin bize annemizi anlattı," dedi. "Ama sen çok daha gerçeksin." Bella'yı iki yanağından öptü. "Bizim vaftiz edilmiş Yahudi olmamız seni hiç rahatsız etmedi, değil mi?" diye sordu.

"Etse babanızla evlenir miydim?"

Kızın sevgisi Bella'nın yüreğini ısıtmıştı. Ferdinand'la evlenmesinin, ailesinden kopmasına yol açtığını anlatmadı. Babası artık Nazi Partisi'nin kodamanlarından biri olmuştu. İkizler koşarak geldiler. Lola da, Freida da, BDM'ye katılmışlardı. Kısa kahverengi ceketleriyle pek şık duruyorlardı. Henüz onlara soylarıyla ilgili soru sorulmuş değildi.

Stephanie okulu bırakmaya can atmaktaydı. Savignyplatz'daki evden de kurtulmak istiyordu. Ailesinin onunla geçinmekte zorluk çektiğinin farkındaydı. İkizler resmen kötü davranıyorlardı ona. Yahudi'ye benziyor diye, onunla aynı kaldırımda bile yürümüyorlardı. Her gece, yatmadan önce Magda'nın fotoğrafının önüne diz çöküyor, dua edip ondan yardım istiyordu. Sevilme ihtiyacı Ferdinand'da da vardı. Bu durum baba-kızı birbirlerine yaklaştırmaktaydı.

"Devlet kiliseye giderek daha çok karışıyor," dedi babası ona. "Bekenntniskirche, devletin yönettiği kiliselerle bağlarını koparma tehdidinde bulundu."

"Yani?" Stephanie bunun ne anlama geldiğinden emin olamamıştı.

"Bekenntniskirche'nin yedi yüz papazı, ırkçı yasalara karşı geldikleri için tutuklandılar, bazı bağımsız ilahiyat okulları da kapatıldı. Artık hiçbir yer güvenli değil, hiçbir yer!"

Stephanie babasına yaklaştı, onun ellerini kendi avuçlarına aldı. "Güveni kendi içimizde aramalıyız," dedi. Bunu ömrü boyunca yapmak zorunda kalmıştı.

Ferdinand, "Seni bu düşüncelerle üzmemem gerekir," diye mırıldandı, gözlerini açıp kızına baktı, onu alnından yavaşça öptü, o da başını bir anlığına babasınınkine yasladı.

Luise son zamanlarda Stephanie ile babasının her zamandan fazla birlikte olduklarının farkındaydı. Kili-

seye gitmekle ilgili bir durum vardı ortada. Luise babasının hoşuna gitsin diye gidiyordu kiliseye. Stephanie ise, gerçekten orada bir anlam bulduğu için gidenlerdendi. Tüm güçlere sahip bir Tanrı, Luise'e göre mantıklı değildi. Asıl gücün, türlü fırıldaklar çevirip önemli mevkilere gelmeyi başarmış insanların elinde olduğundan emindi. Yakında kiliseye gitmemek için bir bahane bulmak niyetindeydi. Madrid'de bir doktor ailesinin çocuklarına bakmak üzere yola çıktığında, aradığı bahane de kendiliğinden bulunmuş oldu. O doktor ailesiyle onu Ferdinand tanıştırmıştı.

Kızlarına gerçek annelerinin kim olduğunu açıkladığı gün, Ferdinand Bella'yı yine yatağına davet etti. Aylardır bunu ilk defa yapıyordu.

Bella uysal davranıp geldi. "Kızların sonunda annelerini öğrendiğine sevindim," dedi. "Numara yapmaktan nefret ediyordum!"

"Gerçeğin nerede bitip numaranın nerede başladığını bilmek her zaman kolay değildir," diye karşılık verdi Ferdinand. Ama bu düşünceler Bella'nın anlayabileceği türden şeyler değildi. Magda olsa, anlardı. Şafak sökene kadar konuşurlardı bu konuda. Sonra Ferdinand sevişirdi onunla. Gerçekten sevişirdi... fiziksel çaresizliği gidermek gibi değil. Ama yine de, Bella olmasa şu anda kendini kaybolmuş gibi hissedecekti.

Onun saçlarını okşadı, söyleyecek iyi bir şey bulmaya çalıştı. Bulamadı. Ama önemi de yoktu, çünkü Bella uykuya dalmıştı bile. Ferdinand uyuyamadı. Yataktan kalktı, yüzüne biraz soğuk su çarptı, yatak odasından çıkıp çalışma odasına geçti.

Bir defterle kalem çıkardı, ilk mısra için ilham bekledi. Bu şiirin ifade edeceği şey... o şey... aslında onun ne olduğunu bilemiyordu. Ama sessizlik içinde ilham beklerken, görebildiği tek hayal, babasının o sevimli gülümsemesi oldu. Louis'yi düşünmeyeli çok ol-

muştu... hiçbir zaman tam anlamıyla tanıyamadığı babasını... ama o hayali bir türlü şiire çeviremiyordu.

Şafak sökerken uyandı. Başı masaya düşmüştü. Boynu ağrıyordu. Yatak odasına döndüğünde, Bella da yeni uyanmaktaydı. Ferdinand, "Uyuyamadım, bari laboratuvara erken gideyim," dedi.

Bella yataktan fırladı. Kahvesini içirip poğaçasını yedirmeden onu işe yollamak doğru olmazdı. Ama kahvaltı bittiğinde Ferdinand birdenbire, "Hayır, bugün gidemem!" deyiverdi.

"O neden o?"

"Çünkü ben..."

Bella onun kül gibi sararmış yüzüne baktı. "O halde bir gün dinlen. Çok fazla çalışıyordun, bugünü Luise'le geçir... İspanya'ya gittiğinde onu bir koca yıl göremeyeceğiz!"

"Yapamam; ben mutlaka..." Ferdinand bacaklarını pelte gibi hissediyordu ama yine de kendini zorlayıp ayağa kalktı.

"Kravatın çarpılmış." Bella kravatı düzeltirken Ferdinand, hiç âdeti olmadığı halde, onun yanağını okşadı.

Laboratuvarda hayat giderek zorlaşıyordu. Sabahları oraya vardığında henüz hiç "Heil Hitler" dememişti, yavaş yavaş bu eksiklik fark edilmeye başlıyor, insanlar bunu konuşuyordu. Ama yine de, araştırmalar iyi gittiği sürece bana bulaşmazlar, diye düşünmekteydi. Her şeyi özetleyen bir rapor yollamıştı, şimdi ne zaman yayınlanacağına ilişkin haber bekliyordu. Yeni asistanı parlak bir gençti. Yapılan işe büyük bir hevesle sarılmıştı. Aynı zamanda da hevesli bir Parti üyesiydi.

Ferdinand oraya vardığında vakit her zamankinden erkendi, ama asistanını laboratuvar kapısının dışında bekler buldu. Delikanlıya seslenerek, "Merhaba! Kilitli mi kalmış?" diye sordu.

Asistanı, "Heil Hitler!" dedi.

"Evet, evet, haydi işe koyulalım." Ferdinand onun yanından geçmeye çalıştı.

"Bir dakika lütfen, Herr Doktor, Direktör sizi görmek istiyor!"

"Sonra olsa olmaz mı? Bu saatte Direktör'ün gelmiş olduğundan emin misin?"

"Evet, eminim ve hayır, Herr Doktor, daha sonra olmaz. Bu taraftan lütfen!" Sanki Ferdinand yolu bilmiyormuş gibi, sanki birbirlerine yabancıymışlar gibi... tüm fikirlerini paylaştığı asistanı, eliyle koridorun ucunu işaret etmekteydi.

"Soyunuzla ilgili meseleler, biliyorsunuz." Direktör çok anlayışlı davranıyordu. "Yetkililerden gelen bir talimat. Vaftizli Yahudiler de onlara göre Yahudi sayılıyor!" Elindeki kâğıdı utangaç bir ifadeyle tekrar tekrar okur gibi yapıyordu. "Hmm, hmm, anlıyorsunuz: baba Yahudi, anne Yahudi..."

"Ama..." Ferdinand gösterilen sandalyeye oturmamıştı. "Irkımın ya da dinimin yaptığım araştırmayla ne ilgisi var?"

"Aradaki mantık bağlantısını ben kendim de anlayamıyorum, ama işin özü, ki bundan kaçmak istesem de bir yolu yok, gitmenize izin vermek zorundayız."

"Gitmeme?"

"Asistanınız işi devralmaya aşağı yukarı hazır sanırım..."

"Ama ben gitmeye hiç hazır değilim." Ferdinand öfkeden tir tir titriyordu.

Direktör ayağa kalktı, elini Ferdinand'ın omzuna koydu. "Bunun olacağını bekliyordum; Enstitü'nün çalışmalarını güvene almak zorundayız. Eğer Yahudi kökenli insanları istihdam ettiğimi anlarlarsa..." Direktör elini gırtlağının önünden geçirdi, sonra devam etti: "Eşyalarınızı hazırladık, hemen götürebilirsiniz. Laboratuvara girmenize gerek yok..."

"Kendi laboratuvarıma!" Ferdinand boğulur gibi olmuştu.

Adam Ferdinand'a kahverengi bir zarf uzattı. Raporu iade ediliyordu.

"Söylemek zorunda olduğum bir tek şey var..." Direktör kelimeleri bulmakta zorlanıyordu.

Ferdinand, "Hiçbir şey... söylenecek hiçbir şey kalmadı!" dedi. Sesi sanki kendisine ait değildi.

"Kişisel bir şey değil, bunu anlıyorsunuz, değil mi? Direktör elini uzattı, sonra vazgeçti, kolunu kaldırıp "Heil Hitler!" dedi.

Ferdinand orada bir an hiç hareket etmeden dursa, kâbusun sona ermesini, uykudan uyanmayı umuyor gibiydi.

Direktör onu omuzlarından tutup kapıya doğru döndürdü. Kapıyı açtığında, dışarıda laboratuvar yardımcılarından birini, yanında iki büyük paketle bekler buldular.

"Heil Hitler. Herr Doktor, bunlar özel eşyalarınız – kitaplar bunda, laboratuar gömlekleriniz şunda. Heil Hitler!" Delikanlı görevini mükemmel yapıyordu.

Ferdinand paketleri alırken de kâbus devam etti. "Lütfen burayı imzalayın, Herr Doktor." Çocuk makbuz defterini uzatıyordu.

Direktör, "Formalite yalnızca," diye mırıldandı. "Kayıtları düzgün tutabilmek için." Sonra laboratuvar yardımcısına, Herr Doktor için bir taksi çağırmasını söyledi, topukları üzerinde döndü, kendi odasına doğru uzaklaştı.

Ferdinand'ın şoföre verdiği adres, annesinin eviydi. Taksi Oranienburgerstrasse'de duruncaya kadar, ne yaptığının farkına varamamıştı.

"Geldik, bayım," dedi şoför.

"Ha, evet, tabii." Ferdinand kafasını toplayıp adama Savignyplatz'a çekmesini söyleyemedi.

Arabadan indi, parayı ödedi.

"Paketlerinizi unutmayın, bayım... amma dalgınsınız! Biliyor musunuz, profesörün biri yumurtasını öpmüş, kaşıkla karısının başına vurmuş. Ha, ha, ha!"

Ferdinand adama boş boş baktı. "Ben... ben... ben..." diye söze başlamaya çalıştı. Çaresizlik içindeydi.

"Paranızın üstünü unutmayın!"

"Teşekkür ederim, teşekkür ederim. Ben biraz..."

"İyi günler bayım." Taksi uzaklaşıp gitti.

Adamın giderken "Heil Hitler" dememiş olduğunu Ferdinand ancak çok sonra fark edebildi.

Annesi onu içeri aldığında, kollarını sıvamış, gri elbisesinin üstüne çiçekli önlüğünü takmıştı. "Bu saatte hangi rüzgâr attı seni buraya? Biz gümüşleri ovuyoruz!"

"Biz" dediği, kendisi ve yardımcısı Helga'ydı.

"Onlar ne öyle?" Rebecka paketlere bakıyordu.

"Anne, ben oturmak zorundayım!"

Rebecka garip bir durum olduğunu anlamıştı. Sıvalı kollarını indirdi, önlüğünü çıkardı.

"Helga birazdan bize bir öğle yemeği hazırlar. Ciğer ezmesinden biraz var..."

Ferdinand başını iki yana salladı. "Bana bir içki lazım!"

"Bu saatte mi?" Rebecka kendini tutamamış, bunu ağzından kaçırmıştı. Ama oğluna yine de bir kadeh vişne likörü verdi. Evde içki olarak başka bir şey bulundurmazdı. "Şimdi bana olup biteni anlat!"

"Önce lütfen bir kadeh daha içeyim!"

Rebecka kendine de bir kadeh aldı.

Ve Ferdinand demin başına gelenleri ona anlattı.

"Aman, vaftiz olman ne çok işe yaramış!" diye patladı Rebecka. Ardından gözyaşlarına gömüldü. "Neler oluyor? Ne yapacağız, ne yapabiliriz? Ne yaptık da bunları hak ettik?"

Ferdinand onun kahverengi karaciğer lekeleriyle

dolu elini avucuna aldı, okşadı. "Hiçbir şey, anne, hiçbir şey yapmadık! Hepsi bu çılgın hükümetin yüzünden!"

Helga mutfaktan, "Ciğer neredeyse oldu, sofrayı kurayım mı?" diye seslendi, daha onlar cevap veremeden, elinde bir tepsi dolusu malzemeyle odaya daldı. Rebecka'nın durumunu görünce olduğu yere çakıldı, hareketsiz kaldı.

"Biri mi öldü, Gna Frau?"

Ana-oğul, başlarını iki yana salladılar.

"Neyse, ona şükür bari. Demek o kadar bir şey kötü değil!"

Rebecka birdenbire, "Oğlum Enstitü'deki görevinden, ırkı yüzünden atıldı," dedi. Sesinin kontrolünü geri kazanmıştı.

"Irkı yüzünden mi?" Helga sofrayı kurmaya başlamıştı.

Ferdinand, "Herhalde farkında değilsin..." diye söze başlayacak oldu.

"Farkına varmak mı?" Helga çatal bıçakları yerleştirdi, sonra doğrulup onlara döndü. "O kahverengi gömleklilerin kalkıp... kalkıp..." Cümleyi yarım bıraktı, yenisine başladı. "Bilmenizi istiyorum, Gna Frau, Gna Herr, bana güvenebilirsiniz, ne zaman ihtiyacınız olsa ben buradayım. İşler sarpa sararsa da..."

Daha nasıl sarpa sarabileceğini üçü de bilmiyorlardı.

"Evet, işler sarpa sararsa, benim birikmiş birkaç kuruşum var..."

"Çok duygulandım," dedi Ferdinand.

Helga yemekleri getirdi. Rebecka da, Ferdinand da, masaya yaklaşmadılar.

"Yiyin, soğumadan yiyin." Helga sandalyeleri geri çekip yol açtı.

Onu memnun etmek için oturdular, ama birer lokmadan fazla yiyemediler.

"Mesele küçük düşmek... utanç... üstelik Direktör bana, 'kişisel bir şey değil' deme cesaretini de buldu!" Ferdinand peçeteyle dudaklarını sildi ama aslında silinmeye ihtiyacı yoktu.

"İstedikleri o, tabii. Ama bunca yıldan sonra seni kapı dışarı etmeleri inanılacak şey değil! Onca başarından sonra! Hem de hiç uyarısız..." Rebecka kısa bir sessizlikten sonra devam etti: "Ne kadara ihtiyacın olduğunu söyle bana! Henüz Helga'nın biriktirdiklerine el sürmek zorunda değiliz!"

Durumun ciddiyetine rağmen, anne-oğul birbirlerine gülümsediler. Ferdinand, Rebecka'nın parasının kendi sandığından fazla olduğunu anlıyordu. Ama yine de, "Yo, herhalde şimdilik idare edebiliriz," dedi. "Bella çok idarelidir... ama ona haberi verdiğimde ne diyecek, bilemiyorum."

"İlk bana geldiğine memnunum," dedi Rebecka.

"Evet, ama artık eve gidip ona söylemeliyim." Ferdinand annesini öpüp veda etti.

Rebecka birdenbire, "Tanrı bize güç verecek," dedi. Oysa Tanrı'yı düşünmeyeli öyle uzun zaman olmuştu ki!

"Ne verse hepsine ihtiyacımız olacak!"

* * *

Savignyplatz'a döndüğünde Ferdinand kendini hiç de güçlü hissetmiyordu. Bella ise, durumu sakin karşılayabilecek halde değildi. Önce Ferdinand'ın vaftiz sertifikasını görmek istedi.

"Vaftiz olmak, ırksal kalıtımı değiştirmez," dedi Ferdinand.

"Yapabileceğimiz bir şeyler olmalı!"

Ama yoktu.

Bir ay sonra Ferdinand, diyabetle ilgili araştırmalarını, asistanının adıyla yayınlanmış gördü. Kapağın-

da da kabartma bir gamalı haç vardı. Bu konuda da yapabileceği hiçbir şey yoktu.

"Hayatımın çalışması!" diyordu tekrar tekrar.

Bella, "Theodor'u görmeye gittin mi?" diye sordu.

Kendisi Friedrichstrasse'den uzak durmuş, Magda'nın yerini aldığı için orada kendisini bağışlamayacaklarını hissetmişti. Theodor'la Elisabeth'in aklına başka şeyler geleceğini, Yahudi oldukları için Bella'nın onlardan uzak durmaya çalıştığını sanacaklarını hiç düşünmemişti. Belki de tâ içinde bir yerde, Friedrichstrasse'ye gittiği görülürse ikizlerin durumu tehlikeye girer diye korkmuş olabilirdi. Ama ne olursa olsun, Ferdinand'ın onlardan uzak kalmasına gerek yoktu. Theodor geçmişte ona çok iyi davranmıştı. Ama Ferdinand karamsardı.

"Theodor benim için ne yapabilir ki? Herhalde onun da kendi sorunları olacaktır. Benim işim bitik, yolun sonu artık benim için!"

Bella yine de sağlam sayılırdı, yıkılmamıştı. Ferdinand'ın "çok sefil durum" dediği şey, onun çocukluğunda alıştığından fersah fersah ilerde sayılırdı.

Ferdinand olup bitenleri anlatmak için papaza gittiğinde, Tanrı'nın adamı anlaşılmaz bir şeyler mırıldanmakla yetindi. Zavallı adam besbelli hükümetin yanlış anlayacağı bir şey söylememeye çalışıyordu. Yerin kulağı vardı ne de olsa.

Ferdinand, o sıra sarılık geçiriyor oluşunda da Tanrı'nın iradesini göremiyordu. Zamanının çoğunu, çalışma odasındaki şezlonga uzanmış durumda geçiriyor, elindeki kalemi kâğıda pek sürmüyordu. Cildi kaşıntılar içinde, kolları bacakları yerinden kalkamayacak durumdaydı. İkide bir, gök mü gürlüyor diye soruyordu, ama fırtına onun kendi içindeydi. Büyük bir suçluluk kasırgasına kapılmıştı. Yıllar önce çözümlediğini sandığı konularda: Sevgili tatlı Magda... onu nasıl öyle

kendi başına bırakabilmişti... her şeyini ona borçluydu... evet, belki Tanrı onu bu yüzden cezalandırıyordu. İlk karısı konusunda bu kadar kör oluşundan ötürü. Bağışlanmak için dua ediyordu, ama hayatında ilk defa olarak, kime ya da neye dua ettiğinden emin olamıyordu. Kuşku bulutu her şeyin üzerini örtmekteydi.

"O kadar dertlenme. İdare ederiz," dedi Bella.

Ama Ferdinand'ın hayattan beklediği, "idare etmek" değildi. "Ben yaşamak istiyorum!" diye feryat etti.

Ailesindeki kadınlar, onun bu yakınmalarına dayanmayı zor buluyorlardı.

Luise, Bella'ya, "İspanya'ya gitmeyeyim istersen!" dedi.

"Mutlaka gitmelisin. O iyileşecektir. En azından, sarılık geçecektir. Ondan sonra da ona yapacak bir şey buluruz. Keşke Theodor'la temasa geçse. Galiba Friedrichstrasse'dekilerin bu olanlardan haberleri bile yok!"

"Ben Madrid'e gitmeden önce veda etmek için oraya uğrayacağım. Söylerim onlara... ama herhalde Theodor da hiçbir şey yapamaz, değil mi?"

Bella omuz silkti, sonra beklenmedik bir şey yaptı, başını mutfak masasına dayayıp ağlamaya başladı.

"Yapma, anne, lütfen yapma!" Luise, Bella'nın kontrolünü kaybettiğini ilk defa görüyordu. Utanç duyuyordu bundan.

"Rahat bırak beni... yalnızca birkaç dakika..."

Yavaş yavaş Bella kendine geldi, gözlerini kenarı dantelli mendiliyle sildi. O mendili Elisabeth işlemişti ona.

"Madrid'e gitmiyorum, burada kalıyorum!" dedi Luise tekrar. "Dikiş kursuna hemen başlıyorum." Onu da Bella ayarlamıştı. İnsan nereye giderse gitsin, her zaman ihtiyaç duyacağı bir beceriydi.

"Hayır, gidiyorsun!" Bella'nın sesi kesindi. Sonra nadir gösterdiği fiziksel bir şefkatle Luise'in yanağını okşadı. "İyi bir kızsın sen; her zaman öyle oldun," dedi.

* * *

Luise geldiğinde Theodor ona çok iyi davrandı. Seyahat etmenin zihni ne kadar geliştirdiğine ilişkin cesaret verici sözler söyledi, ona yardımcı olsun diye de cömert bir çek uzattı.

"Babanın istediği her şeyi yapamayacağının farkındayım," dedi.

"O halde biliyorsunuz, öyle mi, Theodor Enişte?"

Theodor başıyla evetledi. "O tür haberler çabuk duyulur. Onunla konuşmayı çok isterdim, ama kendisi benimle temas edene kadar bekleyeyim dedim. Zaten benim de yapabileceklerim pek sınırlı."

Aslında Theodor'un Ferdinand'ı görmek için hiçbir adım atmaması, onu utandırmamak içindi. Baştan beri Yahudi olmanın dışında özentiler beslememiş bir aileyle teması, ona zorla empoze etmek istememişti.

"Sizden bir haber almak babamın çok hoşuna gider," dedi Luise... ama aslında bundan pek de o kadar emin değildi.

Ferdinand'ın sarılığı iyiye gitmiyordu. Şezlongda yatıyor, okuyormuş, yazıyormuş gibi yapıyordu, ama çoğu zaman gözleri kapalıydı. Bella elinde yiyeceklerle geldiğinde, elini sallayıp ona gitmesini işaret ediyordu. İkizler ayaklarının ucuna basarak odaya girdiklerinde tek yaptığı, "Benim zavallı küçük kızlarım, zavallı küçük kızlarım," diye mırıldanmak oluyordu. Onlar da sessizce çıkıyorlar, kendilerini çok sefil hissediyorlardı.

Stephanie hemşire olmaya kesin karar vermişti. Babasının her şeye rağmen ona bir eğitim hastanesinde yer bulabileceğini umuyordu, ama o bunu kesinlik-

le reddetmekteydi. "Sana ancak zararım dokunur; beni bu işlerin dışında bırak!"

Bella ona hiç haber vermeden, Ferdinand'ın Enstitü'deki eski Direktörüyle konuştu. Olup bitenlere rağmen, onun iyi bir insan olduğunu biliyordu. Zorlamışlardı adamı.

Direktör telefonda, "Çok zor günler yaşıyoruz!" dedi. Ama yine de Stephanie'ye gerekli eğitimi alabilmesi için bir iş buldu.

Zaten Bella'ya da onunla ilişki kurma cesaretini veren şey, zor günler yaşıyor olmalarıydı. Adım atmayan, bir şey kazanamaz, diye düşünmekteydi. Dayanacaklardı. İkizler o gün okuldan döndüklerinde, ellerine birer kocaman vanilyalı dondurma tutuşturulduğunda şaşaladılar. Stephanie'ye de bir dondurma vardı. Bella kendine almadı.

* * *

Stephanie'nin hemşire öğrenci yurduna taşınmasından önceki pazar günü, Ferdinand kendini zorlayıp şezlongundan kalktı, bir şişe Sekt açtı, "Henkersmahlzeit"[1] diye bir şeyler mırıldandı. Bu deyim, Üçüncü Reich öncesinden kalma bir deyimdi. Ayrılışların öncesinde yenilen yemek için kullanılırdı. Stephanie, keşke bunu ifade etmenin daha neşeli bir yolu olsaydı, diye düşünmeden edemedi. Ne de olsa, çok geçmeden yine aileyle birlikte yemek yemeye gelecekti.

Luise haber vermeden Madrid'den dönmüştü. İspanya'da iç savaş çıkmıştı çünkü. "Korkunç bir şey," diye anlatıyordu. "Bir gün komşularınla dostsun, ertesi gün onları tanımazdan gelmek zorundasın, çünkü düşman sayılıyorlar. Çocuklar bir türlü anlayamıyor durumu!"

[1] Cellat yemeği. (Ç.N.)

Ferdinand, "Lanet olası bolşevikler!" diye söylendi. Luise de, Stephanie de, babalarının durumunun giderek daha beter olduğu kanısındaydılar. Eskiden dimdik yürürken, şimdi yığılmış gibiydi. Bella'nın sessiz sitemlerinden kurtulmak için (karısı artık doktora gitmesini söylemekten bıkmıştı) evinden çıkıp fen kütüphanesine, kiliseye gidiyor, sonra eve dönüyordu... ama aklını kitaplara da, dualara da veremiyordu.

Bir gün tâ Nikolaikirche'ye kadar yürüdü. Orası Berlin'in en eski kilisesiydi. Ama vardığında, binanın her yanına gamalı haç bayrakları asılmış olduğunu, Hitler Gençliği kabadayılarının çevrede dolaştığını gördü. İçeriye girmeye kalkışmadı. Savignyplatz'a döndüğünde ter içindeydi. Kendini yatağına attı, bir daha da kalkmadı.

Ateşi yükseliyordu. Sayıklamaya başlamıştı. Annesini çağırttı. Rebecka puflayıp hıçkırarak geldiğinde (hayli kilo almıştı), Ferdinand onu tanımadı.

Rebacka, Bella'ya, "Doktor tekrar ne zaman geliyor?" diye sordu.

"Doktor istemiyor!"

"Hemen doktor bulun!" diye bağırdı Rebecka. Sonra daha sakin bir sesle, "Yo, durun, ben bulurum!" dedi.

Dr. Herzfeld'i çağırdı. Ferdinand'ı doğurduğundan beri Rebecka'ya hep o bakmıştı. Doktor gelir gelmez, hemen Rebecka'yla Bella'ya çıkmalarını söyledi, hastayla yalnız kalmak istedi.

Yatağında sırtüstü, hareketsiz yatmakta olan Ferdinand'ı muayene ettikten sonra, "Ferdinand, beni duyuyor musun?" diye seslendi.

Ferdinand gözlerini açtı, ama hiçbir şey söylemedi.

"Dinle beni: İyileşebilirsin. Eğer istiyorsan. Çok hastasın, ama umutsuz durumda değilsin. Sana bakacak karın, annen, kızların var, ama senin de onlara yar-

dım etmen gerekiyor. İyileşmeyi istemiyorsan, o zaman iyileşemezsin. Tabii her şey Tanrı'ya kalmış, ama Tanrı'nın da senin yardımına ihtiyacı var!"

Ferdinand gözlerini kapattı.

Dr. Herzfeld bir reçete yazdı. Odadan çıkarken, "Eğer ölürsen, Nazilerin şapkasına bir tüy daha dikilmiş olur, o kadar!" dedi. Reçeteyi Bella'ya verdi.

"Evet?" diye sordu Rebecka.

Herzfeld, "İyileşebilir," dedi. Ama, "Belki de iyileşmez," demedi.

Rebecka'nın çenesi titriyordu. "Tekrar gelecek misiniz?"

Doktor onun elini kendi avuçlarına aldı. "Öbür gün biz Tel Aviv'e kalkan gemiye biniyoruz," dedi. Yüzüne bir sevinç ifadesi gelmişti.

"Siz de mi?" diyebildi Rebecka.

* * *

İlacın Ferdinand'a bir yararı olmadı.

Bella, hemşire eğitim hastanesinin yurdundan Stephanie'yi telefonla aradı. "Baban ölüm döşeğinde," dedi.

Stephanie buna pek inanmadı, ama Ferdinand'ı gördüğünde, ellerinin yatak örtüsü üzerinde nasıl cansız durmakta olduğunu fark ettiğinde, söylenenin doğru olduğunu anladı.

"Babaannem nerede?" diye sordu.

"Onu istiyor, geldiği zaman da tanımıyor. Babaannen onu böyle görmeye dayanamıyor. Doktor da Filistin'e gitti!"

"O halde babam hastaneye kaldırılmalı," dedi Stephanie.

Bella başını iki yana salladı. "Rahat bırak onu. Belki de böylesi daha iyi!" Stephanie şoka kapılmıştı.

"Bunu nasıl söylersin?"

"Eh, hayatta nesi kaldı ki!"

Ferdinand gözlerini açtı, "Luise'i çağırın," diye fısıldadı.

Luise geldiğinde Ferdinand, Bella'ya, odadan çıkmasını söyledi. Önce Luise'e, sonra Stephanie'ye baktı, büyük bir çabayla ellerini onlara doğru uzattı. "Anneniz..." dedi zor duyulabilen bir sesle. "Magda..." derin derin içini çekti. Yüzünde beliren gülümseme, babası Louis'nin gülümsemesine çok benziyordu, ama Rebecka odada olmadığı için bunu göremedi.

Huzur içinde öldü.

Bella ile ikizler onu bir daha sağ göremediler.

Bella odadan çıkarıldığı için gücenmişti. Ferdinand için her zaman, elinden gelen her şeyi yapmış biri olarak, sonunda da yanında olmayı hak ettiğini düşünüyordu. Cenazeden kısa bir süre sonra, Luise'le Stephanie'ye annelerinin hangi nedenle öldüğünü anlattı. Magda'nın aslında Ferdinand'ın dediği gibi bir azize olmadığını da anlasalar iyi olurdu. Tabii Bella yine de, kızlara bunu söylemenin çok yanlış olduğunun farkındaydı. Çok yanlış ve çok zalim bir hareketti. Ama zaten her tarafta bir iyi yüreklilik kıtlığı kol geziyordu.

Stephanie, Luise'e, "Ona inandın mı?" diye sordu.

Luise başıyla evetledi.

Bir daha bu konuyu hiç konuşmadılar.

Ferdinand'ın ölümünden sonra, Bella birkaç hafta boyunca Rebecka'yı ziyaret etmekten kaçındı. İkizleri Nazi casuslarından korumak için planlar yapmakla meşguldü. "Mischlinge Ersten Grades"di[1] çocuklar. Sonunda kayınvalidesini ziyarete gitme fırsatı bulduğu zaman, Rebecka kollarını açıp ona uzattı.

"Geleceğini umuyordum, hayatım. Neler çektiğinin farkındayım. Hâlâ çekiyor olduklarının da! Tabii ki

[1] Naziler döneminde kullanılan bir terim: Yarı Yahudi (babanın Yahudi, annenin Alman olması halinde) ailelerde birinci kuşak melez. (Y.N.)

ikizlerin en önde gelir. Eğer Yahudi babaannelerini ziyaret etmekten utanç duyacaklarsa, buna mecbur değiller!"

"Ama sizi çok seviyorlar!" dedi Bella.

"Onun konuyla ilgisi yok bugünkü durumda."

Vedalaştıkları sırada Bella onu öperken, aklına Ferdinand'ın elbiseleri geldi. "Onları ne yapayım?" diye sordu.

"Hugo," dedi Rebecka. "Üstüne tam olurlar. Hugo'nun küçük Laura'yı ne kadar sevdiğini Elisabeth'den hep duyuyorum. Aileye de çok yakın. Bu günlerde geçimini sağlamakta da büyük zorluk çekiyor." Kısa bir sessizlikten sonra devam etti: "Göreceksin, bu çılgınlık da geçecek. Almanya dünyanın en uygar ülkelerinden biri!"

Ama çılgınlık geçmiyordu. Tersine, hız kazanıyordu.

* * *

Ferdinand'ın giysileri geldiğinde Hugo karışık duygular hissetti, ama para sıkıntıları hiç bitmek bilmiyordu. Arkadaşı Rudi ona ancak pek küçük işler verebiliyordu. Günlerden bir gün Rudi elinde Olimpiyatlar için biletlerle geldi. Dünya nasıl da tersine dönmüştü! Eskiden Rudi'ye bedava bilet veren hep Hugo olurdu.

"Çocuğunu götür," dedi Rudi ona. "Hayatının fırsatı!"

Birlikte birer bira içtiler. Yakasındaki gamalı haç rozetine rağmen, Rudi'yi sevmemek insanın elinden gelmiyordu.

Hugo'nun rozete baktığını o da fark etti. "Benim için hiçbir anlamı yok," dedi. "Ha, bu arada, Hitler'in en sevdiği ressam kim, biliyor musun?"

Hugo başını iki yana salladı.

"Alfred Ziegler. Kasık tüyleri ustası!"

Birlikte güldüler. Eski günlerdeki gibi. Hemen hemen, ama tam değil. Yerin kulağı vardı. Kimin duyabileceğini nereden bilebilirdiniz? Sonra Hugo, içi bulanarak, acaba Rudi benim ağzımı mı yokluyor, diye düşündü. Tabii ki hayır! Bunu düşündürebilen koşullar ne kadar korkunç koşullar olmalıydı!

Hugo, Friedrichstrasse'ye ilk gidişinde, Olimpiyat biletlerini çıkarıp cakayla gösterdi.

"Bilin bakalım ne oldu, stadyuma gidiyoruz!" dedi Laura'ya.

Theodor'la Elisabeth kaygılı görünüyorlardı. "Çocuğu götürmekte bir sakınca olmadığından emin misin?"

"Nasıl yani?"

Hugo onların ne demek istediğini bal gibi biliyordu. Tiyatrolara ve sinemalara girmek Yahudilere nasıl yasaksa, stadyuma girmek de yasaktı. Ama biri çıkıp kızına bir laf ederse Hugo... sözün sonunu düşünmedi, ne yapacağını da belirlemedi.

Yan yana yürürlerken herhangi Alman baba-kızdan farkları yoktu. Laura'ya Alman olmanın gururunu yaşatamamak öyle ağırına gidiyordu ki!

Büyükannesiyle büyükbabasının, stadyuma gitmenin tehlikelerine işaret ederken ne demek istediklerini Laura da biliyordu. Tribünde yerlerini ararlarken sağa sola bakıp durmaktaydı. Kahverengi gömleklilerden ikisinin kendisine bakmakta olduklarını sezince, Hugo'nun elini tuttu. Adamların kahverengi gömleklerinin üzerindeki yüzleri, normal insanlar gibiydi. Laura'nın ürktüğünü görünce ona gülümsediler. O da onlara gülümsedi – aynı anda da suçluluk duydu. Yahudiler Nazilere gülümsemezdi. Ama tabii Laura'nın yarı Yahudi olduğunu onlar bilemezdi. Yahudilere buraya girmeyi yasak eden yasayı kimsenin ihlal edeceği

akıllarına gelmezdi.

Ortada geçit töreni yapılıyor, gamalı haç bayrakları sallanıyordu. Führer. Herkes ayağa kalkıp sağ kolunu uzattı: "Sieg Heil! Sieg Heil! Sieg Heil!" diye kükrediler.

Hugo ayağa kalkmadı. Elini Laura'nın dizine sımsıkı bastırdı. "Otur," diye fısıldadı ona. Köpeğe söyler gibi.

Tehlikeli bir davranıştı, ama bir şey olmadı.

Laura oyunları yoğun bir ilgiyle seyretti. Daha önce siyah insanları ömründe görmemişti. O güzel vücutlarıyla neler yapabildiklerini görünce çok şaşırdı.

Hugo, "Annen olsa oyunları çok beğenirdi, değil mi?" dedi.

Laura başıyla evetledi, ama Ruth'un yanlarında olmadığına memnundu. Annesiyle babası bir aradayken kendini çok tedirgin hissediyordu, çünkü artık birbirlerini sevmediklerinin farkındaydı.

VIII

1936 – 1939: BERLİN

Laura'nın gittiği Yahudi okulunun tam karşısında bir Hıristiyan okulu vardı. İkinci sınıfa geçtiğinde Laura'nın Friedrichstrasse'den Auguststrasse'ye kendi başına gidip gelmesine izin verildi. Yahudi çocuklarla ötekiler asla aynı kaldırımdan gidip gelmiyordu. Bunu yasaklayan kanun yoktu ama, var olan diğer kanunlar çocukları böyle davranmaya itiyordu. Laura bazen karşı kaldırıma bakıyor, orada ara sıra biriyle göz göze geliyor, yüzlerde karşılıklı gülümseme gölgeleri oynaşıyordu. Neden ayrı olmaları gerektiğini bir türlü anlayamıyordu. Ama bir keresinde de gözleri üç kahverengi gömlekli çocuğa ilişmiş, çocuklardan biri Laura'ya "Judensau"[1] diye bağırmıştı. Yanındaki arkadaşları kahkahalarla gülmüşlerdi. Laura ondan sonra artık karşı kaldırımdaki çocuklara bakmayı kesti.

Arkadaşlarından annesiyle babasının boşanmış olduğunu hiç saklamamıştı. Bu yüzden kendisiyle oynamak istemezlerse, onlara o şansı tanımak gerekirdi. Başka herkesin annesiyle babası birlikteydi. Ama arkadaşlarına babasının Yahudi olmadığını hiç söylemiyordu, çünkü öyle bir şey söylese, babasını Nazi sanacak-

[1] Yahudi domuz. (Y.N.)

lardı. Komünist olduğunu açıklasa, sınıf arkadaşlarının bunu nasıl karşılayacağından emin değildi. Bu durumda, Shirley Temple filmlerinden, Sirk'ten, Olimpiyat Oyunlarından da söz etmemek gerekiyordu. Bir gün ders aralarından birinde, bir arkadaşı ona annesiyle babasının neden boşandıklarını sordu. Laura içinden, keşke bunu onlara hiç söylemeseydim, diye düşünüyordu. Omuz silkti, arkasını döndü, en iyi arkadaşı Sonya ile seksek oyununa devam etti.

"Baban bir goy, değil mi?"

Onu nereden öğrenmişlerdi?

"Evet, baban bir Nazi goy, değil mi?"

"O Nazi değil, komünist!" dedi Laura.

Oyun bahçesindeki herkes dönüp ona baktı. Keşke bunu ağzımdan kaçırmasaydım, diyordu içinden... ama her an bir şeyleri söylememeye çalışıp durmak da çok zordu. Canı ağlamak istiyordu. Ne yapsa, gerektiği gibi bir insan olamıyordu. Nerede olursa olsun, hep tuhaf durumlara düşüyordu.

Sonya avazı çıktığı kadar, "Kapat gevşek çeneni; kendi işine bak, koca kıç!" diye haykırdı.

Laura bayılıyordu Sonya'ya. Amma güzel kelimeler biliyordu! İki kız kollarını birbirinin omzuna atıp seke seke uzaklaştılar.

Sonya sık sık Friedrichstrasse'ye de geliyordu. Elisabeth de bunu teşvik ediyordu. Laura'nın kendi yaşında arkadaşlara ihtiyacı vardı. Bir gün öğle saatinde, yakıttan tasarruf etmek için tek sos kabında pişirilmiş Eintopfgerich'lerini[1] çiğneyip dururlarken, Sonya'nın annesi, saçı başı dağılmış durumda, kıpkırmızı bir suratla kapıda belirdi.

"Çabuk, Sonya, yalvarırım eve gel; babanı götürdüler!"

Laura kelimelerin anlamını dinlerken, yabancı ak-

[1] Tencere yemeği. (Y.N.)

sanlı Almanca'yı da fark etmişti. "R"leri yuvarlayarak söylüyordu kadın. Cümledeki kelimeler de doğru sıralanmamıştı. Sonya'nın ailesi Polonya'dan daha yeni gelmişti.

Elisabeth, "Ama ne yaptı ki... ne olmuş?" diye sordu.

"Hiçbir şey, hiçbir şey yapmadı... tekmeyle merdivenden yuvarladılar. Bizim gibi Polonya Yahudilerini Almanya'da istemiyorlar. Nereye, nereye istiyorlar ki bizi?"

"Ama bu durum yasalara..." Theodor olayın yasalara aykırı olduğunu söyleyecekken sustu. Aykırı değildi. Doğu'dan yeni gelen Yahudiler hakkında küçümseyici bir bakış açısı benimsediği için şimdi kendinden utanıyordu. Dudaklarını masadaki damasko peçeteyle sildi. "İzin verin, sizi eve ben götüreyim," dedi.

Elisabeth ona gülümsedi.

* * *

Yaz tatilinde Ruth, Laura'yı Thüringen'de bir pansiyona götürdü. Hıristiyan bir kadının işlettiği bir yerdi. Kadının Yahudi konuklara itirazı olmayışı şaşılacak şeydi. Hugo onların kendi köyüne çok yakın bir yere gideceklerini duyunca, Ruth'dan Laura'yı eve götürmesini istemek üzereydi, ama sonra vazgeçti. Zaman uygun değildi. Elisabeth, Laura için beyaz batist bir elbiseyi nakışlarla işlemişti. Ruth da ona masmavi bir mayo almıştı. Bir köşesinde Japon balığı deseni vardı.

"Biz dönerken sen yüzmeyi öğrenmiş olacaksın. Gittiğimiz yere yakın, harika bir açık hava havuzu var!"

Annesiyle havuzda yüzme öğrenmek keyifliydi. Havuza her gün gittiler, ağustos güneşinde her gün biraz daha esmerleştiler. Ruth her gün Laura'nın, belin-

de mantar simidiyle kurbağalama çalışmasını seyrediyordu. İkinci hafta, simit olmadan ayaklarını yerden kesmeyi başardı. Havuz görevlisi, çubuğun ucundaki çemberi (ne olur ne olmaz diye) uzatarak kenardan yürümekteydi. Ama Laura'nın çembere tutunmaya ihtiyacı olmuyordu.

Laura annesiyle bu kadar uzun süre birlikte olmaktan, onun sürekli kendisine gülümsemesinden çok memnundu. Tatil boyunca Ruth'u, yılın geri kalanında gördüğünden daha çok gördü. Üstelik siyasi konuşmalardan da uzaktılar. Karşılaştıkları insanların hiçbiri "Yahudi düşmanlığı", "toplama kampı", "fırtına birlikleri", "göç" gibi tatsız kelimeler kullanmıyordu.

Ruth'la Laura, Thüringer Wald'da yürüyüşlere çıktılar, yaban böğürtlenleri topladılar. Bir gün, ani bir sağanağın sonrasında, yerdeki otlar arasında bir hışırtı duydular, pırıl pırıl, siyahlı turunculu bir semender belirdi. Ruth, Laura'nın elini tuttu. Öyle mutluydular ki! Derken semender yaprakların arasına dalıp görünmez oldu.

Trende Berlin'e dönerlerken hep restoran vagonunda oturdular. Masalar arasındaki yolun öbür yanındaki masada dört subay yemek yiyordu. Onlarla çene çaldılar. Besbelli subaylar onların Yahudi olduğunu anlamıyordu. Laura koskoca iki hafta boyunca o konuyu hiç düşünmemişti. Evet, tatil bitmişti artık.

* * *

Hugo'nun iş bulup çalışmaya şiddetle ihtiyacı vardı. Ev sahibine birkaç haftalık kira borcu birikmişti. Kadının onu dışarı atmayacağını biliyordu, ama onun da geçinebilmek için o kira parasına ihtiyacı vardı. Birkaç kere telefonla Rudi'yi aradı, ama o da hiç evde yoktu. Sonunda bir gün ona sokakta rastladı.

"Aklına bir şey geliyor mu?" diye sorarken, sesinin ihtiyaçlarını o kadar belli etmesine sıkılıyordu.

"Acelem var," dedi Rudi. "Herkes kuyruğunu kurtarsın!" deyip Hugo'nun omzunu tıpışladı, koşarak uzaklaştı.

Hugo eski arkadaşının arkasından baktı, onun köşeyi dönüp kaybolduğunu gördü.

Bedenle ruhu kurtarmak nasıl mümkün olacaktı? Hoş, Hugo'nun ruha falan pek de inandığı yoktu ya! Ama o kelimeleri kullanmak uygun gibi görünüyordu. Asıl içinde ağırlığını hissettiği konu, eğer işler böyle devam ederse, bir yolunu bulup Laura'yı ülke dışına çıkarması gerektiğini bilmesiydi. Onun ikinci sınıf vatandaş olarak büyümesine... ya da daha beterine... izin veremezdi. Berlin sokaklarında yürürken, "Juden underwünscht"[1] ilanlarını her yanda görüyordu. Kudurgan Yahudi düşmanlığının temsilcisi *Völkische Beobachter*[2], her köşede hazırdı. Giderek daha çok sayıda Yahudi şirketi kapanıyor, insanlar kaçıyordu. Başka çıkar yol olmadığı çok belliydi. Bir ara Bad Pyrmont'daki Quaker merkezine uğramıştı. Orada savaş gazilerine tatiller ayarlanıyordu. Hugo böyle etiketlerden nefret ederdi, ama tanım kendisi için de geçerliydi. Orada yaşlıca bir İngiliz kadınla tanışmıştı. Kadın onun gözlerinin içine bakarak, gerekirse onlara güvenebileceğini söylemişti. Bu sözün neleri kapsadığı konusunda Hugo pek de emin değildi. Öğrenmenin vakti gelmişe benziyordu.

Ev sahibinden birkaç gömlek ütüleyip bir-iki düğmeyi dikmesini istedi. Kira borcunu sonunda ödeyebilmişti. Postadan aylar önce yazdığı bir makale için beklenmedik bir çek gelmişti çünkü. Hiç yayınlanmamış bir makale. Ferdinand'ın takımlarından birini giydi.

---

[1] Yahudiler giremez. (Y.N.)
[2] Halk gözlemcisi. (Y.N.)

Balık sırtı desenli. Ona kalsa, böyle bir şey almaya asla parası yetmezdi.

Otobüsle istasyona doğru giderken, genç bir hemşirenin kendisine bakmakta olduğunu fark etti. Çok çarpıcı kahverengi gözleri vardı. Ruth'un gözlerine öyle çok benziyordu ki, Hugo başka tarafa bakmak zorunda kaldı. O güzel gözlere sevgiyle baktığı günler, Cennet Bahçesi kadar uzak bir efsaneye dönüşmüştü. Hemşire yerinden kalktı, gelip onun omzuna dokundu.

"Hugo? Babamın takımını tanıdım! Ne kadar yakışmış sana!" Stephanie'ydi. Babasının giysilerini Bella'nın kime yolladığını biliyordu.

Hugo onu hemen hemen hiç tanımıyordu. Ferdinand'ın kızlarına Friedrichstrasse'de pek seyrek rastlamışlığı vardı. Onunla sıcacık tokalaştı, istasyonun önünde otobüsten indiğinde de Stephanie ona uzun süre camdan el salladı.

* * *

Stephanie o gün Yahudi hastanesine, stajyer ebelik görüşmesine gidiyordu. Hemşirelik sınavını geçmişti. Yeni doğan bebeği annesine ilk veren kişi olmak, insana hayatını en kutsal şekilde yaşama olanağı getirmeliydi. Günün birinde kendi çocukları olmasına ilişkin düşünceleri henüz pek netleşmiş değildi.

Görüşme tuhaf geçti. Stephanie'nin boynundaki haça kuşkulu gözlerle bakıp duran başhemşire, geçmişiyle ilgili sorular sormaya başladı. Hayır, dedi Stephanie, kendisi Yahudi değildi. Kiliseye muntazam devam eden bir Lutheryen'di.

"Yahudı değilsiniz, öyle mi?" Başhemşire ona dudağında ironik bir ifadeyle bakıyordu.

"Babam din değiştirdi..."

"Ha, anlıyorum..." Aynı alaycı ifade.

"Annem de, babam da öldü!"

"Anlıyorum," dedi baş hemşire yine. Bu sefer sesi daha anlayışlıydı. "Eh, tabii yeni yasalara göre, yine de Yahudisiniz. Bu durumda, kursa yazılabilirsiniz. Ama bizim yurtta kalmasanız daha iyi olur, çünkü burası yalnız Yahudi kızları için."

Stephanie oradan çıkınca dosdoğru Friedrichstrasse'ye gitti. Theodor'la Elisabeth orada kalmasına izin verebilirlerdi. Hannah Teyze evlenene kadar ona da çok iyi davranmışlardı. Artık babası da öldüğüne göre, Savignyplatz'da yaşamayı hiç istemiyordu.

Aileyi Friedrichstrasse'de toplanmış buldu. Theodor, elinde bir tutam kâğıtla, yemek salonunda volta atıp duruyordu. Elisabeth'in rengi kül gibiydi. Theodor'a oturmasını söyledi. Dolaşıp durmak hiçbir şeyi değiştirmeyecekti. İçlerinde bir tek Laetitia, sultana pastasından kocaman bir lokmayı sakin sakin çiğneyip durmaktaydı.

Richard da, Beate'siyle birlikte oradaydı. Hannah da... ama Hermann yoktu. Ruth da yoktu.

Stephanie girdiğinde hepsi dalgın bir havadaydı.

"Gel, yanıma otur." Hannah yanındaki sandalyeye tıp tıp vurdu.

Elisabeth, Stephanie'nin fincanına kahve koyarken, "Dün Kulturbund'da[1], antraktta bir Nazi yetkilisi yanımıza geldi, Mozart müziğinin Yahudilerin dinlemesine uygun olmadığını söyledi," dedi. Soluk aldığında göğsü bir kalkıp bir indi, ardından hıçkırıklara gömüldü.

Hannah, Stephanie'ye, "Ama asıl mesele o değil," diye fısıldadı. "Theodor'un doktorluk yapmasına izin vermiyorlar, bu daireyi de boşaltmalarını istiyorlar. Taşınacakları yerin daha uygun..." Hannah'nın sesi titredi. "... onların ırksal düzeyine daha uygun bir yer olması gerekiyormuş."

[1] Çeşitli sanat dallarını bünyesinde toplayan kültür merkezi. (Y.N.)

Stephanie, Hannah'nın konuşurken "onların" demesine dikkat etmişti. Sanki kendisi... Ama sonra, ben olsam ne derdim, diye merak etti! Daha demin o da Yahudi olduğunu inkâr etmemiş miydi?

Laetitia tabağını Elisabeth'e uzattı. "Güzel pastandan biraz daha, lütfen, tatlım!" Dişlerini takmamıştı, ama eskisine göre çok daha uyanık bir hali vardı. Berlin'deki o yerde yaşamak belli ki iyi geliyordu ona.

Richard, "Ne yapabiliriz?" diye sorarken, gerçekçi davrandığının sesinden de belli olmasına çalışıyordu. Beate'yle ikisi, Tiergarten'ın arkasındaki daireyi bir süre önce satmışlardı. Onlara çok büyük gelmişti orası. Richard'ın ofisine yakın yerde, daha mütevazı bir daire bulmuşlardı. Alexanderplatz'a fazla uzak değildi.

Beate kalktı, tabağa bir dilim pasta koydu, köşede okumakta olan Laura'ya götürdü. Laura kitabından başını kaldırdı.

"Sen Yahudi değilsin, değil mi, Beate Yenge? Komünist misin?" diye sordu.

Herkes şaşkın bakışlarını ona çevirdi.

"Amma tuhaf düşünce!" Beate gülümsemeyi başarmıştı.

Laetitia, ağzındaki koca lokmayı çevirmeye çalışırken, "Çocuğun babası komünist, o yüzden soruyor," diye açıklamada bulundu.

Yalnız yemeklere ilgi duyduğunu sandıkları birinden böyle bir açıklama gelmesi, aileyi daha da şaşırttı.

"Ayrıca ben taşınmak istemiyorum! Burada yaşıyorum ben!" Laura ayağa kalkıp masa başındaki büyüklerin yanına yaklaştı.

Elisabeth, "Çocuk her şeyi biliyor!" dedi.

"Her şeyi anlıyor." Theodor'un sesi üzgündü. Elindeki kâğıtları masaya yaydı, okumakta zorluk çeken okul çocukları gibi, işaretparmağını her kelimeye ayrı ayrı dayayarak protokolü okudu.

"Öyle utanıyorum ki!" diye patladı Beate.

Richard kolunu karısına sardı. "Senin utanman için hiçbir neden yok!" diyerek onu dudaklarından öptü.

Laura utanarak sırıttı. Ama insanların birbirini sevdiğini görmek yine de güven verici bir şeydi.

Richard'ın Beate'yi öpmek için pek çok nedeni vardı. Partinin kodamanlarından biri haline gelen fabrika müdürüyle konuşan, ondan arkadaşlarıyla görüşmesini, Richard'ın görevden alınmamasını sağlamasını isteyen Beate olmuştu. Fabrika müdürü, "Eh, isteyen siz olduğunuza göre," diyerek, kendi nüfuzunu kullanmaya söz vermişti. Şimdilik işler iyi gibiydi, ama uzun sürede neler olacağından kimse emin olamazdı. Fabrika müdürü görüşmelerinin sonunda, "Sizin gibi güzel bir kadın, evlene evlene..." diye söze başlamış, cümleyi Beate, "Dünyanın en iyi ve en onurlu adamıyla evleniyor!" diye tamamlamıştı.

Dünyanın en iyi ve onurlu adamı, ablasıyla enişte-sinin başına gelenler karşısında, şu anda kendini çok çaresiz hissetmekteydi. Elisabeth'e baktı, "Bereket versin babam yaşayıp bu olayları görmek zorunda kalmadı," diyebildi.

Pastasını bitirmiş olan Laetitia, dişlerini yeniden takmıştı. "Oskar için, ördeğin sırtından kayıp geçen suya benzerdi!" deyiverdi. "Başka her şey gibi! Her şey gibi!"

"Amma laflar buluyor!" Hannah annesine, onu susturmak istiyormuş gibi bakıyordu. Oğlu Eduard'ın evde babasıyla kalmış olmasına şükretmekteydi. Hermann onu ailenin Yahudi tarafına epey mesafeli büyütüyordu. Hannah içi ezilerek, bu zor günlerde, öylesi daha iyi herhalde, diye düşündü.

Ama Beate, bastıra bastıra, "Hermann nerelerde?" diye sordu.

Richard, "Herhalde bir Nazi toplantısında!" diye

mırıldandı. Sonra elini cebine attı. "Neredeyse unutuyordum!" Kartona dikilmiş düğme numunelerini çıkardı – cam, emaye, bağa, pirinç, bakır, gümüş – hepsini Laura'ya uzattı. "Bunlar senin için, tatlım!"

Laura, büyük amcası Richard'ı sevgiyle kucakladı. Kullandığı müge pomadının kokusuna bayılıyordu. Düğmelere de bayılıyordu. Artık zengin bir koleksiyona sahipti. Ama Hannah düğmeleri görür görmez başını öte tarafa çevirmişti.

Misafirler gidene kadar Ruth eve gelmedi. Kötü haberi duyunca, gözlerini annesiyle babasından kaçırdı. Çenesi titriyordu, ama ağlamamayı başardı.

Elisabeth, "Tanrı'ya güvenmemiz lazım," dedi.

Ruth, "Hangi Tanrı'ya!" diye patladı. Tanrı'ya inanmaktan, kardeşi öldüğü zaman vazgeçmişti.

Theodor, "Annen haklı," dedi, uzanıp Elisabeth'in elini tuttu. "Bayrischeplatz'da bir yer bulmak için üç ayımız var. Görünüşe göre, o mahallenin, bizim ırksal düzeyimize uygun olduğunu düşünüyorlar." Theodor sesindeki acı ifadeyi saklayamıyordu.

Elisabeth, "Laetitia'yı ziyaret etmek kolaylaşacak," dedi. En kötü durumlarda bile konunun iyi yanını görebilme yeteneğini kaybetmemişti.

"Aman, ne harika!" Alaycı tutum, Ruth'un gözyaşlarını tutabilmesine yardımcı oluyordu.

Theodor ona ciddi bakışlarla baktı. "Sen ve çocuk, kendinize göre ayrı bir yer bulmalısınız. Bundan böyle biz artık..."

Elisabeth çabucak, "Bize yakın bir yer olmalı tabii," diye ekledi.

Ruth, "A, tabii, Laetitia'ya da yakın güzel bir yer!" diye aksilendi. Sonra vites değiştirdi. "Hugo'ya söylediniz mi?"

Ruth, Hugo'yu çok özlüyordu. Okul müdürüyle macerası sönüp gitmişti. Ama okulda hâlâ öğretmenli-

ğe devam ediyordu. Yeni okul yılında Laura da oraya gidecekti. Bayrischeplatz'da oturmak, Grunewald'daki okula gidip gelmeyi kolaylaştırırdı.

Elisabeth, "Hugo'yu birkaç gündür görmedik," dedi ona.

"Öyle mi?"

"Belki Bad Pyrmont'daki Quaker arkadaşını görmeye gitmiş olabilir." Bunun ne anlama geldiğini üçü de biliyorlardı.

Taşınma Ocak 1938'e ayarlandı.

* * *

Elisabeth dolapları boşaltıp değerli eşyaları devletin görevlileri el koysun diye bir kenara ayırırken, günde birkaç kere, "İnanamıyorum," deyip duruyordu. Büyükannesiyle büyükbabasından kalma koskoca altın çatal bıçak takımını da kenara ayırdı. Onu hemen hemen hiç kullanmamış sayılırdı. Ruth evlenirken kullanmayı planlamıştı ama o sırada... pek uygun gibi görünmemişti.

Sık tekrarladığı bir başka söz daha vardı: "Doğru değil, bize ait bunlar!"

"Kanun öyle," diyordu Theodor.

Doğru olup olmadığına değinmiyordu.

Elisabeth haftada iki-üç kere Hannah ile Beate'ye telefon ediyor, şu ya da bu eşyayı isteyip istemediklerini soruyordu... Acem halılarını, elle işlenmiş şampanya kadehlerini, kobalt mavisi porselen kahve fincanı takımını ve daha başka şeyleri.

Beate her şeyi reddediyordu. Tekrar tekrar, "Öyle utanıyorum ki!" deyip duruyordu.

Ama Hannah kabul etti. En azından bazı parçalar aile içinde kalabilecekti.

Ruth taşınma telaşı sırasında hep dışarıdaydı. Bu

döküntülerle pek bir bağı yoktu onun. Onlardan ayrılmak da içini acıtmıyordu. Esas acıtan, annesiyle babasının yüzündeki ifade, bir de bundan böyle Laura'yla çok daha fazla ilgilenmek zorunda olduğunu bilmekti.

Annesiyle babasının yerleşeceği yerden beş dakikalık yürüyüş mesafesinde, küçük, iki odalı bir yer bulmuştu. Resmî görevliler, Theodor'la Elisabeth'in mallarına el koymaya geldiklerinde, Ruth orada değildi. Ama aile üyelerinin çoğu uğramış, yardım edilecek bir şey var mı diye bakmışlardı.

Elisabeth kızının yokluğunu keskin biçimde hissediyordu. Ona ihtiyacı vardı... daha doğrusu, bir kız evlada ihtiyacı vardı. Ruth nedense hiçbir zaman o role tam oturmamıştı. Belki günün birinde Laura otururdu, ama şimdilik, Elisabeth o çocuğa yaslanamazdı. Laura kapatılmış kutuların arasında heyecanla koşup zıplıyordu.

Elisabeth o korkunç günde kendisinden ne istendiğini anlamaya çalışıyordu. Ev sahibesi olarak başarısızlığa uğradığını hissediyordu, ama herhalde hiç kimse ondan kekle kahve bekleyemezdi böyle bir günde, değil mi? Hugo elinde bir demet mimozayla uğradığında, bu ona çok dokunaklı geldi. Çiçeklerin kokusu, gerilimli ortamı yumuşatmaktaydı.

Aslında Elisabeth'in dayanmayı en zor bulduğu şey, Theodor'un o demir gibi ifadesi, kazık gibi sırtı, kısa kestiği cümleleriydi. Hayatta sağlamaya çalıştığı ve başardığı her şey bir harabeye dönüşmüştü. Elisabeth'in aklına, Laetitia'nın hastaneye gönderilmesinden sonra Yukarı Silezya'daki evin toplandığı günler geldi. O da zor olmuştu, ama ne de olsa bir aile olayıydı. Malları kendilerine aitti, gelecekleri güvendeydi. Sonra her nedense gözünün önünde, Laetitia'nın küçük dakshand köpeği Karlchen'in hayali belirdi. Köpek de onlarla birlikte Berlin'e gelmişti. Sonra yanlarında getiremedikleri güzel kısrağı Cyganka'yı düşündü. Bir

an, çıplak yatak odasının orta yerinde hareketsiz durdu. Geçmiş günler sarmıştı çevresini.

Elini sarılmış kutuların üzerinden ürkek bir tavırla kaydıran Hannah da durumu dayanılmaz buluyordu. Bir an önce evine, Hermann'la Eduard'ın yanına dönmek istiyordu. Orada... Yahudi olduğunu unutabilirdi. Ama işleri böylesine ters gitmekte olan bu ailenin de parçasıydı. Magda'nın ölümüyle mi başlamıştı her şey? Ya da çok daha önce, annesinin Oskar'a sopayla vurup durduğu gün mü? Onlar tümüyle özel olaylardı; ama Ferdinand'ın Enstitü'den kovulması, üzüntüden ve utançtan ölmesi öyle değildi. Richard'ın fabrikadaki pozisyonunun da sürekli bir tehdit altında olduğunun farkındaydı. Theodor'la Elisabeth'in evlerinden çıkarılması, bardağı taşıran damla gibi görünüyordu. Kimliği olmayan bu tulumlu adamlar, aile mallarını gasp ederken ne yaptıklarını sanıyorlardı?

Ama tabii Hannah'nın da kabul etmesi gereken bir gerçek vardı. Hitler, Almanya'ya gerçekten zenginlik getirmişti. Hermann'ın Parti toplantılarına katıldığı doğru değilse de, Parti politikalarıyla ters düşmemeye çalıştığı doğruydu. Otomobil işi hiç fena gitmiyordu. Yahudilerin plakalarıyla ilgili yeni yasa çıktığında, Hermann'ın biraz tedirginleştiğinin Hannah da farkındaydı. Yollarda Yahudiler rahatsız edilebilirdi (en azından!). Ayrıca artık en küçük trafik kusuru bile kötü muameleye davetiye çıkaracak demekti. Ama o ne yapabilirdi ki bu konuda? Hıristiyan dostlarına Hannah'nın Yahudi olduğunu hiçbir zaman söylememişti. Tanrı'ya şükür, Hannah'da Yahudi tipi yoktu. Yeğenleri Ruth'la Stephanie gibi değildi. Bir gün Eduard okuldan döndüğünde, öğretmeninin kendisini bütün sınıfa tipik Aryan dolikosefal tip olarak gösterdiğini anlatmıştı! İşin saçmalığı buradan da belliydi! Ama böyle düşünmek de tehlikeli bir şeydi.

Theodor'la Elisabeth Bayrischeplatz'daki yeni evlerine yerleştikten sonra, Hannah onları ziyaret ederken rahatsız olmaya başladı. Mahallede artık neredeyse yalnız Yahudiler yaşıyordu. O bir yana, Theodor'la Elisabeth'i bu kadar düşmüş koşullarda görmek acı vericiydi. Muhafaza etmelerine izin verilen mobilyalar, Friedrichstrasse'dekinin yarısı kadar odalara tıkıştırılmıştı. Zaten sayıları da azalmıştı. Hermann'la kendisi (Acem halıları da gelince) bir çırpıda zengin akrabalarına yetişmiş ve onları aşmışlardı. Ara sıra Hannah hâlâ Ruth'la Kurfürstendamm'da buluşup kahve içiyordu. Aralarındaki yakınlık hâlâ devam ediyordu. Ama geçmişi konuşmamaya özen göstermekteydiler. Onun yerine, başka ülkelere göçmekten söz ediyorlardı. Acaba Theodor'la Elisabeth de, nice insanlar gibi, bunu düşünmeye başlamalı mıydı?

"Benim için durum farklı," diyordu Hannah. "Karma evlilikler o kadar etkilenmiyor. Yazık ki Hugo'yla ikiniz boşandınız!"

Ruth'a Laura'nın tek sahibi olmayı nasıl bulduğunu sordu, ama Ruth cevap vermekten kaçındı. Hannah küçük kıza acıdığını hissetti. Geçenlerde Laura, Hugo'ya, tam olarak neden boşandıklarını sormuştu. Hugo'nun tek yapabildiği, her ikisinin de onu çok sevdikleri, bunları düşünmesini hiç istemedikleri yolunda güvence vermek olmuştu. Laura kocaman kahverengi gözleriyle ona öylece bakmıştı. Kandırılamayacak kadar zeki bir kızdı. Zaten Hugo da onu kandırmayı hiçbir zaman istememişti.

"Sen benim hayatımın en değerli şeyisin," deyip onun başını okşamıştı.

Kızından ayrılma düşüncesine hiç dayanamıyordu Hugo. Bad Pyrmont'daki Quaker arkadaşı, Ruth'la Laura'nın İngiltere'ye gelmesi halinde şart koşulan bin sterlinlik garantiyi ortaya koyabileceklerine söz ver-

mişti, ama Hugo bu adımın gerçekten gerekli olup olmadığı konusunda kararını henüz vermiş değildi.

* * *

Gri, ıslak bir kasım sabahında, Laura durakta, kendisini Grunewald'daki okula götürecek 57 numaralı tramvayı bekliyordu. Anneannesinin öğle yemeği için neler hazırlamış olacağını merak etmekteydi. Hep büyükannesi ve büyükbabasıyla yerdi öğle yemeklerini. Onların evi, kendisinin Ruth'la birlikte yaşadığı evden çıkıp köşeyi dönünce hemen oradaydı. Laura yeni okuluna alışmaya başlamıştı. Tabii annesinin verdiği jimnastik derslerine girmek hayli utanç verici oluyordu... özellikle de annesi o konuda pek usta olmadığı için! Henüz Sonya kadar çok sevdiği birini bu okulda bulmuş değildi. Onu davet ettiği zaman da, konuşacak konu bulamıyorlar, pek tuhaf duruma düşüyorlardı. Tramvay durağında beklerken Laura babasının verdiği, *Alice Harikalar Ülkesinde* adlı kitabı düşünmekteydi. Alice'in, üzerinde "Beni İç" yazılı şişeyi bulduğu bölüm çok hoşuna gitmişti. Babası, bir gün Alice kitabının İngilizcesini de okuyabileceğini söylemişti, ama o, kitabın aslını okuyacak kadar İngilizce öğrenmek yerine, onu Alice gibi büyütüp küçültecek bir iksir bulsa, daha çok sevinirdi.

Tramvay tangırdayarak yaklaşırken Laura daldığı hülyalardan uyandı. Binerken kaldırımda pek çok cam kırığı gördü. Yarım düzine dükkânın vitrinleri kırılmıştı. Okula vardığında, öğretmenlerin hemen hemen hiçbiri gelmemişti, öğrencilerden de gelmeyenlerin sayısı epey kabarıktı. Doğru dürüst ders yapılmadı. Herkesi eve erken saatte yolladılar.

Kristal Gece'den[1] sonra Hugo, "Zamanı geldi ar-

[1] *Kristallnacht*: Nazilerin Yahudilere karşı ilk toplu şiddet eylemini gerçekleştirdikleri 9-10 Kasım 1938 gecesi. Saldırıdan sonra yerleri kaplayan cam kırıklarından dolayı bu adla anılır. (Y.N.)

tık," dedi. Laura bu sözleri onun ağzından duyduğu zaman tuhaf bir duyguya kapıldı. Başına hayal bile edemeyeceği şeyler gelmek üzereydi.

Çok geçmeden Hugo, Ruth'u görmek üzere tekrar uğradı. Elinde İngiltere'den gelen bir mektup vardı.

"Sözünü tutacağını biliyordum!" dedi heyecanla. "Oku şunu, Ruth!"

Ruth mektubu alıp okurken kaşları çatıktı. "Mmm. Mmm. Almancası iyi. Ama başlangıçta ev hizmetçisi olacağımı söylüyor. Herhalde sen kalkıp..."

"Laura'yı düşün," dedi Hugo. Boşandıklarından bu yana ilk defa olarak onun elini tuttu. "İngilizcesi yeterli olur olmaz, çok klas bir yatılı okula gönderilecek. Biz de burada, sizin güvende olduğunuzu bilerek rahat edeceğiz. Zaman faktörü çok önemli, bunu sen de benim kadar biliyorsun!" Hugo mektubu onun elinden aldı.

"Düşüneyim," dedi Ruth. "Annemle babama yarın danışırım."

"Artık düşünecek bir şey kalmadı!" Laura babasının suratının kıpkırmızı kesildiğini görüyordu. "Theodor'la ve Elisabeth'le konuştum, her şey tamam. Seyahat masraflarını da, yanında götürmek isteyeceğin her şeyin nakliyesini de ödeyecekler. Şimdi tek yapman gereken, gerekli belgeler için buradaki yetkililere gitmek..."

Ruth başını eğdi.

Ertesi gün Laura yine her zamanki gibi, pazar öğle yemeğinin tadını büyükannesi ve büyükbabasıyla birlikte adamakıllı çıkarmaya karar verdi. Sıçraya sıçraya oraya kadar giderken, yemek üstüne çikolatalı puding olsa, diye umuyordu. Balık biçiminde ya da kavun biçiminde. Balık kalıba dökülmüş olanı daha güzeldi.

Umduğu tatlı ortaya geldiğinde, "Kuyruğu benim!" diye bağırdı.

Eski yemek masasında, anneannesinin yanında oturuyordu. Bu masayı kullanmalarına izin verilmişti. Bu odada masa, Friedrichstrasse'dekinden daha büyük görünüyordu. Laura eski kahve makinesini masanın üstünde görünce çok sevinmişti. Musluğu açtı, herkesin fincanını, fincan içindeki minik çiçeğin hizasına kadar doldurdu. Elisabeth bir kutu Sarotti çikolatası açtı. Laura kutunun kapağındaki resme bayılıyordu. Altın rengi türban takmış, kırmızılar ve maviler giymiş iki siyah çocuk, kafalarındaki tepsilerde bir şeyler taşıyor. Bu kutulardan bir koleksiyonu olmuştu Laura'nın. Düğme kartlarını o kutularda saklıyordu. Herhalde İngiltere'ye götüremeyecekti onları.

Anneannesiyle büyükbabasına, "Siz de İngiltere'ye gelecek misiniz?" diye sordu.

Theodor purosunu yakarken, "Herhalde hayır," diye cevap verdi.

Elisabeth, Laura'nın başını okşadı. "Siz de çok uzun kalmayacaksınız, minik kuşum; bu sadece emin olmak için... eğer..." Cümlesini bitirmeden Ruth'a döndü. "Hugo bize mektubu gösterdi. Daha iyi bir yer bulamazdınız!"

"Hizmetçi olarak!" diye terslendi Ruth.

"İngiliz evlerinin nasıl idare edildiğini öğrenmen o kadar da fena olmaz. Hugo'ya çok şey borçluyuz. Hem zaten bu geçici bir düzenleme!"

Theodor bir yandan duman halkaları üflerken konuşmaya başladı: "Bütün belgeler tamam olunca, şu Amerikan yolcu gemilerinden birine biletleri alacağım. Atlantik'i geçmeden önce Southampton'a uğruyorlar. Yeni hayatınız başlamadan önce ikinize kısa bir tatil."

Laura büyükannesi ve büyükbabasıyla peş peşe alışveriş gezilerine çıktı, yağmurlu İngiltere'ye uyacak kıyafetler alındı. Tietz'de, Wertheim'da, N. Israel'de, göçmeye hazırlanan başka ailelerle de karşılaştılar. Bu

ailelerden bazıları, çocuklarına birkaç beden büyük giysiler alıyorlardı.

Theodor, "Sonu gelmez sürgün yıllarına hazırlanıyor değiliz ki!" diye söylendi.

Elisabeth, "Hem çocuklar bu giysileri giyecek boya gelinceye kadar hepsinin modası çoktan geçmiş olur," diye ekledi.

Hugo, "Ondan çok önce siz sağ salim Berlin'e dönmüş olursunuz!" dedi.

Okul giderek tenhalaşıyordu. Ama öğrenciler sabahları büyük salona girip çıkarlarken Dr. Fisch hâlâ Mozart'ın Türk Marşı'nı çalmayı sürdürüyordu. Öğle saatinde, gürültü okul müdiresinin başını ağrıtacak düzeye yükseldiğinde, kadın bıçağını tabağının kenarına vuruyor, İngiltere'de sofrada konuşmalarına hiç izin verilmediğini hatırlatıyordu. Laura bunun doğru olup olmadığını merak etti. Eskiden büyüklerin söylediği her şeye hemen inanırdı, ama şimdi her dediklerinden kuşku duymaya başlamıştı.

Yemekhanede birisi, "Ama biz Amerika'ya gidiyoruz!" diye bağırdı.

"Şili'ye!"

"Şanghay'a!"

"Avustralya'ya!"

Ve sınıflar giderek daha da tenhalaşıyordu.

* * *

Unter den Linden'in öbür ucunda Noel fuarı kurulmasının mevsimi gelmişti. Laura daha küçükken Hugo onu kızağa oturtur, çeke çeke götürürdü oraya. Ama artık çok büyümüştü. Hugo'yla ikisi, eldivenli ellerini birbirine kenetlediler, ayakkabıları karda gıcırdaya gıcırdaya yola koyuldular.

Fuar her zamanki kadar eğlenceli değildi. Yine

Pfefferkuchen[1] ve cızırdayan sosis kokuları birbirine karışıyor, Noel ağacı yine sokak ışığının altında ışıldıyordu. Ama ortalıkta çok fazla kahverengi gömlekli, çok fazla Winterhilfe[2] kutusu, Hitler Gençliği üniforması giymiş çok fazla genç vardı. Bunlar bayram havasını her nedense pek matlaştırıyordu. Barbarossastrasse'ye döndüklerinde (Laura anneannesiyle büyükbabasının yeni adresine hâlâ pek alışamamıştı), Elisabeth limon çayı için bardakları hazırlamış, yıldız biçiminde çikolataları tabağa koymuştu bile. Theodor da oradaydı. Ruth bile oradaydı bu sefer.

İlk Çanukah mumu Menorah'da[3] yakılmaya hazırdı. Çanukah şarkılarından "Mo-ov-sur"u birlikte söylerlerken, Elisabeth de Achames mumunu yaktı. Hugo biraz geri duruyordu, ama Laura onun bu işten büyük zevk aldığının farkındaydı. Son zamanlarda annesiyle babası (Laura ebeveyn sözünü düşünmüyordu, çünkü o söz ikisini bir çift olarak ele alıyordu, oysa artık değildiler) son zamanlarda eskisine göre daha iyi geçinmeye başlamışlardı. Ruth'a göç için gereken eksik belgelere de Hugo yardım ediyordu. Göç! Böyle bir kelime, en güzel kutlamaları bile sabote edebilecek güçteydi.

İngiltere'den bir paket gelmiş, içinden Noel pudingi çıkmıştı. Çok ağırdı, kimse yiyemez gibi görünüyordu. Zaten İngilizce yazılmış olan pişirme tarifini de çözemediler.

Theodor'la Elisabeth'e göre göz açıp kapayana kadar, Ruth'la Laura'ya veda yemeğini hazırlamaya başladılar.

Oysa permi, pasaport, vize beklemekle, bir devlet dairesinden diğerine koşmakla geçen o üç ay, Ruth'un gözüne sonu gelmez bir süre gibi gözükmüştü. Şimdi

[1] Biberli çörek. (Y.N.)
[2] Kış yardımı. (Y.N.)
[3] Yahudilerin yedi kollu şamdanı. (Y.N.)

de şu vedalar faslını bir an önce bitirmeye bakıyordu. O da apayrı sonu gelmez bir sürece dönüşmekteydi. Berlin'deki son akşamını, annesi, babası ve Hugo'yla, sakin bir şekilde geçirmeyi tercih ederdi... aslında Hugo olmasa, bu göç işinin (bu kelimeyi gerçekten kendisi için kullandığı doğru muydu) gerçekleşmesi imkânsızdı, onun da farkındaydı. Ama Elisabeth, aileye veda fırsatı verilmezse kendisini asla bağışlamayacaklarını söylüyordu.

Veda gerilimi, sofrayı hazırlama telaşının gerisine saklanmıştı. Laura annesiyle anneannesinin işleri birlikte yapışını seyretmekten zevk alıyordu. Peçeteleri katlıyorlar, bardakları parlatıyorlardı durmadan. Böyle şeyler hemen hemen hiç olmazdı. Kalkıp dolaba gitti, yeni alınan kırmızı kadife elbisesinin, hâlâ üzerinde "cici çocuğa" yazılı askıya asılmış olup olmadığını kontrol etti. Askının öbür yüzüne babası, sabit kalemle, "yaramaz çocuğa" diye yazmış, böylece Laura'nın askıyı her gün kullanabilmesini sağlamıştı! Hugo yazıyı yazarken birlikte hayli kıkırdaşmışlardı. O askıyı kesinlikle İngiltere'ye yanında götürecekti.

İlk gelen Hugo oldu. Pırıltılı gözlerle Ruth'a baktı. Ruth da gözlerini hiç kaçırmadan ona baktı. İlk karşılaşmalarında birbirlerinin çevresinde çizdikleri daireler, şimdi gölgeli spirallere dönüşmüştü.

Ön kapının zili tekrar çaldı. Richard'la Beate gelmişlerdi. Elisabeth onlara büyük bir sevgiyle baktı. Neyse, çocuklar gittiğinde, onlar hâlâ buralarda olacaklardı bari. Torununu görememe fikrine dayanması öyle zordu ki! Bu olay tıpkı ailede yeni bir ölüm gibiydi. Elisabeth çaba gösterip doğruldu. Böyle düşünmek çok yanlıştı. İngiltere'nin uzaklığı ne kadardı ki! Şuracıktaydı! Elisabeth savaştan önce Theodor'la birlikte gittikleri o tıp kongresini en canlı haliyle hatırlıyordu. Sosu bir kere daha karıştırmak üzere mutfağa yürüdü.

Karıştırırken, birdenbire gözünün önünde annesi Franziska'nın hayali belirdi. Kucağında duman rengi bir kedi vardı. Richard'ın kararsız elini tutmuş, kedinin başına doğru götürüyordu. Sonra Franziska kollarını iki çocuğunun omuzlarına sardı...

"Evet, eh... işte böyle..." Salona döndü. Richard, Laura'nın başını okşuyordu.

Düğme fabrikasıyla ilgili tüm sorumlulukları elinden alınmış, oradan gelen gelir de gelmez olmuştu. Artık söylenecek, yapılacak başka hiçbir şey yoktu. Beate küçük bir tuhafiye dükkânı açma çabasındaydı. Her şeyi satan bir yer... topluiğneden ayakkabı çekeceğine, vatkalara kadar. E tabii, Beate yanımda oldukça, her şeye dayanabilirim, diye düşünmekteydi Richard. Theodor'a baktı. Acaba Theodor'la Elisabeth de dayanabilecek, sağ kalabilecekler miydi?

Hannah tek başına geldi, Hermann'ın gelemeyişinden ötürü özürler mırıldandı. Ruth'u kucakladı. Bu sefer geçmişten konuşmadılar. Aralarındaki eski sıcaklığın birazı yeniden canlanmıştı. Friedrichstrasse'deki koca koca odalarda zıplayıp koştukları günleri düşünüyor, aralarında oğlan çocuklardan söz edişlerini hatırlıyorlardı. Bunların hepsi, Magda'nın ölümünden önceydi.

Luise geldi, biraz ardından da Stephanie, soluk soluğa içeriye daldı.

Hızlı soluması ve yüzünün pembeleşmesi, az önce Hannah'nın oğlu Eduard'a rastladığı içindi... daha doğrusu, onu ebelik stajı yaptığı Yahudi hastanesinin kapısında bekler bulmuştu. Eduard on altı yaşına gelince okulu bırakmıştı. Otomobil işinde babasına yardım ediyordu. Yakışıklı ve çekiciydi. Daha şimdiden, başarılı bir satıcı olma yolundaydı. Yahudi hastanesine gelmekle büyük bir risk almıştı, ama kuzenler arasındaki sevgi giderek tırmanıyordu. Eduard sorunlarını Stephanie ile rahat konuşabiliyordu. Baş sorunu, yarı Yahu-

di oluşu ve bunu saklamak zorunda kalışıydı.

"Babam unut gitsin diyor, ama o iş o kadar kolay değil!"

Birlikte otobüs durağına kadar yürümüşlerdi. Eduard'ın veda partisi için akrabalarına katılmak gibi bir niyeti yoktu.

Stephanie de ona, "Ben tam Yahudiyim ve tam Hıristiyanım; bu da o kadar kolay bir şey değil!" demişti.

Eduard onun koluna girmiş, "Aslında ötekiler pis Yahudilere bağırırken, Almanya'nın nasıl her Yahudi' den kurtulması gerektiğini haykırırken, onlar kadar yüksek sesle bağırmak zoruma gidiyor, onlara katıldığım zaman da içimden, kendi annemden söz ediyorum, diye düşünüyorum!" O noktada Eduard gözyaşlarına gömülmüştü.

Stephanie onun elini sıkarak, "Hayatlarımızı mahvetmelerine izin veremeyiz!" dedi. Sonra kendini de şaşırtan bir şey yaptı, iki kolunu Eduard'ın boynuna sarıp onu dudaklarından öptü.

Stephanie, Eduard'dan üç yaş büyüktü, ama ilk defa biriyle böyle öpüşüyordu. Bunun yanlış olduğunu biliyordu... yalnız Eduard'la kuzen oldukları için değil, çok fazla zevk aldığı için. Şimdi de Eduard'ın annesine yanağından öpme izni veriyor, demin oğlunu gördüğünü ona söylemiyordu. Hannah ile Eduard'ın birbirine ne kadar çok benzediklerini fark etti... ikisi de çok güzeldi.

Luise, "Annem sevgilerini gönderdi, ikizleri bir yere götürmesi gerekiyordu," dedi.

Elisabeth içinden, onları bir dakikalığına buraya getirse de bir şey kaybetmezdi, diye düşündü. Yeğeninin Bella'dan annem diye söz etmesi de hâlâ üzüyordu onu.

Rebecka geldiğinde hepsi ayağa kalktılar.

Paltosunu sırtından aldıkları anda, "Çocuk? Çocuk nerede?" diye sordu.

Laura ona doğru koştu. Rebecka küçük, kırmızı bir kutuyu onun eline tutuşturdu. Laura kutuyu açtığında, incili mineli bir iğne gördü. Üzerine "*A L'Amitié*" diye yazılmıştı. Rebecka'ya bir reverans yaptı, o da eğilip Laura'yı alnından öptü, "Dostluğa demek," diye açıkladı. İçinden, ne şeker bir kız, diye düşünüyordu. Neden ülkeden gitmek zorunda kalıyor? Ne çılgınlık! Hiç anlayamıyorum! Zavallı Elisabeth, ne kadar özleyecek torununu! Sonra Laetitia'nın gelip gelmediğini sordu. Elisabeth böyle bir akşamın Laetitia'ya fazla geleceğini söylediğinde, Rebecka hafifçe dudak bükmekle yetindi. Kendisine hiç de fazla gelmiyordu! Daha başındaki belalar bitmiş de değildi. Hâlâ Oranienburgerstrasse'de, eski dairesinde oturuyordu. Kimse henüz ona ilişmemişti – dul kadınlara biraz daha uzun süre tanıyorlardı.

"Demek öyle," diye yeniden konuşmaya başladığında, kelimeleri çok yavaş telaffuz ediyordu, çünkü söylediği sözden hoşnut değildi. "Demek yakında Luise de İngiltere'ye gidiyor!"

"Evet, babaanne, görünüşe göre çok iyi bir aileymiş, köylük yerde, kocaman bir evde oturuyorlarmış. Yazdıkları mektupta, benim dikiş dikme yeteneklerimin çok işe yarayacağını söylüyorlar!"

Ruth, "Yerleri silme işini bitirdiğin zaman!" diye lafa karıştı.

Luise, "Ama daha belgelerim tamam değil," diye devam etti, Ruth'u duymamış gibi yaptı.

Hugo, "Kaygılanma, gelirler," dedi.

Kendini biraz yalnız hissediyordu ama o sırada Stephanie'nin de grubun dışında durmakta olduğunu fark etti.

Ona doğru yürüdü, babasının elbisesini giydiği gün tramvayda karşılaştıklarını hatırlattı. Bu akşam kendi kıyafetlerinden birini giymiş, bir zamanlar Ruth'

un hediye ettiği lacivert ipek papyonu takmıştı.

Elisabeth yanlarına geldi "Seni hastanede çok mu çalıştırıyorlar, tatlım?" diye sordu. Kızın biraz dalgın olduğunu fark etmişti. Eduard'ın beklenmedik öpücüğünün hâlâ kızın dudaklarında dolaştığını bilemezdi.

"Evet, işler zor, ama ben ebeliği çok seviyorum." Stephanie durakladı, sonra ekledi: "Luise İngiltere'ye gidince, beni de aldırmak için bir şeyler ayarlayacak."

Henkersmahl için oturdular.

Ruth babasına baktı. Ona bakamamayı düşünemiyordu. Ama yarın... "Gel Pupchen,"[1] dedi Theodor. Kolunu onunkine doladı.

Yemekten sonra Laura, Hugo'nun kucağında uyuyakaldı. Hugo onu yatağına taşıdı. Ruth'la Laura, Berlin'deki son birkaç günlerini Theodor ve Elisabeth'le birlikte geçiriyorlardı. Kendi küçük dairelerini boşaltmışlardı bile.

Sabah olduğunda Elisabeth, Laura'yı kucaklayarak uyandırdı. Tıpkı eski günlerde, Friedrichstrasse'de olduğu gibi. Laura anneannesini kucaklayamamayı da hayal bile edemiyordu.

İstasyonda durum bir felaketti.

Theodor için felaketti bir kere. Kızıyla torununu son kez görmekte olduğunu biliyordu. Tabii umut vardı her zaman... ama umudun altında, onları bir daha göremeyeceğinin kesin bilinci de vardı.

Elisabeth için de felaketti, çünkü o, kendi üzüntüsüne ek olarak Theodor'un üzüntüsünü de taşımak zorunda kalacağının farkındaydı. Onun neler hissettiğini biliyor, o duyguları dağıtmanın kendisine düşeceğini de biliyordu... oysa şu sıra kendisi de... Elisabeth Tanrı'yı hatırladı. Tanrı'ya güven, burada ve şimdi, Anhalter Bahnhof'un peronunda.

Hugo için de felaketti, çünkü o, güvenilecek bir

[1] Bebecik. (Y.N.)

Tanrı olduğuna inanmıyordu. *İnsanlara* güvenmeye inanıyordu o... ama o inanç da son zamanlarda epey darbe almıştı. Yine de, trenin penceresinden sarkan Laura'ya bakarken, İngiliz arkadaşının gerçekten kızına iyi bakacağına inandığını hissediyordu. Kendi başına gelecekler ne olursa olsun, bunu ayarlamayı başarmıştı.

Tren hareket ederken, "Auf Wiedersehen!" diye bağırdı, mendilini salladı. "Yakında yine görüşürüz!" Ama bu sözü duyabildiklerinden pek emin değildi.

Trende Ruth'la Laura yan yana oturdular. Bacakları birbirine değiyordu. Onlar için de felaketti durum.

* * *

Ruth'la Laura gittikten sonra Elisabeth'e artık hiçbir şey gerçekmiş gibi gelmiyordu. Evde dolaşıyor, şunu bunu topluyordu... kapağı kırık bir kalem kutusu, Ruth'un siyah kadife bir ceketi, bir Ludo oyunu... Elisabeth kutunun kapağını okşadı. Oyun oynarken ne kadar da eğlenirlerdi, zar atıp altı geldiğinde Laura ne kadar heyecanlanırdı! Elisabeth onun yanaklarının nasıl al al olduğunu, oyunda kazanırken nasıl sevinçle bağırdığını hâlâ hayalinde görebiliyordu. Gözyaşları renkli karton kutunun kapağına akıyordu.

Theodor onu ağlar durumda buldu.

"Yapamıyorum... elimden gelmiyor..." diye hıçkırdı Elisabeth. Demek istediği, Theodor'un kederini taşıyabilmesine yardımcı olamadığıydı.

"Bu sana yakışmıyor!" Theodor onun gözyaşlarını şefkatle sildi.

Ona yeni bir imtiyaz tanımışlar, evin kapısına mavi metal bir tabela asmasına, Yahudi hastaları tedavi etmesine izin vermişlerdi. Ruth'la Laura'nın son birkaç gün yatak odası olarak kullandığı yer şimdi muayene odasıydı.

Elisabeth postacıyı hevesle bekliyordu. Ruth'un mektupları sonunda geliyor, ama mutsuzluk belirtileriyle dolu oluyordu. Elisabeth ona cesaret verici cevaplar yazmak için elinden geleni yapmaktaydı. Ama Laura'nın yazdıkları neşeli, canlı satırlardı. Kırsal kesimdeki evi, bahçeleri, köpeği, kediyi sevinçle anlatıyordu. Ev yönetimine dair kısa bilgiler de vardı mektuplarında: İngiltere'de sofra örtüsü kullanılmıyor, herkesin önüne küçük örtüler konuyor, tabaklar bunların üzerine yerleştiriliyordu; İngiltere'de bulaşıkları kimse kurulamıyor, tuhaf bir tel kafes üzerinde, damlaya damlaya kurumasına izin veriyorlardı. Meyve bahçesindeki elma ağaçlarından bol bol elma yediğini, çayırda inekler gördüğünü, at pisliklerini topladığını anlatıyordu. Evet, doğru, diyordu. O gübreleri çiçek yataklarında kullanıyorlardı. Ayrıca her gün İngilizce dersleri almaktaydı.

Laura, Hugo'ya da yazıyordu. Hugo kızının yazma becerilerinden büyük gurur duymaktaydı. Her gün Theodor'la Elisabeth'i ziyarete geliyor, bazen günde iki kere uğruyor, mektuplarını birbirlerine gösteriyorlardı. Yavaş yavaş Ruth'un mektupları, daha yerleşik bir atmosfer yansıtmaya başladı. Posta trafiği çok işe yarıyordu. Elisabeth'in neşesi biraz yerine geldi, aklını ev işlerine yöneltti, burayı Theodor için elinden geldiği kadar rahat bir yer haline getirmeye çalıştı.

Derken 1939 Eylül'ünde savaş ilan edildi. Kızlarıyla torunlarının, Almanya'nın savaş halinde olduğu bir ülkede bulunması, Theodor'la Elisabeth'e inanılmaz bir şey gibi geldi. Düşman ülkede! Kim kimin düşmanıydı?

Hugo hâlâ her gün geliyordu. "Uzun süremez," demekteydi.

Theodor üzgün bir sesle, "Geçen sefer de öyle demişlerdi," dedi. "O savaş tam dört yıl sürdü!"

"Göreceğiz. Yani demek istediğim, bu canavar dik-

tatörlük ne kadar erken bitse o kadar iyi!" Hugo'nun da kendini neşelendirmeye ihtiyacı vardı. Laura'yı çok fazla özlüyordu.

Savaş başladıktan sonra seyrek olarak birkaç mektup daha geldi, sonra da büsbütün kesildi.

Elisabeth, Ruth'un savaştan hemen önce doğum günü hediyesi olarak yolladığı tığla örülmüş çaydanlık tutacağını gözlerine bastırmış, ağlıyordu. Tılsım gibi değer vermekteydi o tutacağa.

"O kadar çok ağlama, hayatım; sana hiç yakışmıyor," dedi Theodor.

Elisabeth, "Ben kendim eskisi gibi değilim de ondan," diye cevap verdi.

Theodor'un neşesinin de yüzeysel olduğunu biliyordu. Muayenehaneye pek az kişi geliyordu, gelenlerin çoğu da, gitmeden önce veda etmeye gelmiş oluyordu. Gitmek bu sefer başka diyarlara göçmek anlamına gelmiyordu... bunun anlamı...

Ne zaman biri veda etmeye gelse, Theodor'la Elisabeth kaygıyla bakışıyorlardı.

Stephanie'yı sık sık görmeye başlamışlardı. Hastaneden izinli olduğu zamanlar hep uğruyordu. Savignyplatz'da Bella'yı ve ikizleri utandırmaktansa, buraya gelmeyi yeğler olmuştu. Luise tam savaş patlamadan önce İngiltere'ye gitmeyi başarmıştı, ama kız kardeşi için bir şeyler ayarlama konusunda hayli geç kalmışlardı. Elisabeth, Theodor'a, "Artık bizden biri sayılır," dedi. Demek istediği, boynundaki haça rağmen Stephanie'nin aslında ailenin Yahudi tarafına ait olduğuydu.

Stephanie hastanede genç bir Yahudi doktorla tanışmıştı. Sonunda onunla evleneceğini biliyordu. Onun yanındayken capcanlı oluyordu. Eduard'ın onu öptüğü gün başlayan o canlılık gibi. Genç doktor onun din değiştirmiş olmasına itiraz etmemişti. Onun bedeninin her Yahudi hücresine âşık olduğunu söylüyor-

du... din değiştirmiş olsun ya da olmasın! Tüm zorluklara rağmen onu çok güldürmeyi de başarıyordu.

Bir gün Stephanie, babaannesini ziyaret etmeye karar verdi. Rebecka'yı çoktandır görmemişti. Oranienburgerstrasse'ye gittiğinde, Rebecka'nın yardımcısı Helga'yı gözyaşları içinde buldu. Rebecka'nın ölmüş olduğunu daha yeni fark etmişti Helga. Koltuğuna yığılmış durumda bulmuştu onu. Sınırdışı edileceğine dair emir, buruşmuş durumda, yanı başında, yerde duruyordu.

Helga tekrar tekrar, "Ne büyük hainlik... ne büyük... acımasızlık!" deyip durmaktaydı.

Stephanie gelip durumu haber verdiğinde Theodor, "Tanrı'ya şükür, sınırdışı edilmekten kurtuldu," demekle yetindi.

"Yaşlı bir kadını neden sınırdışı etmek istesinler?" Elisabeth'i esir almaya başlayan gerçekdışılık duygusu yoğunlaşıyordu.

Theodor, "Tek arzum, Laetitia'nın da aynı şekilde gitmesi," dedi. "O iki yaşlı kadının orayı işletmesine daha ne kadar izin verirler, bilemeyiz!"

Doktor olan kocasının ağzından, birinin ölmesini istediğini, hele akraba olan birinin ölmesini istediğini duymak, Elisabeth'i tam anlamıyla sersemletmişti. Stephanie'ye kahve ikram etmeyi bile akıl edemedi. Bu da büyük bir kayıp sayılmazdı, çünkü bulabildikleri kahve zar zor içilebilen türdendi. Yahudilerin alışveriş etmesine izin verilen saatler, çok geç saatlerdi. Raflarda ancak artıklar kalmış oluyordu.

Theodor, Elisabeth'in kül gibi yüzünü görünce, "Kaygılanma," dedi. "Bize ilişmezler. Ne de olsa, geçen savaşta ben ordudaydım!"

"Ama iliştiler bize!" Elisabeth bunu söylemeden edememişti.

"Yani demek istediğim..." diye başlayacak oldu Theodor.

Elisabeth onun ne demek istediğini anlıyordu. Sınırdışı etmezler, demek istemişti. Ama sonunda o da oldu.

* * *

Berlin Yahudilerinin oluşturduğu kalabalığın arasında, trenin gelmesini bekliyorlardı. Theodor, yüzünden terler akarken paltosunun, ceketinin, pantolonunun ceplerini yokladı. Küçük metal kutu içindeki aletlerini arıyordu. Aletleri olmazsa, bu kafilenin sağlık amiri olarak nasıl görev yapabilirdi?.. Kafile... biz!

"Yapma," dedi Elisabeth. "Kayboldular, biliyorsun!" O hâlâ bu uygar kelimeleri kullanıyordu.

Aletler çalınmıştı. Hemen Stephanie'ye haber uçurmuşlardı. Belki tren kalkmadan yenilerini getirebilirdi. Theodor ceplerini yoklamayı sürdürüyordu.Yapacak başka hiçbir şeyi yoktu.

Tren geldi. Üniformalı adamlar bağırdı, insanlar trene yüklenmeye başladı.

"İşte!" Elisabeth parmağını kalabalığa doğru uzatmıştı. "Yetişeceğini biliyordum!"

Stephanie teyzesiyle eniştesinin yanına ulaştı, onlar Theresienstadt'a giden trene binmeden önce, Theodor'a içinde aletler bulunan küçük metal kutuyu verdi.

"Hepsi sterilize edilmiş durumda," dedi.

Theodor, "teşekkür ederim" demek istiyordu ama yapamadı. Stephanie'nin yanağını okşadı.

Elisabeth onu öpmeyi başardı. Stephanie yağ geçirmez kâğıda sarılı irice bir paket uzattı.

"Sandviçler. Beate'den. Yolculukta ihtiyacınız olur diye düşündü; aç kalmanızı istemedi..."

"Lütfen ona teşekkür et. Çok teşekkür et." Elisabeth kendi ağzından çıkan kelimeleri, sanki başkası

söylüyormuş gibi duyuyordu. Bir yandan, "Neden bu başımıza gelenleri kimse önleyemiyor?" diye düşünmekteydi.

"Her şey iyi olacak," dedi Stephanie. Sonra tren kalkmadan oradan ayrıldı. Başka ne söyleyebilirdi?

Acele hastaneye dönmek zorundaydı. Sevdiği genç doktor, artık hastaneye Naziler el koyduğuna göre, kendini öldürmek istediğini söylemişti.

Bunu yapmasına izin vermeyecekti. Ama oraya vardığında, bölümde bir kargaşa olduğunu gördü. Henüz ölmemişti... onu hayata döndürmeye çalışabilirdi. Ama tüm insancıl güdüleriyle mücadele etti, öyle bir şeye kalkışmadı.

Genç adamın hareketsiz koluna biraz daha, biraz daha morfin enjekte etti, sonunda soluk almayı kestiğini gördü. Uzanıp onun gözlerini kapadı, sıcak yüzünü okşadı. Sonra hastaneden çıktı, tâ Weidendammerbrücke'ye kadar yürüdü, hemşire kepini suya attı, sarı yıldızı paltosundan söküp kopardı, Köln'e kalkan ilk trene yetişti. Bella ona bir adres vermişti... "Güvenli bir ev... eğer ihtiyacın olursa..." demişti. Stephanie'nin şimdi ona ihtiyacı vardı.

* * *

Stephanie'nin Köln'deki o eve varıp varmadığını Bella hiç bilmiyordu. Sahte belgeler bulabileceğini söylemişti o arkadaşı. Bella da soru sormaya cesaret edememişti. İngiltere'deki Luise'den de haber gelmiyordu. Theodor'la Elisabeth'in bu zamana kadar çoktan Berlin'den başka bir yere gönderilmiş olması gerektiğinden emindi. Richard'la Beate'yi pek az tanıyordu; onlar da temas kurmak için bir çaba göstermiş değillerdi. Bu günlerde insanlar kendi içlerine kapanmayı yeğliyordu.

Yaşamlarını sürdürebilmek için Bella aklını başında tutmak zorundaydı. Tencerelerin diplerini bile kazıyor, üçüne yetecek yiyeceği sağlamaya uğraşıyordu. Lola ile Frieda, askerler için etleri konserveleyen bir fabrikada çalışmaya başlamışlardı. Bella onlar için yeni doğum sertifikaları çıkarttırmayı başarmıştı. Bu belgelerde ikizler, safkan bir Aryan'ın gayrimeşru çocukları olarak gözüküyordu. Adama adını kullandığı için tumturaklı bir para ödemek zorunda kalmıştı.

Derken bir gün öğleden sonra Hannah, Bella'nın kapısında belirdi. Durup dururken! Bella onu görmeyeli bir yıldan fazla olmuştu.

Hannah'nın iyi beslenmemiş bir hali vardı ve korku içindeydi. Bella minik bir torba içindeki kahve çekirdeklerini çıkardı, değirmenden geçirdi. Gerçek kahvenin o harika kokusunu içlerine çektiler.

"Anlat bana, neler oluyor?"

Hannah kahvesini kaynar kaynarken yuttu, Bella'ya, üç gün önce Hermann'ı sorguya çekmek üzere götürdüklerini, o günden beri de bir haber alamadığını söyledi. "Benim Yahudi olduğumu öğrenmişler. Hermann o konuda her zaman yalan söylemişti!"

Bella onun elini tuttu. "Ama sana ilişmediler, öyle mi?"

"Ben de anlayamıyorum," dedi Hannah. "Yasaları da kendilerine göre, öyle değil mi?" Sonra ekledi: "Uzun kalmaya gelmedim... seni tehlikeye atmak istemem." Akrabaların birbiriyle konuşurken böyle sözler söylemek zorunda kalması!..

Hannah, Bella'ya, Laetitia'dan haber alıp almadığını sordu. Şimdi bile, "Annem" demeye dili varmıyordu. Bella başını iki yana salladı, sonra ona, Yahudi yaşlılar evine bomba düştüğünü söyledi. Kimse sağ kurtulmamıştı.

Bella da Hannah'ya, Eduard'dan haber alıp alma-

dığını sordu. Eduard Rus cephesine gönderilmişti. Aylardır ondan haber gelmiyordu. "Kötü bir şey olsa duyardın..." Hannah cümleyi havada bıraktı. Bella devraldı. "Eminim Hermann'ı da bir-iki güne kadar bırakırlar. Çok değerli biri... ordunun araçlarını hep o tamir ediyor!"

"Evet. Yine uğrarım, hava saldırıları izin verdikçe!" Ne iyi bir kadın, diye düşünüyordu Hannah.

Bella, "O siren sesi beni korkudan tir tir titretiyor," dedi.

"Eh, hak ettiklerini buluyorlar!" Hannah savaşı Almanya'nın kazanacağından hâlâ emindi.

Ya Luise? Ya Ruth'la küçük kız?

"Oradalar mı?" diye fısıldadı Bella.

Hannah omuzlarını kaldırdı.

* * *

Hugo sürekli bombardımanlardan çok sarsılmıştı. Laura'nın fotoğraflarını cüzdanında taşıyordu. Zaman zaman onları çıkarıp yazı masasının üstüne yayıyordu. Aradan geçen zamanda kızının tanınmayacak kadar değişmiş olması gerektiğini bile bile yapıyordu bunu. Derken tüm resimlerle, ikide bir çıkarıp okuduğu, lime lime olmuş mektupları Thüringen'deki kız kardeşine göndermeye karar verdi. Laura'nın döneceği, o fotoğraflara birlikte bakacakları günü sabırsızlıkla bekliyordu. Hugo'yu ayakta tutan, kızının döneceğini ummaktı.

Eğer bombardımanlar ara vermezse, belki kendisi de Thüringen'de daha güvende olurdu... ama Berlin' den ayrılmayı içi götürmüyordu. Nazilerden onun kadar nefret eden arkadaşları vardı burada. Hava saldırıları sırasında, ev sahibesiyle birlikte yemek masasının altına giriyorlardı... ama o da artık yetersizdi, çünkü

bombardımanlar şiddetini artırmıştı. Bir arkadaşından gelen teklifi kabul etti. Onların evinin bodrumunda saklanacaktı. Oraya giderken yolda fotoğrafları kız kardeşine postaladı, tam o sırada da sirenler her geceki gibi çalmaya başladı. Hugo ev sahibesinin masasının altında kalsa çok daha akıllılık ederdi... arkadaşının evi o gece İngiliz uçaklarından atılan bombalarla yıkıldı, taş üstünde taş kalmadı.

* * *

Richard'la Beate bombardımandan sağ kurtuldular. Richard bir cephane fabrikasında çalışıyordu, Beate de dükkânı zayıf bir stokla idare etmeye uğraşıyordu. Ara sıra Theresienstadt'daki Theodor'la Elisabeth'e küçük bir paket yollama olanağı buluyorlardı. Theodor'dan gelen bir kart, paketi aldıklarını söylüyor, her şeyin çok iyi düzenlenmiş olduğunu, kendisinin konferanslara katılıp dinlediğini, Elisabeth'in "çalışmakta" olduğunu yazıyordu. Richard'ın yüreği burkuldu. Ne iş yaptırıyor olabilirlerdi ablasına? Gelen karttan cesaret alarak bir paket daha yolladılar. Birkaç ay sonra basılı bir kart geldi. Elisabeth imzasının başına "Dul" kelimesini eklemişti. Ondan sonra, bir daha haber alamadılar.

Hannah ile temasa geçtiler, ona Theodor'un öldüğünü haber verdiler. Hannah'nın tek cevabı, "Epey yaşlıydı, değil mi?" oldu. Hermann bir daha eve dönmemişti. Eduard'dan hâlâ haber yoktu.

Dul Elisabeth, yarı aç yarı tok, paçavralar içinde, Auschwitz'e gidecek son kafileye alındı. Neler olacağını hem biliyor, hem bilmiyordu. Theodor'un bitlenerek zatürreeden ölmesinden bu yana aklı tam başında değildi. O... bir doktor! "Ah Tanrım! Ah Tanrım! Ah Tanrım!" diye mırıldanıp duruyor, ağzından çıkan o sözle-

rin ne anlama geldiğini bile bilemiyordu. Sığır vagonunda kime çarpsa ona sarılıyor, soluksuz kalmamaya çabalıyordu.

Yok oluşa giden yolun bir yerinde tren durdu. Birdenbire vagona temiz hava doldu, Elisabeth derin bir soluk aldı... çocukluğundaki gibi kokuyordu ortalık. Yağmur altındaki kozalakların, şöminede yanan odunların, elmaların, balın, yeni at pisliklerinin karışımı bir koku. Bir kelime... "Cyganka"... güzel kısrağının hayali bulutlu zihninin yüzeyine yükseldi. İçinde bir şey şişip genişledi, çatlayacak gibi oldu. Tren tekrar hareket geçti. Burası Elisabeth'in doğup büyüdüğü Silezya' dan birkaç mil uzaktı. Tren yolcuları hızla Auschwitz'e taşıdı. Çok geçmeden Elisabeth de ceset yığınlarının arasına karışacaktı.

* * *

Elisabeth'in gaz verilerek öldürüldüğü gün, Hermann da birdenbire geri döndü. Hannah onu hiç bu kadar sinmiş görmemişti.

"Sonunda bir şeyleri imzalamak zorunda kaldım," dedi karısına.

"Aylar süren o muydu?

Hermann omuzlarını kaldırdı. Uzakta geçirdiği zamanla ilgili olarak başka hiçbir şey söylemedi. Birinci Dünya Savaşı'nda neler yaptığını da hiçbir zaman anlatmadığı gibi...

Aynı gün Eduard da askerden kaçtı. Askere alınacağını bildiren kâğıtlar geldiğinde, hiç kimse onun Aryan geçmişinden kuşkulanmamıştı. Uzun boylu, yakışıklı, sarışın genç, anavatanın yüz akıydı. Cepheye gönderilmeden önce kızlar çevresinde fır dönüyordu. Bu arada baba da olmuştu. Bir küçük kız çocuğu doğmuştu. Yüksek ihtiras yüklü bir maceraydı... Alman,

Yahudi, Nazi, komünist, müttefik, düşman, asker, sivil gibi tüm etiketleri aşan bir macera. İnsandı o, capcanlıydı. Derken, yine capcanlıyken, Rus cephesine gönderilmişti. Eduard kaçmayı ancak, Alman Ordusu geri çekilmeye başladığı zaman başarabildi. Amerikalıların eline düşmek, Rusların eline düşmekten daha iyiydi. Stephanie'nin Köln'de nerede saklandığını biliyordu. Takma bir isimle, bir çocuk sığınma evini yönetmekteydi. Eduard oraya açlıktan ölmek üzere, paçavralar içinde, ayakları kanamış durumda vardı.

Aynı gün, Hugo'nun kardeşi Joachim, Amerikalılar tarafından esir alındı. Onu Güney Carolina'ya gönderdiler, savaşın sonuna kadar orada siyah kölelerin soyundan gelenlerle birlikte pamuk topladı.

Yine aynı gün, Londra'daki bir cephane fabrikasında çalışmakta olan Ruth izin almak zorunda kaldı. Safra kesesindeki taşlar çok can yakıyordu. Luise'den bir kart gelmiş, genç kızın bir İngiliz'le evlenmiş olduğunu bildirmişti. Ruth kartı cöp sepetine attı. Evlilik! Kendisi bir motor tamircisiyle ilişki yaşıyordu. Adam yakışıklı değildi, parası da azdı, ama iyi insandı, Ruth'un aklını korumasını kolaylaştırıyordu. Tatil olup Laura o lüks yatılı okulundan eve dönünce durum oldukça zor olacaktı.

Yine aynı gün Laura, okuldaki toplantı salonunda sahneye yürümekteydi. Konuşma yapacağı gündü o gün. İngiliz edebiyatından ödül alacaktı. Tennyson'dan bir cilt... yeşil deri kaplı. "Anneanneme bunu yazmam gerek," diye düşünüyordu.

SONSÖZ: 1990

Laura artık dul. Hep İngiltere'de yaşadı, bir İngiliz'le evlendi. Kızları İngiliz. İngilizce onun birinci dili oldu. Laura İngiliz mi? Geçmiş hep şimdiki zamanın içinde.

Ara sıra uykuyla uyanıklık arasındaki o kendinden geçme evresinde, gerçek dışı kurtarma senaryoları kafasında dönüp duruyor: anneannesinin adını Auschwitz listesinden çıkarmak gibi... evet, yapılabilir; yapacak bunu Laura. Ama kendisi kim? Küçük bir kız mı, yoksa gaz verilerek öldürülen anneannenin yaşlarında bir kadın mı?

Kes.

Belki Hugo on birinci saatte ortaya çıkar... ne de olsa, o Yahudi değil; Laura'nın anneannesini gaz odasından çekip çıkarır. Ama anneannesi gazla öldürülürken Hugo çoktan Berlin'deki bombardımanda ölmüştü.

Kes.

Laura küçük bir kız... veda yemeği için kırmızı kadife elbisesini giymiş... uçuyor, evet uçuyor... toplama kampına! Orada anneannesini buluyor, onu elinden tutuyor, ikisi birlikte oradan uçarak çıkıyorlar... Chagall tablolarındaki gibi. Hiçbir şey imkânsız değil. Yalnızca yolunu bulmak gerekiyor.

Kes.

Rüyalar, rüyalar, diye düşünüyor Laura. Yüzü gözyaşlarından sırılsıklam.

Kızlarını Thüringen'e, babasının doğduğu o köye götürüyor. En azından ona olanak var.

Bunca yıldan sonra Laura birdenbire oraya mektup yazıyor. Kuzeni Rose (hiç tanımadığı Joachim Amca'nın kızı) hâlâ Thüringen'deki o köyde yaşıyor...

Tren küçük bir kasaba istasyonunda duruyor. Laura'nın içini derin bir gerçekdışılık duygusu kaplıyor... yoksa gerçeklik duygusu mu? Farkı nasıl anlaşılır? Babasının doğduğu eve varıp adımını atıyor, eşiği aşıp içeriye giriyor, babasının onu oraya götürmeyi ne kadar çok istediğini düşünüyor. Almanya yakın geçmişte birleşmiş... Laura'nın içinde de bir şeyler birleşiyor. Laura sanki daha önceki yaşamlarından birine giden yolu bulmaya çalışıyor.

Ağzını açıyor; Almanca kelimeler, paslanmış bir musluktan boşalır gibi dökülmeye başlıyor.

Kuzini Rose, "Nihayet, bunca yıldan sonra!" diyor. Bundan sonra ne söylemek gerektiğini ikisi de bilmiyorlar.

Rose'un oğulları, "Almancanız bayağı iyi!" diyorlar.

Rose'un kocası, "O da bizden biri," diyor.

Laura kızarıyor. "Bizden." O ufacık söz ona aslında hiç uymuyor. İngiltere'de büyürken, Almanca düşmanın diliydi. Kocası Almanca bilmiyordu. Laura kızlarına da Almanca konuşmayı öğretmemişti.

Rose, "Babanı şöyle böyle hatırlıyorum," dedi Laura'ya. "Geldiğinde kaldığı sundurma hâlâ bizim arazinin içinde. Seni oraya götüreyim mi?"

Rose'un oğullarından biri eski asma kilidi açıyor. Rose'la Laura içeriye giriyorlar. Laura derin bir soluk alıyor, babasının varlığını hissetmeye çalışıyor. Gençler dışarıda kalıyorlar. Onlar da, kuzen. Bir derece daha uzak kuzen. Birbirinin dilini konuşamayan kuzenler.

Komünist, anti-Nazi gazeteci Hugo'nun, Berlin'de bir bombardımanda nasıl öldüğünü defalarca dinlemişler. Bu genç Doğu Almanlara göre (onlara hâlâ "Ossieler" deniyor, Batı Almanlara da "Wessieler"), komünist kelimesi de sıradan bir kelime. Daha son zamanlara kadar, tanıdıkları herkes komünistti. Başka bir şey olmaya izin yoktu. Yaşlı halaları, Hugo'nun kız kardeşi öldüğünde, ölüm ilanının başına haç resmi koymalarına bile izin verilmemişti. Bir Yahudi kızıyla evlenen o âsi akrabalarının nasıl biri olduğuna şaşıyorlardı. Ömürlerinde hiç Yahudi görmemişlerdi.

Üç genç İngiliz kadınına bakıyorlar. Gülümsüyorlar. Birbirlerini sevmek istiyorlar. Haftanın sonuna doğru, birbirlerinin dilinden birkaç kelime kapmayı başarıyorlar. Keyifli zaman geçiriyorlar. Laura'nın kızları, Rose'un oğullarındaki yerleşiklik duygusuna imreniyorlar... büyükannelerinin kiraz topladığı ağaçlardan onlar da kiraz toplayabiliyor. Bu delikanlılar, kendilerinin kim olduğunu anlayabilmek için başka bir ülkeye yolculuk yapmak zorunda değil. Nasıl bağlantı kurulacağını anlamak için de!

Laura kızlarını Thüringen'den Bonn'a götürüyor. Bella'nın ikizlerinden Lola, yetmişinci doğum gününü kutluyor. İkizi Frieda ölmüş. Burada aile bağları gevşek. Laura'nın kızları, tanışacakları kişilerin kim olduğu konusunda sisli bilgilere sahip. Herkes de onlar gibi, bir dereceye kadar Yahudi. Kimi yarım, kimi çeyrek, kimi sekizde bir... kimin umurunda? Upuzun masada, Lola'nın torunlarının yanında kendilerine yer buluyorlar. Lola'nın torunları İngilizce'yi okulda öğrenmişler. Birbirleriyle konuşabiliyorlar.

Luise, Lola'nın bir yanına, Stephanie öbür yanına oturuyor. Evet. Savaş bittikten sonra Luise, kardeşini İngiltere'ye aldırmayı başarmış. Üçü de İngiltere'ye yerleşmiş oldukları halde, Laura'nın bu kuzinleriyle

teması çok az olmuş. Kızlar aslında, Laura'nın annesiyle, kendi birinci derece kuzinleriyle pek iyi geçinemiyormuş. Laura bunu anlayabiliyor. Zaten o da annesini anlayabilmekte zorluk çekmiş. Ama çocukları, anneannelerini çok sevmişler. Ruth saçlarını yetmiş yaşını geçene kadar simsiyaha boyatmayı sürdürmüş, sonra neredeyse bir gece içinde saçları bembeyaz olmuş. Anneannelerinin cenazesinde çocuklar çok ağlamış. Laura ağlayamamış.

Laura uzaktan akraba olduğu bu Alman aileye, merakla, sevgiyle, biraz da imrenerek bakıyor. Ne kadar "bozulmamış" bir halleri var. Laura bozulmamış aileleri hiç bilmiyor.

Stephanie haçını hâlâ boynunda taşıyor. Laura'ya bakarken, "Kara gözlerimiz birbirine benziyor, aileden gelme gözler," diye düşünüyor. Tuvalet masasının üzerinde Magda'nın fotoğrafı hâlâ duruyor. Magda'nın gözleri de aynı.

Stephanie gözlerini yumuyor. Yaşının baskısını hissetmeye başlamış. Lola dirseğiyle Stephanie'nin kaburgalarını dürtüyor.

"Doğum günü partimde sakın uyuyayım deme!" diyor.

Stephanie gözlerini açmıyor. Lola'nın bir zamanlar nasıl kendisiyle aynı kaldırımda yürümekten kaçındığını hatırlıyor... Yahudi'ye benzediği için. Herkes gülüyor. Stephanie de bu gülüşmelere katılmaya karar veriyor. Neden olmasın?

Laura kendi kızlarından birinin, Lola'nın torununa, "Bize Londra'ya misafir gel!" dediğini duyuyor.

"Çok isterim," diye cevap veriyor delikanlı. "Siz de Almanya'ya tekrar gelin."

"Geliriz!"

Ne de olsa, bir engel yok ki!

EVA TUCKER

BERLİN BİR MOZAİK

CAN

ROMAN

Berlin doğumlu İngiliz yazar **Eva Tucker**'ın yeni romanı ***Berlin Bir Mozaik***, bir ailenin yirminci yüzyılın başından sonuna uzanan çalkantılı öyküsünü anlatıyor. Büyük evler, sabah kahveleri, konserler ve tiyatrolar, dinsel tartışmalar, sanatsal başkaldırılar, bohem aşklar ve siyasal kargaşa... Büyük bir burjuva ailenin, hepsi farklı özellikler taşısalar da uyum içinde yaşayan bireyleri... Bu kapalı dünyanın ötesinde, yüzyılın en büyük trajedisi, II. Dünya Savaşı'nın aileyi parçalayıp bambaşka kamplara sürükleyişi...

Tucker, nerdeyse yüz yıllık bir aile öyküsünü olağanüstü bir sürükleyicikle anlatıyor. Uzun yıllar İngiliz PEN Derneği'ne bağlı Hapisteki Yazarlar Komitesi'nde görev yapmış olan Tucker, yalnızca büyük bir ailenin fırtınalı yaşam öyküsünü değil, Berlin ve Almanya'nın yirminci yüzyıl boyunca yaşadıklarını da dile getiriyor. Soluk soluğa okunacak bir roman.

KAPAK RESMİ: EDVARD MUNCH

KİTAPÇI
SID 0004793 VCY

ISBN 978-975-07-0851-0
9 789750 708510
http://www.canyayinlari.com

KDV İÇİNDEDİR
13,00 Y